

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară
V. G. MorjuŃ

pentru partea științifică
I. Nădejde

ISAIEA TRANDAFIR

„CLASICUL“

Schiță din vicața seminarelor.

Cîrcîma lui moș Dobă din măhălaua duhovnicească ȳeră vestită 'n analele scolarilor seminariului duhovnicesc din Chișinău. Cîte nu s'au făcut și cîte nu s'au petrecut în stabilimentul onorabilului bătrîn! Toate păcătoșiile, toate neajunsurile, ce se revărsau pe capetele nenorociților băieți, toate ȳerau cercetate în acest club (așa porecliseră școlarii casa lui moș Dobă).

Maî întâiũ viitorii păstori ai turmei omenești nu pricepeau cum poate fi bucurie nestropită de ce-vă băutură, de altă parte nu se întîmplă nicî o nenorocire care să nu fie topită în vinul lui moș Dobă. Și-apoi ce vin! De ȳeră roș, bătea 'n floarea rubinului: de ȳeră alb, așa de limpede ȳeră, că nu puteai ști de-ĩ gol sau plin păharul!

Dar moș Dobă ȳeră vestit în analele *bursacilor* nu din pricina băuturii bune și ȳeftene, (căci se găseau și pri'ntre seminaristi *novatori* ce cutezau să spuie că-ĩ mai bun și mai ȳeften vinul la jupîn Iție). Dar feliul cum se purta bătrînul cu musafirii săi și *maniera*, da maniera, — tare plăceă băieților vorba asta, — cu care-ĩ slujea ca pe oameni cum se cade, făcea mai mult de cît vinul tuturor Jidanilor din oraș. Maî întâiũ ȳel cunoștea puterea

fie-cărui școlariu care *consumă* (și care nu consumă!), știeă cît poate răsturnă fie-care până se va ameți, — Țel nu ziceă nici o dată „a se 'mbătă“, căci se'mbată numai porcii de Moscali; — știeă cum să Țeie pe cel amețit. Dacă îl știeă cu harțag: sau nu-Ț dădea vin să se amețească sau, de se ameță, îl culcă la dînsul; dacă îl știeă din fire pacinic, părintește îl sfătueă să beie mai cu bă-gare de samă, căci *roșul* nu-Ț brahă, cum bună-oară se găsește pe la unii Jidanî, de pildă roșul cel de la Ițic, — și aruncă spre no-vatori o căutătură de-o țineau mințe,—ci-Ț vin, slavă domnului, de patru ani.

Dar ceea ce încîntă și mai mult, și cu drept cuvînt, pe bur-sacii Țeră că moș Dobă puteă să beie nopți întregi fără măcar să se clatene și încă beă nu pe socoteala altora, ci di'mpotrivă dădea îndoit și 'ntreit cît ceialalți; dar asemenea „cazurî“ se'ntîmplau cam rar.

Moș Dobă Țera holteiu bătrîn; în tinerețele sale fusese'n se-minariu, pe urmă ajunsese dascal și fusese alungat din slujbă tot din pricina vinului. Multe bătăi mai mîncase moș Dobă, cînd Țeră școlariu; multe care de nuȚeleȚ fusese răupte de trup și de aceea, nicî acuma nu puteă remînea liniștit, cînd auzeă vorbindu-se de seminariu și mai cu samă de administrația școlei și de aceea toți bursacii Ți Țerău bunî prietenî și toate năcazurile ce sufereau Ței, parcă le suferea și Țel. Aproape în toate șotiile școlarilor îm-potriva stăpînirii Țeră amestecat și moș Dobă. Țel brodisse planul să mînjască pe părintele Pantelimon pe cap; Țel găsi mîța care mai apoi fu gîtuită și aruncată în odaȚea economului și tot la dînsul fu-sese ră fripți și mînceați purcei sub inspectorului.

* * *

Țeră pe la treȚ după amîeză.

Din clase se-auzeă un zgomot surd, par'că bîzfeă un roi de albine. Profesorii încă nu întraseră și băȚeiȚ, folosindu-se de cî-te-vă minunte slobode, prociteau lecȚiile.

Clasa a III-a de retorică Țeră neliniștită. Așteptau pe profe-

sorul de limba latină, pe vestitul Isaiea Trandafir, poreclit și „clasicul“.

Isaiea se bucură de-un nume care făcea ca, numai pomenindu-se de limba latină, să se'ncrețască p'ielea băieților și să le clănțanească dinții.

Isaiea nu țipă, nu zberă la băieți ca alți profesori; din potrivă se purtă cît se poate mai politicos, dar în vorbele lui reci, spuse cu'n glas blînd și moale, se simțea atîta reutate, atîta ură 'mpotriva școlarilor, în cît chiar cei mai îndrăzneți își pierdeau cumpătul. Nalt ca o prăjină, și slab ca un ogrinț, cu un nas cîrn, care par'că tot miroseă aîerul, Isaiea se credea frumos și fărmețătoriu: se 'ndrăgise singur. Mai avea înc'o slăbăciune: se credea artist în ghitară și'n muzica vocală, dar nu cuteză să cînte, cînd socotea că poate fi auzit de cine-vă. Deși aspru cu școlarii, pe cari-î socotea ca pe dușmanii săi, țera din fire duios și—după ce hotără, aproape 'n fie care zi, cîte va sute de vergi—se ducea a casă mulțămît și, după masă, s'apucă de muzică și cîntă imnul lui David:

Pe riul Vavilonului

Jelînd de țara domnului,

Acolo șezurăm și plînsăm...

pus pe note de Bortncansky. Avea și a treia slăbăciune și a nume pentru filosoful Seneca, la care se'nchină și pe care'l cită și unde trebuie și unde nu. Pe lîngă că țera aspru cu băieții, Isaiea mai țera mincînos, pîrftoriu și mișel. Astea din urmă însușiri de loc nu le puteau băieții îngădui:

— Ei, bate, bate, nū-î vorbă, prea din cale-afară; dar bat și alți profesori (cu bătăile s'au deprins bursacii ca și cu pînea caldă), cel puțin înse nu ne pîresc la rector, nu-s șpionî la arhieru, pe cînd afurisitul de „clasic“ țe și șpion și calău.

Cam așa vorbeau de Isaiea școlarii vechi cătră cei noi, cînd aceștia întrebau cum sînt profesorii.

— Din pricina lui doi băieți s'au spînzurat, mai adăugeau ței; dar lasă-l că ne-a veni și nouă la brazdă...

* * *

Nu știu ce dăduse'n ritorî; cu toată neliniștea lor, par'că dracu'ntrase'ntrînșii. Nu-î vorbă, cea mai mare parte di'ntre îei își scărpinau părțile știute: aceștia îerau cei fricoși. Altă grămăjoară, vre-o zece băieți, stăteau la o parte lîngă sobă și se dupăceau unul pe altul, de credeaî că vor să-și rupă șelele: își cercau puțința rebdărei: aceștia făceau parte din ceata *tăcuților*.

Fapt ne mai auzit: zece suflete omenești se răzvrătesc împotriva bățăilor selbatece ale profesorilor, prin aceea că se deprind să rabde cele mai grozave plesnituri de vergi și să tacă, să remie muți, cînd de pe trup li se ridică pîlea ca arsă de la întăie lovitură, și porțiea cea mai mică îe 25 de vergi; ajungeă uneorî până la 60 și cînd se'ntîmplă să fie în aceea-și zi muzica, limba latină și ritorica, unia din ceata „tăcuților“ mîncău cîte 100 de o dată.

Se spăriaseră și profesorii, cînd într'o zi un „tăcut“ a murit supt vergi, nedînd nicî un semn de durere. Library Cluj

Din ceata „tăcuților“ se alegeau toți capii mișcărilor, pe dîn-sa se vîrsă cele di'ntăiū lovituri ale furioasei „stăpîniri“. Din această ceată, remîn oamenî cari chiar la vîrstă 'nnaintată pot să-și arete spinarea brăzdată de cele mai ciudate creștături, zigzacuri, ca la un selbatec din Australia.

Alt grup se'nchină și băteă mătăniî într'un colț al clasei, juruiud că, de-or scapă a-zî din ghiarele „clasicului“, vor aprinde o luminare sfintului Sioe; chiteau sermanii că de s'or rugă la patronul clasicului, or scăpă de vergi!

Prin coridor se-aud pași răpezi, însoțiți de scriștiuri: ritorii cunosc pașii clasicului. De obște la întrarea lui Isaiea se auzeă și zbirnîitul muștelor; de astă dată înse „nu știu ce“ se'ntîmplase, duhul răzvrătirei și al nesupunerei întrase în băieți. Zic „nu știu ce“, dar chîar clasicul întrînd simți pe dată că lipsește ce-vă; căci, vedeă îel cu jele, că disciplina se duceă din „retorică“.

Răpede, ca de obiceiū, închise ușa: se făcuse ce-vă tăcere, dar pîn la „absolută“ ,cum îi plăceă lui, mai îeră mult.

— Tăcere, porumbași, vă rog...

Tonul, cu care spuse aste cuvinte, făcû de-o dată să 'nghețe și sufletu 'n băieți. Clasicul se primblă de la ușă pân' la sobă: cîți-vă băieți tușiră. Isaiea mai făcû o întorsătură și se 'ndreptă spre clasă:

— Cine-a tușit?

Tăcere.

— Dragii mîei, cine-a tușit?

— Ieu!

— Aaa, tu, Ciacîr?... bine... Cine-a mai tușit?

— Ieu.

— Tu? Untu! Tușești și tu? Imi pare reu... ați recit?

Tăcere.

— Ați recit? vă 'ntreb.

— Am recit.

Amîndoi, ceî cu tusa, făceau parte di'ntre „tăcuți“.

— Bine, draguților, bine... voiă da İeu un leac... Untu, spune excepțiile de la genul masculin, declinarea a treia, în *or*

— *Femenini generis*
numai *arbor, arboris*
și trei neutre la *or*
marmor, aequor și 'ncă *cor*

— Bine, la *er*?

— Neutre zece sînt în *er*:
ver, cadaver, iter, tuber,
cicer, pi...

— Destul, bine. Cît are Untu, domnule Monitoriū?

— Zero.

— Cum zero?

— N'a știut nemică.

— A, glumiți voi, dragii mîei,.. bine. La sobă amîndoi.

Cite 25.

Monitoriul zbîeră ca un bou; Untu nici nu crîneă.

Cu asta s'a 'nceput clasul. Monitoriul İeră un lingău, codiță

de-a luî Isaiea. Untu, vrînd să'şî rezbune pe dînsul, învăţase lecţia de minune; dar nu voise să i-o spuie a nume pentru ca să capete zero şi ca să-l deie de ruşine faţă cu clasicul.

— Ce, domnule monitoriū, îţi plac sarmalele? şoptea Untu la urechea monitoriului, pe cînd acesta se silea să nu ţipe.

— Lasă, lasă, Untişor, că te-oiū sătură îeu.

— Aşî! Bate vîntul, lătră cîniî...

In vremea asta, se petrecea altă scenă.

— Ciacîr!?

Tăcere.

— Domnule Ciacîr!

Tăcere.

— Domnule Ciacîr!

— N'am învăţat lecţia.

— N'ai învăţat lecţia şi 'ncă tuşeşti? Domnule monitoriū, cît are domnul Ciacîr?

Monitoriul se făcuse alb ca păretele: Ciacîr ştiuse lecţia la dînsul şi căpătase notă bună şi cînd colô la profesor nu vroea să spuie.

— La tablă amîndoî! A, vi-i poftă să glumiţi? Îmî pare bine. Cîte 30.

Din nou şuerau vergile şi din nou monitoriul păpă 30 proaspete. Cînd se 'nturnă 'n bancă, nici nu putea să şadă, ci numai oftă încet.

— Nu'ţi spuneam îeu, domnule monitoriū, zicea Ciacîr rîzînd, că se poate să uit lecţia la profesor? Na, vezî că s'a 'ntîmplat tocmai aşâ?

Monitoriul numai serîşnea din dinţi.

— Cîuntu, îeşî la tabelă.

Cîuntu, un băieţel micuţ, curăţel, al doilea elev în clasă, se sculă dîrz din bancă.

— Scrie'mă, te rog, exemplul unuî...

Clasicul remase cu gura căscată şi înghiţi cuvîntul ce vroia să spuie: Cîuntu, ştiînd că tabla pe cealaltă parte îe tot de-a una

curată, și vrînd să scrie mai de grabă cele dictate de profesor, ca să'î între'n voie, întoarse răpede tabla și acuma clasa 'ntreagă, împreună cu Clasicul, putea admiră o dihanie mare, bine zugrăvită, cu cap de om, sub care ȳeră scris cu litere gotice:

— Isa'î, Isa'î, crapă la susa'î!...

— Cine-ĭ autor'ul? ĭntrebă clasicul după cĭte-vă momente de tăcere.

Dar ĭn clasă ȳeră liniște ca 'ntr'un ținterim: fețele scolariilor ȳerau galbene, ochii stinși, gurile căscate...

— Cine-a zugrăvit asta ?

Sufletele băteșilor păr'că părăsiseră de mult trupurile: nici vorbă, nici suflări.

Bine! zise clasicul și atunci se petrecu ce-vă selbatec.

Clasicul apucă de păr și ridică 'n sus cu o mĭnă vĭnoasă pe Ciuntu și cu fața lui ĭncepū să șteargă tabla; și bĭetul Ciuntu ținea foarte mult la mutra sa, care-acuma nu mai semănă a fața de om: ȳea nu ștergeă tabla, ci o mĭnjeă cu sĭngele ce curgeă din gura și nasul nenorocitului.

Clasa 'ntreagă de o dată se pomeni 'n picioare, cĭnd văzū pe clasic, că aruncă jos pe Ciuntu și prinde-a-l călcă pe fața cu cāl-căile; un'î țipau, alții plĭngeau isteric și cĭțĭ-vă epileptici — de cari găsești destui ĭn școlile noastre, — se zbăteau sub bănci apucați de accesele boalei.

Și bine-a făcut clasicul că, spăriat de chipul fioros al clasei, a rupt'o de fugă lăsĭnd pe bĭetul Ciuntu.

* * *

Ancheta a fost aspră; ĭntrebările și cercetările au ținut aproape o septămĭnă. Autor'ul poeziei și desemnului n'a fost descoperit, dar ce țĭ-ĭ bun? Toată clasa a fost pedepsită; fie-care băiat a căpătat cĭte 50 de vergi zdravene și o lună au mĭncat numai pĭne și apă.

* * *

O lună după ĭntĭmplarea asta.

ĭn odașea de-alături cu cĭrcĭmă lui moș Dobă, odașe numită

de dînsul „secretă“ și ținută pentru seminariști, se zăreă de-a fară lumina ce treceă prin niște perdele roșii; ȳeră semn că la „club“ sînt mosafirî.

Într'adevăr la o masă rotundă ședeau trei tineri. Lumina pu-chinoasă a lumînărei zugrăveă pe păreși umbrele lor cu capetele mari ca niște căldări. Un ulcior de lut și patru păhare burduhoase de sticlă groasă și verzuie se zăreau pe masă. Ulciorul fusese deșertat apoi împlut, apoi ȳear deșertat și ȳeară-și împlut, dar acela, pentru care ȳeră al patrulea păhar, tot nu se aretă.

— Ce dracul, par' c'a dat cu capul sub dînsul.

— Mai știî?

— Mie mi s'a urit să mai aștept.

— Treaba ta.

— Nu mi-î de alta, dar mi-î frig. Ce mai puiî de ger, cum mai scîrșieă sub picîoare.

— Iean tacî, par'că se-aude ce-vă...

Tus-trei se ridică de pe laiță și, cu urechea spre fereastră, ascultau. Se aud niște pași răpezi, ca și cum ar fugi cine-vă.

— Trebuie să fie Vicol...

— Cred și ȳeu.

— Iean bate, Lungule, 'n părete, să vie moș Dobă.

Lungu 'ntinse un picîor și trînti 'n părete de credeaî că-l sparge.

— Mai încet, mă, că'l spargî.

— Ce tot dai cu'ncetul, las' să vie moșul.

Moș Dobă s'aretă 'n ușă.

— Unde-î sacul, moș Dobă?

— Las' pe mine, n'ai teamă, îî gata.

Ieși; peste o clipă se aretă, din nou, cu'n sac.

— Să nu'mî pîerdeți sacul, auziți?

— Ași, ce podoabă mare! Și dacă l'am pîerde?

Ușa se deschise și se aretă o mătăhală de om, cu o cușmă de sub care se vedeau numai niște ochi mari. Gerul pusese pro-moroacă pe blană.

— Băieți, haidem! Gata-î tot? Cătați să nu uităm ce-vă.
Chibrituri?

— Sînt.

— Luminare?

— Ieste.

— Sac?

— Așijderea.

— Frînghie?

— Nu î nevoie: avem brîe.

— Cerneală? Pană? Scrisoarea?

— Gata, gata, gata!

— Bravo, băieți. Acù un păhărel de vin, că mi s'a uscat
limba: am fugit de gîndeam că'mî crapă fierea'n mine.

Dar ulciorul ieră gol; moș Dobă îl maî umplù o dată.

— Acù răpede, haideți că știți ce picioare are Isai....

Vicol păreă capul cetei; căci, Lungu, Ceacîr și Untu nu dă-
deau poronci, ci numai sfaturi.

* * *

Afar'ntunerec; gerul, zdravăn; Dar băieții noștri, ca niște
motanî, răpede și fără zgomot apucară după Vicol, care mergea
puțin maî înnainte. Au mers vre-un șfert de ceas, coteau cînd
la stînga cînd la dreapta; te mîeraî cum vād ieî drumul și cum
nu dau peste niscai-vă pîetre sau altă ce-vă.

— Da 'ntunerecu-î, mă, zise unul.

— Apoî chîiar așa trebuie: am stins toate felinarele....

— Toate?! Că multe ierau!

— Iea, vre-o zece.

— Brava ție, Vicol: te credeam maî prost....

— Iean tăceți, că ne apropiem.

Înnainte la vre-o cîți-vă pași se vedeă ce-vă alb. Ieră co-
lacul de pîeatră de la o fîntînă. În dosul fîntînei, cam la o parte
ierau cîți-vă salcîmi. Fîntîna ieră părăsită: vara trecută căzuse
'nt'r'nsa un moscal bat și de-atuncî toți o ocoleau. Ulița cu fîn-
tîna ie cam la o parte de oraș, cam la mîhălă, casele micî și

foarte liniștite; cît despre poliție, Iea n'are ce căută pe la margemile orașului: Iea trebuie să păzască pe cei cu punga groasa.

Seminariștii se opriră lîngă fîntînă.

— Ascultați băteji, zise Vicol, tu Lungule să-l apuci de gît și să cauți să-î pui sacul în cap; Ieu îi bag băsmaua'n gură, Iear voi doi îl apucați de mîni. Ne-am înțeles?

— Ce mare lucru?

— Mare nu-î, dar tot mai bine să știm fie-care ce facem.

— Vicol, iești curat Solomon.

Ziceam Ieu, bre, că Vicol iese băiat deștept și voi nu mă credeati.

— Tăceți, că se-aud pași: Ie clasicul.

* * *

În depărtare omățul scîrțiea: venea cine-vă, de frică s'au că Ieră cu chef, trecătorul cîntă:

BCU Cluj *La Criula Vavilonului*, library Cluj

Jolind de țara domnului,

Acolò șezurăm și plînsesem...

— Lasă că'îi aretăm noi ție Vavilon; așteaptă, javră, zise 'necet Lungu.

— Ceialalți zîmbiră.

Ajungînd în dosul fîntinei, trecătorul cîntăreț se opri să-și aprindă țigara. Lungu se răpezi și-l apucă de gît, Iear ceialalți 'și făcuseră datoria: Isaiea Clasicul — căci Iel Ieră — n'avu timp să scoată măcar un țipăt.

— Am pățit'o, gîndi Iel; dracul m'a pus să merg pe-aici? S'a dus șuba și ceasornicul!

Dar Iel se'nșelă: băteji îl duceau încetîșor spre fîntînă.

Au ajuns la colac.

— Scoate sacul!

Au scos sacul, dar cei, cari-l ținuseră de mîna, acū l'au apucat și de păr: un păr lung, cu care se mîndreă așa de mult elasicul, căci — zicea Iel — și filosoful Seneca avea plete, dar

I-au făcut slujbă destul de proastă, căci de nu țerau așa de lungi, nu puteau să-î facă ștreqarii ceea ce-î făcură.

— Înaintel!

Au înaintat.

— Ridicați-l!

L'au ridicat.

— Dați-î drumul, dar înnodați-vă bine mânele!

Într'o clipă ucenicul lui Seneca, ridicat de mîni și de păr, se simți despărțit de pămînt și lăsat în jos: simți cum i-a pîrfit pîclea de pe cap. De-o cam dată crezuse că vor să-l arunce în fîntînă, dar, văzîndu-se ținut țapăn de păr, pricepî că-î altă ce-vă; dar ce „altă ce-vă“ nu se dumerea.

— Scoate-î călușul!

Basmaua, care-î astupă gura—o basmă care puțea a tabac—îi fu scoasă. Un țipet răgușit, spăriet, ca țipetul iepurelui, cînd copăul pune laba pe dînsul, se auzi din fîntînă.

— Ascultă, ise cu glas nădușit Vicol de de-asupra lui, numai o dată să mai țipi și-î dăm drumu'n fîntînă și nici dracul nu te mai scoate.

Clasicul se mai obișnuise cu durerea și înțelese că'n zădar va strigă ajutorii și că nici Seneca, de-ar trăi, nu i-ar folosi nimic.

— Ce vroiți de la mine, oameni buni?

— Așa ne mai vii la socoteală: iești cu *rezon.* Să vorbim. Pricepî, socot, că de noi atîrnă viața ta.

— Așa-î.

— Jură-te pe tot ce ai mai sfînt în lume că-î face tot ce-om poronci noi.

— Jur!

— Ai părinți?

— Nu. Au murit.

— Jură pe sufletele lor.

— Jur.

— Crezi în dumnezeu, în Hristos?

— Cred.

— Jură pé dumnezeu și pe Hristos, pe beserecă și pe sfinți că vei împlini sfânt și fără viclenie toate ce-ți vom spune să faci și că nici o dată'n vîceață nu-ți vei călca jurămîntul.

— Jur, că fac tot și că nu-mî voiû călca jurămîntul... valeu, valeu, mor!

— Tacî și-ascultă!

— Ascult.

— Zi: „Ieu, Isaiea Trandafir, jur că de aici în colò nici o dată nu voiû nedreptăți pe vre un școlariû și nici cu vîrful degetuluî nu-l voiû atinge.“

Isaiea scrișnind de durere zise toate acestea.

— Zi: „Ieu Isaiea Trandafir, jur că nici o dată nu voiû spune cui-và ce s'a'ntîmplat cu mine noaptea asta.“

— Jur.

— In sus, băieți!

O opintea, de care Isaiea și-a adus aminte cît a trăit, l'a scos din beznă.

— Acuma, scumpe Isaiea, iscălește-te ici.

— Ce mai ăeste?

— Nu-î treaba ta. Fă ce-ți spun că de nu... știî bine ce pătești.

— Dați tot ce voiți, dar nu văd.

— Intoarce tu capul că-î vedeà, dar să nu te uiți în lături și să stai cu fața drept innainte, auzi?... Foc, băieți.

Au aprins o lumîinare.

Isaiea a iscălit: Isaiea Trandafir

Profesor de limba latină

la seminariû etc. etc.

Au stins lumina.

— Ascultă, dragă Isaiea: de cum-và te-a împinge păcatul să cauți cine sîntem noi, orî să nu te țîi de cuvînt, să știî că hîrticia asta, iscălită de tine, va fi publicată prin toate gazetele.

— Stați, băieți, c'a leșinat... Na țî-o cam păți'o.

Clasicul leșinase: prea mare fusese ispita.

Băieții l'au lnat de subsuorî și așa l'au dus până'n oraș, unde, găsind o birjă, l'au dus a casă pe la cîntatul cucoșilor.

Au bătut cam mulțișor în poartă, până s'a deschis. Isaica nici a casă nu'și veni în fire: culcat pe pat semănă a mort.

Cei trei s'au retras, dar Lungu n'a vrut să l'ese pe clasic în asemenea hal, ci tot cu aceea birjă a plecat să cate un doctor. Tocmai cînd se făcea ziua prinse un doctor militar ce se'nturnă de la o petrecere, cu mare greutate'l puse în trăsură și-l duse până la bolnav.

Clasicul ieră tot buîmac, nu cunoșteă, vorbeă 'ntr'aiurea.

— Remas bun, doctore, zise Lungu; ieû mă duc, am și ieu treburile mele. Datoria mea s'a isprăvit, acû începe a D-tale.

* * *

Clasicul a zăcut mult: cît pe ce să moară. Grăeă tot de fîntînă, de spînzurați, de datorii, de vergi, de băieți.

În sfîrșit s'a însănătoșat, dar multă vreme n'a putut să'și înceapă slujba.

Cînd prinse din nou să se ducă la școală, nici nu mai ieră de cunoscut: nici o 'njurătură, nici o vargă, nici o palmă; par' că 'nviease alt Isaica.

— Uit'te, măi, vorbeau băieții între dînșii, mai zi că nu se fac și a-zi minuni: apoi să se schimbe-un drac în înger, asta nu-i minune?

Dar numai prietenii noștri știeau cum s'a făcut minunea aceasta. Acuma știți și Dumnea-voastră.

ȘTEFAN BESĂRĂBEANU.

Vedenie!

În umbra ochilor închiși
Se fugăresc nouri în rînd;....
Cernită 'n umbră scăpărînd
Se uită 'n treacăt pe furiș...

.... Prăpăstii de 'ntunec sorb
Din trupu-î mlădios de fum,
O clipă, lieurește'n drum;
Și'n scursul vremei remîi orb.

Și de măhnire părăsit,
Din trecut nu simți nemică....
Un mănunchi de levănțică
Miresmele și-a irosit!

O. CARP.

DIRECȚIUNEA „CONTEMPORANULUI“

A vorbi despre chestii personale, a scrie despre persoana ta, ȳe lucru foarte neplăcut, dar de multe ori trebuitoriu, n'ăi chip să faci alt-feliu. Așă ȳe cazul mȳeu. De curȳnd a ȳeșit o broșură măricică a d-luȳ I. N. Roman, „ȳn contra direcȳiunei literare de la „Contemporanul“. ȳn această broșură autoriul vreă să arete că direcȳia „Contemporanuluȳ“ ȳe greșită, vicioasă etc. și ȳn mare parte se sprijine pe contrazicerea ce-ar fi aflat ȳntre articolele mele și scrierile celorlalȳi colaboratori ai revisteȳi. Decȳ sȳnt datoriu să 'mȳ spun și ȳeu părerea. Dacă faptul ȳe adevărat, să-l mărturisese, să aret și alte fapte doveditoare pe lȳngă cele puse nainte de dl. Roman; ȳear dacă faptul contrazicerei după mine nu există, atunci să aret ȳeară-șȳ dovezile mele că dl. Roman greșește. ȳn acest articol n'am vroit să fac altă ce-vă. Dar am văzut mai apoi că mi-ȳ peste putinȳă. Invinuirea de contrazicere ȳntre critică și scrierile literare din „Contemporanul“ ȳeste dovadă de căpetenie a d-luȳ Roman și ca o aȳă roșă trece prin toată broșura, astfeluȳ ȳn cȳt trebuie să vorbească despre toate chestiile atinse de autoriuȳ și să analizeze totul.

Ieste și altă chestie. Dl. Roman ridică ȳn broșura sa o mulȳime de chestii literare, a căroră pricepere mi se pare foarte trebuitoare și asupra căroră așȳ dori să-mȳ aret părerea și decȳ mă folosească de acest prilej. Afară de aceasta dl. Roman tălmăcește cele scrise de mine până acuma cam alt-feliu de

cum le înțeleg ȳeu; deci și în această privință, și mai ales în aceasta, voiș sta de vorbă, lămurind pe scurt gîndul mîeu care, cel puțin în unele privinți (poate și din vina mea), n'a fost luat în înțelesul în care ași fi voit să fie luat. În acest articol voiș dezbate deci mai cu samă nu chestii personale, ci chestii de interes general. Voiș avea dreptate ori ba, ori-cum dezbaterea va fi folositoare cetitorilor „Contemporanului“. Înainte de a trece la chestie voiș spune cîte-vă cuvinte personal d-lui Roman.

În broșura d-sale s'a ndreptat cătră oamenii sinceri și neinteresai. Sinceritate și neinteresarea voiș aduce și ȳeu în polemica mea cu dl. Roman. Fără pãrtenire voiș spune numai ceea ce gîndesc. Mai apoi de ce-ași fi mîniat pe dl. Roman? Fost'am jiguit personal, lovit-u-m'a prea aspru dl. Roman? Dacă ar fi fost ce-vã din acestea ar fi lucru firesc să caut și ȳeu a lovì la rîndul mîeu; dar dl. Roman, în această împrejurare, a spus despre mine lucruri foarte măgulitoare. Pe urmă ȳeste alt lucru care într'o polemicã poate să supere și să mînie, ȳeste prostia omului cu care te vezi silit să stai la vorbã; dar nici această împrejurare nu-ı acuma; cu plăcere mărturiseș despre dl. Roman că ȳe om inteligent. Nu vãd dar nici o pricinã care să mă facã să pierd sîngele rece, să fiș pãrtenitoriș. Repet dar că voiș fi cu totul sincer și nepãrtenitoriș și sînt încredințat că și dl. Roman, dacă ȳmı va respunde, va fi stãpînit tot de asemenea sentimente. Arete-mı că greșesc și voiș mărturisi pe datã greșala, căci: *greșalele 's pe oameni.*

Și acuma trec la chestie. Dl. Roman a scris o broșurã de 86 de pagini în potriua direcțiunei „Contemporanului“, a scris'o pentru a aretã că revista aceasta vrea s'ntroducã un curent „vicios, slab, bolnãvicios, periculos“, într'un cuvînt o grozãvenie! Sã vedem cum se'ncearcã d-sa a dovedi această pãrere. Ori-ce lucrare criticã trebuie să aibã o temelie, o chestie de cãpetenie, ori și mai multe, pe lîngã care să se grupeze cele de mîna a doua, amãruntele. Această temelie o are'n adevãr broșura d-lui Roman, și a nume alcãtuitã din două teze principale pe cari

îmblă d-sa să le dovedească: întâiu că direcția „Contemporanului“ nu-î nouă,—lucru s'a zis și răszis—; al doilea, chestiea fundamentală, că partea critică în „Contemporanul“ ie în contrazicere cu celelalte genuri literare. Lîngă aste chestii principale se grupează alte întimpinări și rezerve critice.

Să vedem dar temelicia. Dl. Roman stăruie să arete că direcția noastră ie veche. Unele lucruri, cum is de pildă nuvelele lui Besărăbeanu, le laudă, le numește talentoase; dar, după d-sa, n'arată direcție nouă; D-na Nădejde serie într'un stil frumos, dar Ieară-și numai lucruri cari s'au zis și de alții; Beldiceanu și Teodoru sînt sub înriurirea lui Eminescu și scriu versuri de dragoste și versuri filosofice pesimiste ca și Eminescu, numai cu mult mai puțin talent. La toate acestea învinuirii, în mintea unui om nepărtenitoriū se naște'ntrebarea: „Iei și ce urmează de-a-coleă? Ce arată oare faptul că scriitorii înșirați mai sus n'aduc curent nou în literatură; urmează oare de-aice că introduc un curent vișos? Atunci sînt vicioase, primejdioase etc. curentele vechi după cari s'au luat colaboratorii „Contemporanului“. Această întrebare se va preface în mîerare pe dată ce se va află că pentru dl. Roman direcția pesimistă, direcția poetică a lui Eminescu, ie minunată, admirabilă, superbă. Cum se'mpacă decî acestea? De ce oare o direcție ie bună, admirabilă, cînd merge pe ȳea Eminescu și rea, vicioasă, cînd se țin de dînsa Beldiceanu și Teodoru? Și să nu vorbească dl. Roman de puterea talentului! Și redacția „Contemporanului“ și poeții în chestie, știu și mărturisesc că Eminescu are mult mai mult talent de cît dînșii; dar aice nu-î vorbă de talent, ci de direcție literară. Dacă dl. Roman nu găsește de loc talent sus nunițiilor poeții, atunci ar trebui să zică, „D-nii Beldiceanu și Teodoru sînt oameni fără nici un talent, dar direcția literară de care se țin ie admirabilă“. Pentru dl. Roman înse tocmai direcția, curentul, sînt vicioase, primejdioase etc. Dar chestiea are și altă față: Ce'nțelege D-sa prin direcția nouă ce vrea să dea „Contemporanul“ literaturii românești? Trebuie oare să'nțelegem sub această numire de di-

recție nouă o revoluție în literatură asemănătoare cu cea făcută prin venirea romantismului în locul clasicismului ori cu a naturalismului în locul romantismului? Ast-feliu de direcție cu totul nouă vrea să dea „Contemporanul“ literaturii noastre? Dacă ar fi avut „Contemporanul“ asemenea pretenție, ași spune și ieș că ie absurdă; dar ieată am cetit din nou „Contemporanul“ și nicăieri nu aflu asemenea pretenții absurde. Redacția și colaboratorii „Contemporanului“, cu drept cuvânt, pot să răspundă la toate inveniurile aduse de dl. Roman: „Nici n'avem ast-feliu de pretenție!“ Și atunci cum va rămâne cu cea mai mare parte din broșură? D-l Roman în acea parte se silește a ne dovedi tocmai acest lucru, a nume că noi cei de la „Contemporanul“ vream a da literaturii române o direcție nouă. Ori poate D-l Roman sub „direcția nouă“ pe care „Contemporanul“ vrea s'o introducă înțelege o sumă de idei și de convingeri în privința filosofică, religioasă, socială, etică, umanitară, o sumă de idei și de convingeri culturale? Asemenea direcție în adevăr „Contemporanul“ pretinde c'o are; prin aceasta pretind cei de la „Contemporanul“ că se deosebesc de toate revistele din țară; asemenea idei ar vroi „Contemporanul“ să se lăscă în țara noastră. Dar cine poate tăgădui că ast-feliu de convingeri în adevăr le are „Contemporanul“? Pentru ce toți dușmanii lui cred că iel propoveduește idei *subversive*? Dacă d-l Roman nu găsește nici această „direcție nouă“ în „Contemporanul“, apoi pricina ie că îi place s'o caute greșit. În loc de-a o căută în revista întreagă, d-sa citează ba o nuvelă, ba o poezie și se'ntreabă: „dar unde ie acolo direcția nouă?“

Acest chip de căutat direcția noastră poate va aduce unora a minte următoare anecdotă?

Un provincial nu fusese nici o-dată la Paris, despre care a auzit înse o mulțime de la vecinul său. O dată în sfârșit a avut și provincialul prilej să se ducă la Paris, vecinul îi tot areta frumusețele aceluși oraș: „Ieată acesta-î arcul de triumf“, „Uit'e colo ie p'eața concordiei“. „Frumos, răspunde provincialul, dar unde-î Parisul?“ „Ieată Avenue de l'Opera“, ieată „Cîmpii elizei“. „Bine

pe acestea le văd și Ieu, zicea provincialul, dar unde-î Parisul?“

Cam așa caută și d-l Roman direcția nouă în „Contemporanul“: nuvelele lui Besărebeanu îs cu talent scrise; cutare poezie a lui Teodoru ȳe rea și cutare cea mai bună din cîte le-a scris; dar unde-î direcția nouă?

Numai di'ntr'o ochire descoperi pe dată slăbiciunea chestiei principale, fundamentale, și că astă chestie n'are tăria ce i s'ar cuveni.

Să vedem acuma a doua chestie fundamentală pe care d-l Roman își întemeiază lucrarea D-sale. Aceasta ȳeste, cum am zis, contradicerea ce ar fi fiind între criticile mele și între scrierile celorlalți colaboratori ai „Contemporanului“; d-l Roman îi învinu-ește că nu se dau după direcția mea. Să-mi dee voie d-l Roman a-î face următoarea întrebare: „D-sa crede bune părerile mele ori ba?“ — „Nu“, îmi răspunde d l Roman în broșura citată și a nume D-sa socotește greșite tocmai acele părerii ale mele cu cari ceilalți nu se unesc, după D-sa.

Vederile în privința cărora nu ne unim sînt, după D-sa, (acuma nu ne amestecăm, îl lăsăm pe d-l Roman să vorbească) foarte de căpetenie. Așa: Ieu cred că ideea artei trebuie să fie supusă ideei sociale; ȳear d-l Roman crede că arta înainte de toate să fie artă. Ieu amestec arta cu economia politică (adecă ast-feliu spune despre mine d-l Roman), ȳear d-l Roman crede că ȳevreu „a aveă poieți economiști.“ Dar dacă deosebirele între noi sînt așa de mari, dacă „direcția“ mea se deosebește așa de mult de „direcția“ D-sale, de ce osîndește pe colaboratorii „Contemporanului“ pe cuvîntul că nu vor să urmeze direcția mea? Faptul că poieiți „Contemporanului“ nu-s poieți economiști ar trebui să-l bucure pe d-l Roman, dar nu să-l facă a osîndi pe acești poieți. Și acuma vedeți lucru cîdat de la început cu chestia direcției nouă: d-l Roman a osîndit pe poieții de la „Contemporanul“ că de ce urmează după o direcție pe care D-sa o crede bună și acuma îi găsește vinovați că de ce nu urmează o direcție pe care D-sa o găsește rea. Până acuma am vrut să aret că amîndouă chestiile

de căpetenie, pe cari se sprijină toată broșura d-lui Roman sînt departe de-a fi așa de tari cît s'ar cuveni pentru niște temelii. Să luăm acuma de-a rîndul toate întimpinările ce sînt făcute în broșură în potriua celor ce scriu la „Contemporanul“.

Începem cu V. G. Morțun. Morțun a scris în „Contemporanul“ o schiță dramatică, iar îeu am făcut o critică asupra acestei schițe. D-l Roman găsește că schița dramatică îe absurdă, iar critica mea făcută cu părtinire.

Să vedem cum dovedește d-sa acest lucru. Schița dramatică a lui V. G. Morțun nu-î place d-lui Roman nici într'un chip: nici ca fond, nici ca întocmire, nici ca stil. Care îeste argumentul de de frunte al D-sale în potriua fondului și a întocmirii piesei?

În ce vede îel greșala cea mai mare? După D-sa greșala îeste că V. G. Morțun n'a izbutit să dovedească teza socială, ideea socială de care s'a îngrijit. „Care a fost ideea socială, zice D-sa, care a preocupat pe autoriu? Direct au fost căsătoriile nepotrivite di'ntre bătrîni și tinere; iar indirect, marea chestie a emancipării femeilor! Cincî fețe de tipariu le jertfește d-l Roman pentru a dovedi următoarele: „Credem a fi deslușit cu acestea că d-l Morțun una și-a propus și alta a făcut.“ Mai întăiî vom întrebă și noi pe d-l Roman: De unde știe D-sa că scriind pe Stefan Hudicî, V. G. Morțun a vrut să apere chestiea emancipării femeii? De unde știe Domniea-Sa că Morțun a vrut să dovedească teza cutare și cutare? Noi cari avem puțința de-a ști, cel puțin est și d-l Roman, intențiile autoriului, am lăudat schița pentru faptul că 'mfătoșază o bucată din vieța noastră reală, pentru că schița ridică vâlul de pe un colțisor din vieța noastră socială și nu știm să fi fost scrisă pentru a dovedi cutare sau cutare lucru, nu-î scrisă *à thèse*, pentru a dovedi chestiea emancipării femeii; ei autoriul a vrut numai să înfătoșeze adevărat un colțisor din vieța adevărată. Cum remîne cu critica prin care d-l Roman stăruie să dovedească nereușita autoriului în dovedirea unei teze la care autoriul nici nu s'a gîndit? Și ce'nsemnează a critică în loc de opera autoriului, intențiile lui? Nu îeste oare cu puțință ast-

feliu a găsi rea orî-ce lucrare literară? A ieșit un roman orî o dramă; criticul Iea condeiuł și serie următoarele: „D-l X (autoriul) a vroit să dovedească necesitatea instrucției (se'nțelege că d-l X nicî n'a visat), Iean să vedem a dovedit'o oare?“ Ieste serioasă ast-feliu de critică? Și ce remîne din toată critică, dacă d-l X (în cazul nostru V. G. Morțun) va zice: „Nu, d-le, n'am scris pentru a dovedi necesitatea instrucției; deși în adevăr cred că-î foarte trebuitoare.“ Dacă-i slabă temeliea, firește că-s slabe și amănuntele. Toată critica fonduluł pîesei „Stefan Hudicî“, învîrtindu-se lîngă faptul nedovedirei necesităței emancipărei femeei și respunzînd că autoriul n'a scris pentru a o dovedi, critica se ruinează de la sine și n'am aveă nicî o nevoie să ne mai oprim la toate dovezile d-luî Roman. Dar d-sa ridică în orî-ce caz o chestie însemnată, din analiza căreia poate să ni se lumineze niște adevăruri prețioase. De aceea ne oprim mai pe larg la critica fonduluł pîesei. D-l Roman găsește, cum am zis, că piesa luł V. G. Morțun nu dovedește că-î nevoie să se emancipeze femeea și că rele s căsătoriile nepotrivite. Pentru ca pîesa să fie doveditoare în această privință ar fi trebuit că bătrînul Hudicî, bărbatul Anei, să fie un tiran, o personificare a brutalităței, dar nu un om bun (chiar personificarea bunătaței, după d-l Roman). D-l Zlătescu, tînarul de care s'amorează Ana, ar trebui să fie un om „demn de stîma societăței și de iubirea Anei“, dar nu un potlogariu. Ast-feliu de piesă în adevăr ar apăra, după D-sa, ideea socială de mai sus. De ce n'a făcut Morțun întocmirea intrigei, după cum zice d-l Roman, nu știu și nicî nu voiu să știu. Am înnaintea mea pîesa luł Morțun, am înnaintea mea propunerea d-luî Roman și plin de convingere zic: foarte bine a făcut V. G. Morțun că n'a întocmit pîesa după cum ar fi poftit d-l Roman. Ceea ce poștește d-l Roman ie o copie de pe melodramele sentimentale scrise *à thèse* și cari sînt vîndute cu mărunțișul și cu deridicată de autorii Franceji.

Se știe în adevăr rețeta după care sînt fabricate multe din aceste melodrame. Un bărbat bătrîn orî tînar, mai mult bătrîn de cît tînar, un tiran, „personificarea brutalităței“; o femeie tînară,

frumoasă, blndă ca un înger, o desăvîrșire îngerească tiranizată de bărbătu-său. În sfîrșit un ibovnic tînăr, frumos, viteaz, vrednic de admirație. Tot interesul dramatico-sentimental stă în suferința acestor doi gingași porumbei. Tot interesul dramatico-sentimental stă în suferința nenorociților îndrăgostiți, în moartea lor chiar etc; Year interesul autoriului dramatic iese de-a scoate lacrimi cutărui sau cutărui Burtă-verde, ca să nu zică: „am plătit degeaba loja! „Fabula acestor melodrame se luată din poveștile naive ale poporului, în cari de asemenea aflăm un balaur cu șep-te orî cu două-spre-zece capete, care vrea să omoare o fată frumoasă de împărat și un făt frumos, viteaz și fără păreche pe lume, care se luptă cu balaurul și l învinge, mînuie fata și o iese de soție împreună cu împărăția pe jumătate. Dacă vom lăsă la o parte executarea artistică, de care nici nu-i vorba aici, apoi fondul poveștilor populare iese mai frumos de cît al melodramelor. În melodrame, ca și în povești, iese același fond filosofic moral, lupta între principiul reului (balaurul, zmaul & din poveste; bărbatul tiran din melodrame) și al binelui (fătul frumos din povești orî ibovnicul din melodrame), burtă-verzimei îi plac asemenea melodrame pentru că în privința intelectuală și culturală burtăverzimea nu s'a depărtat mult de popor, pe care înse îl desprețuește așa de mult. Cam ast-feliu de melodramă ar fi iesel dacă Morțun s'ar fi luat după rețeta dată de d-l Roman. Morțun înse n'a făcut această greșală. În loc de abstracțiuni menite a înfătoșă pe scenă cutare orî cutare principiu, Morțun ne-a dat oameni vii; în loc de poveste, ne-a dat un colțușor din vieța noastră reală. Ce se Hudici? Ieste iesel oare întruparea reuțatei celei mai neamestecate, cum se vede în povești și cum nu se întimplă nici o-dată în vieța adevărată? Nu, Hudici se un boțeriu bătrîn, bogat, moale la caracter, inconsequent, egoist, dar egoist fără a se pricepe singur; lui nici nu-i trece prin minte de chinurile Anei. Hudici s'ar miera foarte mult dacă i-ar zice cine-vă că n'are drept să fie legată și să chinuească pe nevasta lui, făcînd'o să trăească, iese femeie tînără, cu un moșneag bătrîn. La ast-feliu de vorbă Hudici de

bună samă ar fi respuns cu mîerare: „Dar ce, nu m'am cununat cu dînsa? Nu-î sînt bărbat?“ Intr'un cuvînt Hudicî ie un boîeriî bătîrîn, un reprezentant credincios al clasei sale, cu toate greşelele, neajunsurile și prejudițiile ieî. Ieste iel bun? Ieste reu? Cum se întîmplă de obicei, cînd ie vorba despre oameni vii și nu despre păpuși, respunsul la această întrebare atîrnă de omul căruia veî face această întrebare. Pentru mine *) Stefan Hudicî, care la vrîsta de 60 de ani se 'nsoară c'o fată tînăra pe care o ține legată de dînsul, pe care a cumpărat'o de la coana Elencu, pe care în sfîrșit o îndeamnă la adulter, dîndu-î voie, -- pentru mine, -- această persoană ie cu desăvîrșire grețoasă. Hudicî nu-î pe-atîta reu pe cît ie lipsit de caracter; face reul nu din reutate înnăscută, ci pentru că starea lui de boîeriî, bogăția lui, îi dă puțința să facă reu. Pentru mine Hudicî ie o oaie în piele de lup, pentru d-l Roman Hudicî care nu-și bate nevasta, care-î dă voie să trăeasă și cu Zlătescu, pentru d-l Roman Hudicî ie înruparea bunătăței. Și această deosebire de păreri ie de asemenea dovadă că Hudicî ie om viu. In adevăr să-și aducă a minte cetitorii de vre-unul din cunoscūții lor, de boîeriul X de pildă. Fi-vor oare toți de-o părere despre iel? Nu va părea iel unora bunătatea înrupată și altora un om de nemică?

Pe Ana a făcut'o oare Morțun un ideal de femeie, fără nici un vițiu, o perfecție abstractă pentru a dovedi că femeea trebuie să se emancipeze? Nu, de loc. Ie adevărat că Ana are mai multă putere de caracter, mai multă energie, mai mare înnălțime morală de cît oamenii ce-o încunjoară; dar desăvîrșire, perfecțiune abstractă nu ieste. Ana se mărită cu un bătîrîn pentru a scăpa de gura mamei. Măritată, primește bilete de dragoste fără știrea bărbatului; împinsă de două pasiuni, de iubire pentru Zlătescu și de dezgust și ură cătră Hudicî, inima Anei ie nesimțitoare la rugămințile și lacrimile bătîrînului. Intr'un cuvînt Ana, deși superioară celorlalți, nu ie de loc străină de slăbiciunile omenești. D-l Roman găsește greșit pe

*) Vezi articolul mieî „Stefan Hudicî“ în „Contemporanul“ anul IV.

Morțun pentru că Ana se amoretază de Zlătescu, un stricat care vine'n pîesă ca un deus ex machina și nu de vre un om „demn de stima societăței.“ Ieu cred că foarte bine a făcut Morțun, și ieată pentru ce: Ana măritată tînără, foarte tînără, după un bătrîn, în curînd a trebuit să simtă nevoie de iubirea unui om tînăr potrivit cu dînsa (lucrul iese adevărat fiziologiceste); decî cel di'ntăi tînăr care a început a-î face curte trebui s'o robească. In asemenea împrejurări iese foarte natural ca Ana să fi idealizat pe Zlătescu, să nu-î fi văzut neajunsurile bătătoare la ochi pentru ceialalți oameni. Dar de ce tocmăi un om stricat să-î fi ieșit în cale? Pentru că în jurul boșerului Hudicî tinerii sînt cei mai mulți de acei despre cari poetul a zis:

„Ne-ați venit apoi drept minte o sticlucă de pomadă
Cu monoclu 'n ochi, drept armă bețîșor de promenadă,
Vestejită fără de vreme, dar cu creeri de copil
Drept științ' avînd în minte vre un vals din Bal Mabil!

Ieroii morali în cercul tinerilor ciocoî între cari trăește Hudicî sînt așa de rari, dacă mai sînt! Ironica vieței, ce să-î faci? Dacă Morțun ar fi făcut din Zlătescu un erou moral, atunci în adevăr am fi putut să-l întrebăm: „De unde a ieșit și acesta, ca un deus ex machina“? Dar mai ales interesul dramatic cîștigă prin asemenea întocmire; starea Anei între bătrînul ramolit Hudicî și tînărul pungaș Zlătescu iese imens de dramatică. Ie foarte natural acest dramatism și cel mai mare dramatism imaginar nu va fi așa de grozav ca dramatismul vieței reale. „Stefan Hudicî“ iese o schiță din viața noastră reală*).

Stefan Hudicî, Ana, cucoana Elencu sînt oameni vii, acesta-î meritul de căpetenie al lui Morțun; aceasta iese părerea mea a-

*) Trebuie să fac o observație pentru a nu da loc la neînțelegeri mari. Cu intriga propusă de d-l Roman și ori cu care altă intrigă, fie iese ori eșt de greșită, un om cu talent mare va ști să facă mare întipărire asupra publicului celui mai inteligent chiar; dar meritul va fi al execuției și al talentului și nu al intrigei. Comparînd acele două feluri de intrigi (cea propusă de d-l Roman cu cea făcută de Morțun) facem abstracție de talentul executoriului sau mai bine presupunem pentru fie-care intrigă condiții egale, adecă tot atîta talent de execuție.

cuma și tot aceasta a fost și cînd am scris articolul celălalt despre „Stefan Hudici.“

Altă chestie pe care o ridică d-l Roman, și care ne interesează foarte mult, iese chipul cum ar lucra piesa asupra publicului. D-sa crede că o piesă întocmită după sfaturile D-sale ar pleda pentru emanciparea femeii, pentru neafîrnarea Ței economice, pentru căsătorii potrivite; Țear așa cum Țeste mai de grabă pledează pentru contrariu. Să ne închipuim dar o piesă întocmită după rețeta d-lui Roman și să vedem ce influință va putea să aibă ast-feliu de piesă asupra oamenilor ce vin la teatru? Care ar fi deducȚia morală ori învățatura, ce ar putea scoate publicul din ast-feliu de dramă (între cît Țe vorba de întocmirea intrigei). DeducȚia ar fi de bună samă următoarea: „Nu-Ți bine să-Ți dai fata după un om reu, după un tiran, o întrupare a brutalității cum ar fi Hudici“. Cam acelea s'ar opri toată impresia. Poate unii vor merge și mai departe, vor zice că Țe reu să dăm fete tinere după bărbați bătrîni. Poate că d-l Burtă-verde va zice soȚiei D-sale: „Stie ce, nevastă, poate n'ar fi bine să dăm pe Zoița după conu Petrachi“, dar madam Burtă-verde, care în ast-feliu de împrejurări Țe mult mai practică și mai puțin sentimentală de cît îngrășatul Ței soț, de sigur va raspunde: „că nu se potrivește una cu alta, că boierul Petrachi nu Țe doar așa drac precum Țe Hudici cel din piesă propusă de d-l Roman, că d'impotrivă conu Petrachi Țe om ca toȚi oamenii, bătrîn și molatec, că Zoița lor Ți fată deșteaptă, nu o nebună ca Ana ceea, că decȚi va ști să-l joace pe degete și pe cît Țe vorba de amanȚi tineri, apoi cînd are să fie Zoița bogată, atȚta grijă să fie pe lume! Și la n'timplare de-a o și prinde cu vre-o unul, lasă pe Zoița de n'a face pe conu Petrachi să-Ți dee voie să trăească și cu i-bovnicul, numai să nu-l părăsască pe dînsul, că doar conu Petrachi Țe moșneag în vrîstă de 60 de ani și Zoița Țe fată frumoasă coz și numai de opt-spre-zece.“

De sigur că asemenea vorbe ale zisei madam Burtă-verde Ți vor liniști și pe Dumnea-lui și Ți vor face să-Ți zică în minte: „Al dracului lucru și muierile la om; în ast-feliu de trebȚi cea

mai proastă ȳe mai deșteaptă de cît cel mai deștept bărbat.“

La urmă de tot am lăsat încă un alt-feliu de public, pe oamenii culți, inteligenți, pe oamenii cari știu să tragă încheerile di'ntro lucrare artistică. Ce influență va avea asupra lor piesa (orî mai bine intriga pîesei) întocmită după sfaturile d-lui Roman? Mai întăiū oamenii inteligenți vor constată exagerarea romantică, meșteșugirea romantică a lucrărei: un bărbat tiran, un ibovnic om ideal, etc. In privința emancipărei și neatîrnărei economice a femeii, care se va străvedea ca teza lucrărei protivnicii vor zice: „Trebuie să fie Domniea-Lor prea slabî și să stea prost de tot cu această chestie, dacă aleargă la asemenea închipuirî nefirești pentru a aretă că femeea trebuie să fie emancipată. Aleargă la idealizarea femeii, la idealizarea amantului, la ponegrirea bărbatului. bătrîn (brutalitatea întrupată). Lucruri de-acestea orî nu se întîmplă orî se întîmplă ca excepții. Chestiea emancipărei femeilor atuncî ar avea mare însemnătate, cînd ar urmă din vieța reală și decî nicî chiar Domniea-lor nu-s siguri de dînsa, de vreme ce pentru a o susține fug de realitatea lucrurilor. Să presupunem chiar că Hudici, Ana, Zlătescu & sînt oameni vii, că i-a luat a-toriul din lumea adevărată, ce-ar urmă de acolo? Cel mult ar dovedi că niște femei ideale ca Ana trebuie să fie emancipate și dacă-î vorba de asemenea femei, apoi sîntem și noi alături cu a-toriul; dar fiind că asemenea femei sînt excepții, orî mai bine zis nicî nu sînt de loc, de aceea sîntem împotriva emancipărei femeii și cei cari pentru a o sprijini ȳeau pilde excepționale și ne-reale ne dau nouă dreptate.“

Cam așa ar cugetă un om inteligent protivnic emancipărei femeii și, cum vedeți, ar avea dovezile sale. Drama în acest caz ar avea în adevăr un rezultat tocmai cu totul altul de cît cel așteptat.

Să vedem acuma care trebuie să fie înrîurirea dramei lui V. G. Morșun asupra publicului. — Asupra burtă-verzimei, mărturisim, influința poate fi nulă. Mai mult de cît așta și domnul Burtă-verde și madam Burtă-verde și domnișoara Burtă-verde vor găsi,

după cum ne spune și d-l Roman, că Ana ȳe *mofturoasă*. Ieată ce zice dl. Roman despre refuzul Anei de-a trăi cu doi bărbați (cu Hudicî și cu Zlătescu) pe cheltueala celui legiuit: „Ana cea bogată, cea cu costume frumoase, cu scule neprețuite, ȳeră învoită de însu-și bărbatul său a avea ibovnic, a-l sărută sub ochii săi, căci ȳel avea să închidă ochii; a-ȳi șopti cuvinte de dragoste alăturea de dînsul, căci ȳel avea să-și astupe urechile!... Și cu toate acestea *Ana face nazuri* (!!!), ȳea vrea să fugă, ȳea vrea să plece peste graniță, dar nu cu Hudicî, ci „cu cine-ȳi va placea d-sale“ și toate acestea pentru ca publicul să-ȳi zică *cu drept cuvînt că-ȳi o mofturoasă*“.

Pentru cinstea d-lui Roman trebuie să credem că astă directă imboldire la nemoralitate și prostituție a făptuit-o din scăpare de vedere și că d-sa a vroit să zică altă ce-vă. Cel puțin dacă n'ar fi vorbele „*cu drept cuvînt*“ atuncia am fi crezut că *mofturoasă* va crede-o pe Ana publicul; dar nu d-sa, criticul. Mai repet ne-ar plăcea să fi fost o scăpare din vedere; și că dl Roman nu crede că Ana, dacă ar fi fost femeie cuminte, ar fi primit îndemnul lui Hudicî și ar fi avut din bîelșug costume, cai, trăsură.

Dar asupra oamenilor inteligenței și culti ce impresie va avea? Văzînd suferința Anei pusă între Hudicî și Zlătescu, cruda suferință, moartea omul cult se va întrebă care ȳe pricina acestei suferinți, cine ȳe vinovat? ȳe vinovat oare Hudicî? Dacă piesa ar fi fost întocmită după gustul d-lui Roman, firește că Hudicî ȳe vinovatul. Acest tiran bătrîn, brutalitatea întrupată, ȳel și nu altul ȳe de vină! Tot așa ȳeste și în poveștile poporului cari au slujit de model acestui soi de melodrame. Cine ȳe vinovat de suferințele feței de'mpărat dacă nu zmăul ce a furat-o de la părinți și acuma o chinuște? Tot așa ȳeste oare în piesa lui Morțun? Firește că nu. Bătrînul Hudicî, omul fără de caracter, inconsequent, moale, lucrează cu atîta seninătate în suflet, ȳeste cu desăvîrșire încredințat de dreptatea sa și ȳe mai de grabă *oais* de cît tigrul. ȳe greșos negreșit, cînd îl vedem că ține pe Ana cu de-a sila legată de sine, cînd vrea ca Ana, o femeie tînără și plină de vîeață, să stea cu o

căzătură ca dînsul; ȳe greșos cînd îndrăznește încă a face morală înaltă. Dar ȳel se crede atît de drept; toată vîeața, tot mijlocul în care a trăit, educația de mic copil, l'a învățat așa! Nu s'a cununat ȳel cu Ana la sfînta beserecă? Afară de acestea ȳel singur suferă și suferă grozav, decî mai curînd s'ar putea pune pe lîngă întrebarea: *de ce suferă Ana?* și alta: *de ce suferă Hudici?* Nu, Hudici nu ȳe vinovat. Apoi poate oare fi vinovată Ana care a luat un bărbat bătrîn? Iea, o fată nevinovată, tînără, crescută la pension, decî necunoscînd nemică din ale vieții, îmboldită, silită de mă-sa, ce vinovăție poate avea dacā s'a potrivit și s'a măritat fără să ȳubească? Ie decî vinovată cucoana Elenca pentru că Iea a împins pe fată le acest măritiș nepotrivit? Cucoana Elenca, mama Anei, ȳe o mahalagioaică, toată vîeața a trăit în serăcie, încunjurată de o lume în care orî-ce mamă ar fi fost fericită să capete pentru fată-sa un bărbat atît de bogat ca Hudici; a trăit convinsă că paralele fac fericirea. Putem oare noi, cu mîna pe conștiință, s'o învinuim? Firește că nu. Dar gîndul ne duce mai departe la părinții lui Hudici cari l'au crescut așa, la mahalagiile cucoanei Elenca, la pensionul unde a învățat Ana etc și la fie-care învinuire ce'necercăm a face cutărui sau cutărui om, conștiința noastră răspunde: „Nu, nu ȳe vinovat!“ Și tot căutînd pe vinovat și tot le-gînd cauzele cu efectele, omul cult își va aminti de vorbele poetului, așa de adevărate și din punct de vedere științific:

„Sîntem cu toții vinovați fără vină

Orî nimenea nu'î vinovat.“

Da, nu ȳe vinovat cutare sau cutare om, nici nu ȳe cutare sau cutare cauză luată în deosebî, ci urefînd scara cauzelor dăm de întocmirea socială, de relațiile sociale; decî nu ȳe cutare orî cutare om de vină, ci relațiile sociale, întocmirile sociale. Nu ȳe Hudici de vină, ci întocmirile economice cari prefăcîndu-l în boțeriu milionariu îi dau o putere socială covîrșitoare asupra semenilor săi: puterea de-a arunca în patul său o fată de 18 ani. Nu ȳe cucoana Elenca de vină, ci un complex de cauze cari fac pe unîi muritorî de foame; ȳe serăciea care ucide cele mai elementare sentimente ome-

neștii, sentimentele de mamă. Nu iese Ana de vină, ci ticăloasa stare a femeii în societatea de astăzi, creșterea ieii proastă, atârnarea ieii de alții și mai ales atârnarea economică. Emanciparea femeii în adevăr iese din piesa lui Morțun ca un lucru ce nu poate fi înlăturat. Și iese foarte natural. Emanciparea femeii fiind o necesitate a vieții reale, firește că va ieși din fie-care lucrare ce va atinge viața femeii și va înfățișa tot o dată o părticică din viața reală! Vorbind de rezultatul la care va ajunge un privitoriiu cult, fiind va pleca de la întrebarea: „Cine iese vinovat de nenorocirea Anei?“ Firește nu vreu să zic că fie-care va pleca nu mai de cât de la aceasta întrebare; dar ori de unde ar pleca, tot cam la aceea-și încheiere va ajunge.

În articolul meu scris cu prilejul lui „Stefan Hudici“, am luat în deosebii persoanele din piesă și am aretat sentimentele morale ce-mi sugerează fie-care din iele. Prin acest metod am ajuns tot la încheierea aceasta. Iată și lămurirea lucrului care a nedumerit atita pe d-l Roman, că adecă de ce iese în loc de-a analiza lucrarea lui Morțun, m-am pus la polemică, la sfadă, cu persoanele din piesă. Sînt o mulțime de chipuri de-a analiza o lucrare *naturalistă*, pentru a vedea dacă ne înfățișază oameni vii ori păpuși. Între altele iese și următoriiu: presupunem că persoanele sînt oameni vii și vedem dacă ne vor sugera acelea-și sentimente ca oamenii vii. Dacă lucrarea ține bine în potrive acestei încercări, atunci avem dovadă că-i bună și că persoanele din iese nu-s păpuși. D-l Roman care vede în Hudici un om foarte bun, în Ana o mofturoasă etc, dovedește că și D-sa îi privește ca oameni vii, pentru că păpușele nu pot să ne facă a avea despre dînsele părerea că sînt oameni buni ori moftangii. Acest feliiu de critică ne place mai mult de cât multe altele și a nume pentru că dă voie criticului să arete mulțime de vederi ale sale. Poate ne va spune d-l Roman următoarele: „Nu iese oare părtenerie ori exagerare a trage atit de însemnate încheerii d'într'o schiță dramatică? Nu i se recunoaște oare pe sub mîină însușirea de lucrare genială?“ Nu, de loc. Meritul și însușirea tuturor operelor naturaliste,

dacă sînt cu viață în iele, iese că din iele putem trage cele mai însemnate încheerî, lucru foarte firesc; fiind că iele înfătoșază o parte din viața reală. După cum un filosof modern, evoluționist, vede'ntr'o insectă, oglindită pe scurt toată lumea organică, tot așa criticul într'o lucrare literară, cu adevărat naturalistă, poate să vadă oglindindu-se toată societatea cu complexitatea iei uriașă.

Și fiind că a venit vorba despre valoarea artistică a piesei lui Morțun, apoi am să spun și ieu cîte-vă cuvinte, deși, cum a putut vedea d-l Roman din articolul mîeu din urmă, nu prea pun mare preț pe critica judecătorească și pe hotăririle iei. Dacă Morțun în loc de-o schiță dramatică ne-ar fi dat o dramă mare întregă; ne-ar fi aretat cum s'a început la Ana a se desvoltă iubirea cătră Zlătescu și ura cătră Hudici; ne-ar fi aretat pe tînărul stricat Zlătescu mai adînc și mai pe larg, ar fi complectat tipul bătrînului Hudici; ne-ar fi zugrăvit lumea ce-l încunjoară și dacă toate acestea le-ar fi făcut tot cu acea pricepere și înțelegență cu care a făcut schița, drama ar fi fost o lucrare admirabilă; dar așa cum iese, lucrarea îi un conspect de dramă. Și cînd în articolul trecut am zis că „Stefan Hudici“ ie un conspect de dramă, cu aceste cuvinte am judecat lucrarea lui Morțun mai degrabă prea aspru. Dar schiță, conspect, cum iese iewa, arată înțelegență în întocmirea piesei și în alegerea subiectului și mai pre sus de toate arată capacitatea de-a pricepe sufletul oamenilor, psihicul lor, și a reproduce acest psihic într'o lucrare literară — Aceasta a fost sincera și nepărtenitoarea mea părere, aceasta ie și acuma. Dar toate întimpinările d-lui Roman cu una mă unesc și ieu, a nume în privința scenei cînd Hudici dă palme slugelor și acestea strănută. Această scenă a fost negreșit scrisă pentru a face pe privitorî să ridă și iewa mai bine să fi lipsit cu totul.

Să răspundem acuma cîte-va cuvinte d-lui Roman în privința stilului piesei. D-l Roman ține de reu pe Morțun că de ce Stefan Hudici, boieriî bătrîn, fără multă învățatură, — Ana tînără și crescută în pension, — Cristea, alt boieriî bătrîn, — vorbesc cu toții aceeași limbă alcătuită cu mult meșteșug de însuși auto-

riul lui Stefan Hudică, în loc de-a vorbi cum vorbesc în adevăr. Această chestie despre stilul „naturalist“ ie o chestie grea, care n'o putem desluși bine în treacăt, în acest articol; acum vom spune numai câte-vă cuvinte. Chiar în romanul naturalist nu-î încă hotărit, dacă toate persoanele ce se arată în roman trebuie să vorbească în limba lor sau dacă autorul are dreptul să le facă să vorbească în limba sa, bine înțeles cu condiție ca vorba lor să-î caracterizeze. Aceia cari au cetit de pildă romanul lui George-Eliot, „Adam-bede“, roman de altmintrelea admirabil, știu ce greu ie de cetit un roman din vîeafa lucrătorilor, în care muncitorii vorbesc un dialect cîdat de tot. Dacă în roman ie lucru greu stilul naturalist, și încă nehotărit până acum, apoi în dramă nici vorbă că de multe ori persoanele trebuie să vorbească limba alcătuită de autorii. Să nu uităm că persoanele lui Shakespeare, Molière etc vorbesc chiar în versuri și aceasta nu le împiedecă de a fi tipuri naturaliste în toată puterea cuvîntului. În dramă mai ales această schimbare, îndreptare a limbei, ie de multe ori neapărat trebuitoare. Să luăm chiar pe Hudică. Iel suferă grozav, ie cuprins de teamă că nevasta îl lasă, ie cuprins de gelozie, de compătîmire pentru Ana; dar această compătîmire înădușită de egoism îl face să tremure, să sufără grozav la ideea că Ana îl părăsește. Monologul lui trebuie să fie exprimarea acestor feliurite sentimente de suferință, de durere, și trebuie să facă pe public a le pricepe și decî a compătîmi cu dînsule. Cum s'ar petrece înse lucrurile dacă în monolog ar începe a spune cuvinte bătrînești ca *lipon* și altele.. (presupunînd că așa vorbește Hudică în realitate). Ar fi izbucnit în sală un hohot de ris și atîta tot! Autorul are înaintea sa următoarea dilemă: ori să întrebuințeze limba bătrînească a lui Hudică, ast-feliu ar aretă în adevăr cum vorbea Hudică, dar ar mască pentru privitori un șir întreg de sentimente năuntrice, dîndu-le cu totul sub altă lumină; — ori să arete sentimentele năuntrice, psihicul lui Hudică, jertfind limba lui. Credem că și d-l Roman va mărturisi că bine a făcut autorul alegînd calea din urmă.

De alt-feliu unde a fost cu puțință autoriul a păstrat limba persoanelor. Așa cucoana Elencu vorbește ca o adevărată mahala-gioaică, zice „tras la cvit“ „arlimente, etc... Cucoana Elencu ie înse o persoană comică, la acestea păstrarea limbei ie de multe ori foarte folositoare, ica face parte din comicul persoanei, ba adesea ie chiar esențială. D-l Roman care se adresează la oameni sinceri și neinteresați, ie singur așa de puțin sincer și neinteresat în cît zice că Morțun vorbește pentru toți, pentru toți face fraze tieluite și nici nu pomenește de cucoana Elencu care vorbește destul de măhălăgește.

Să trecem acuma la comedia „Ministru“, o comedie a lui Gondinet prelucrată de Morțun. D-l Roman, criticînd piesa zice: „Am fi curioși să citim critica d-lui Gherea asupra comediei(?) „Ministru.“

Fiind că D-sa dorește atît de mult să știe părerea mea apoi ieat'o:

Ieu cred că „Ministru“ ie o farsă franțuzască foarte nostimă, care are și meritul de-a face de ris ceea ce merită a fi luat în ris, adecă nestatornicia principiilor la oamenii politici; dar ie o farsă fără merit literar real. Pe cît știu aceasta a fost prelucrată pentru scenă și acolo în adevăr ar putea să aibă succes, de vreme ce are multă acțiune și ie plină de spirit. Ne avînd merit literar piesa nu ie înse un monstru, după cum vrea să dovedească d-l Roman cu ori-ce preț. La toate exagerările satirice din piesă cum ie fata care se îndeletnicește numai cu politica etc.; d-l Roman întreabă: „Dar unde s'a văzut așa fată? Cine a mai auzit de deputați cari să-și schimbe principiile cum și-ar schimbă cine-vă hainele? Să-și schimbe principiile de patru ori într'un ceas! De patru ori pe an, calea valea, dar într'un ceas ie prea-prea.“ Dar cine a mai auzit în viața reală ce-vă că venirea pe scenă a sultanului turcesc în „Le bourgeois gentilhomme“ al lui Molière? Ori cine-a mai auzit de viteji (nu numai din vremea noastră, dar chiar din a lui Cervantes) cari să se bată cu morile de vînt? etc. După d-l Roman și comediile lui Molière și Don Quijotte ar trebui să fie

→ ce este la nivelul simțului
aportu la nivelu simțului
une 100%

socotit monstruoase. Satira tot de-auna a luat o trăsătură de ca-
racter și a exagerato; acesta iese dreptul iese. De altminteles
noi mărturisim că „Ministrul“, piesa lui Gondinet, n'are vre o
valoare literară reală. Nu pricepem numai cum trage d-l Ro-
man încheiere ca V. G. Morțun iese cu desăvârșire lipsit de ta-
lent din faptul că piesa aș Gondinet, iese slabă din punct de ve-
dere literar! Dacă d-l Roman zicea că Morțun ar fi putut
alege altă ce va mai bun, am fi și noi de această părere.

Se poate ca d-l Roman să găsească nepotrivire între cele ce-a
spus mai înainte și între cele ce spun acum; în articolul viitoriu,
voi lămurii.

(Urmare și sfârșit în No. viitoriu).

IOAN GHEREA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Du-te dar . . . .

Du-te dar în calea ta!
Schimbătorii ți-a fost amorul,
Să te uit ție voiă cătă
Martur fie-mă viitoriul!

De cum-vă te voiă zări,
Resărind în a mea cale
Dorul nu ți-oiă hărăzi
Și nici gînd, nici pic de jale

BCU Cluj / Central University Library Cluj
„Te-am iubit! . . . .“ va fi poveste
Făr' de pildă nebunie,
Nici n'oiă vreă să-ți știă de veste,
Doru-ți pe-un străin de 'mbie!

Martur fie-mă viitoriul
Să te uit ție voiă cătă;
Schimbătorii ți-a fost amorul;
Du-te dar în calea ta!

9 Decemb. 87.

ED. GRUBER.

NICĂ A ZAMFIREI

La Botoșani, în mahalaoa Sf. Voievozi, cine nu cunoștea pe madama Zamfira? Fratele d-sale, dascalul Gheorghe, cum îi zicea lumea, fusese mulți ani clisiarh la besereca Sf. Voievozi, când iera încă besereca veche, de lemn. De mulți ani murise dascalul Gheorghe, dar madama Zamfira nu-l uitase încă! Mormîntul lui iera drept în fața odăiței în care ședea madama Zamfira, din mila epitropilor, cari amintindu-și de anii îndelungați ce slujise reposatul dascal, îngăduceau pe soră, să se acțueze într'o odăiță din năruiturile ce purtau numele de casele beserecei. Când se uită pe fereastră vedeà mormîntul frăține-su și oftă adînc. Și vorbind singură zicea: „Saaaracul, bădița Gheorghe! Cum s'a dus și pe mine m'a lăsat!“... Când iera pe prispă, iera-și dà cu ochii de mormînt și oftînd, vorbea singură: „Bîetul bădița Gheorghe!... Cum nu-î iesel pe lume să vadă cum mă năcăzăsc!.. Și pe scîrbosul ista di Nică, mîncă-l'ar moartea să-l mînfînce, cum nu m'ascultă!... Of! of!...“

Toată lumea de pr'imprejur, cunoștea apucăturile madamei Zamfira; mai ales dascalii, cari ieraun mîgieși cu dînsa. Dese ori își făceau plăcere să o năcăjască ori să o spărie. Sara, când madama Zamfira ieșea pe prispă și vorbea cu bădițu-su, vreun dascal se ascundeà prin holera, ce crescuse în locul beserecei celei vechi, și când sfatul cu mortul se sfîrșea prin oftatul obișnuit, dascalul, schimbîndu-și glasul, scotea și iesel cîte un oft

of! prelungit!... Madama Zamfira fugea arsă în casă și trîntea zăvorul!... A doua zi istorisea la toți, cu mîna la gură și clătînd încet din cap, cum i-a respuns bădițu-su Gheorghe din morînt!... Și apoi întrebă ce a fi însemnînd asta?!... Dascalii se făceau că stau pe gînduri și pe urmă îi răspundeau, prefăcîndu-se că-s supărați:

— Apoi dă!... Poate te chîmă... dă știu Țeu?...

— Oare?! Sarac'n de mine, dascale Emandii!... Nu că mi-î frică de moarte... da n'am comînd!... Și scîrbosul ista de băiet!...

— Care băiet?!...

— Băietul mîeu... Nică...!...

— Ha! ha!... Trecut de 30 de ani și tot băiet?!...

— Da n'a fi mai trecut!... Nu mă mai năcăzi și d-ta dascale Emandii!... Că știî că mă supăr...

— Da nici o bucurie, madamă Zamfiră!...

Madama Zamfira se înroșește ca un rac, fuge răpede în casă și trîntește ușa blăstămînd! Megieșii rid de se pun cu inima la pămînt.

Altă dată, noaptea, îi băteau în fereastră și o strigau pe nume. A doua zi, Țeară-și frăsueală din partea madamei Zamfira! Pesemne cere ce-vă bîetul bădițu-su. Nu i-a făcut praznic de șapte ani și poate de asta o năcăjește.

Și dascalii mîerîndu-se:

— Cum?... Nu i-ai făcut praznic de șapte ani?!... Apoi asta-î pricina!...

— Parcă Țeu nu zic scîrbosului ista de băiet?!... Da unde m'ascultă, mîncă-l'ar moartea, să'l mînuînce!... scîrbos!...

— Ai auzit scîrbosul de băiet!...

Madama Zamfira, Țear se mînie foc, dă din mîni și fuge bo-dogănind în casă!... Mai are și boala farmecelor! Numai Țea știe pentru ce; dar necontentit crede că-î face cine-vă farmeci! Și astă boală i-o știu megieșii! Cînd nu mai au de ce ride, pun într'o hîrtiuță bofiță, o leacă de sare, amestecată cu cenușă și apoi po un pe pragul madamei Zamfire, sau în cărarea pe unde are

să treacă. Madama Zamfira nu calcă, până ce nu s'a uită bine, unde pune piciorul! Frica de farmeci a făcut-o să se deprindă a merge încet, cu capul plecat și cu ochii în pământ! Cum vede hîrtiuța, se ferește, își face cruce de mai multe ori și zice:

— Ptiu! ptiu!... Pței drace!...

După asta o încunjoară, caută două bețișoare, o răscolește, apoi o ȳea pe bețișoare și o duce ținînd-o departe de dînsa! Ceî ce î-au făcut șotiea, stau ascunși unde-va și se vîrcolese de ris. După asta, ȳese vre unul stăpînindu-și risul și o întrebă ce-î?!

— Ce să fie?! Baaată-ȳ-ar urgiea lui D-zeu!... Cum vreau să mî mînce capul:... Mi-au pus ȳear farmeci în cale!... Iean uită-te, dascal!... Niște senusă... cu sare!... pisemne se mă răsi-pesc ca sarea, să mă spulbăr ca senusa!...

— Aȳ auzit?!...

Și madama Zamfira se duce 'n casă, ȳea un șipușor cu a-gheazmă de la Trif, ȳese și toarnă în locul unde a găsit hîrtiuța; ȳea hîrtiuța și o dă pe foc, și-apoi zice cătră dascăl:

— Asă-ȳ dascăle, Emandiȳ, că n'a fi nemică?! Asta-i aghiazmă mare!... Nu s'a mai prinde.... S'a întoarce pe capul scîrboșilor, cari mi li-au trimes!?!...

— Da! se'nțelege!...

Zicînd acestea, dascălul bufnește de ris!

— Ride! ride! dascal!... nu stiȳ ce-s farmecele!...

Așă a avut parte madama Zamfira, să nu-ȳ deȳe pace lumea! Și bietul dascalul Gheorghe, cînd trăȳea, tot cam partea asta a avut-o! Toȳi își făceau petrecere di'ntr'însul, cu toate că ȳel ȳeră foarte serios și'și împlinea slujba cu tragere de inimă! N'avea nicȳ un obiceiȳ reu, de cît din tinereȳe căpătase durere de măsele și cînd îl apucă nu se mai liniștea cîte o leacă, de cît udînd măsăua bolnavă cu rachiul de drojdii ori cu rom. A-zȳ îl durea una, mîne alta, poi mîne începea a treȳa... și tot trebuia să le ude, cînd cu rachiul cînd cu rom!... Dacă într'o zi nu-l durea nicȳ una, tot trebuia să ȳie ce-vă în gură, ca doară n'ar începe!...

Măselele sîs şugubeţe!... Nicî nu ştii cînd încep şi apoi nu îeşti bun de nemică toată ziua!... Două, trei litre de vin pe zi trebuie să beie şi iel, ca orî ce om!... mai ales că i se ardea gura de rom şi de şpirt!... De aice, lumea rea, care face din ţinţariu harmasariu, stîrnise că dascalul Gheorghe trage bine la măslea!... La bătrîneţe cam slăbise, fumul şpirtului şi al romului de la măslea se urcă în cap şi-l ameţea pe bîetul dascal, în cît dese orî îl vedeaî împletucind picioarele!... Lumea zice că iear a prins prepeleşa de coadă!... Epitropiî îi ziceau că să nu tot îmble cu drojdiile în cap, că l'or da afară!... Popiî, cum sîs popiî, nicî una nicî două, îi ziceau verde: „Măi porcule! Iear te-ai îmbătat?!“... Pe bîetul dascal, de cîudă şi de ruşine, iear îl apucă durerea de măsele şi deci alergă să le ude mai bine.

Slujba şi-o făcea dascalul Ghîorghe cu tot şartul. Nicî la o beserecă nu tocă mai de noapte de cît la Sf. Voievozi. Numai o dată s'a greşit şi iel...de cu ziuă îl duruse măslea mai tare de cît de obicei... după asta îl pâlise o slăbiciune, că îndată după vecernie adormise... Pe la zece ceasuri s'a trezit şi crezînd că se face ziua, alergă răpede şi începî a tocă de se resună tîrgul şi-apoi începî a bombăului clopotul cel mare!... Popa, care şedeă lîngă beserecă, sări din pat şi, buimăcit, căci de abiea adormise nu se pricepea ce-î... Se îmbrăcă răpede... cînd se uită la ceasornic, remase încremenit! Ce dracul, de abiea 10 jumătate!... Ce comedie îi aceasta?!...

Se uită pe fereastră şi vede lumină în beserecă!... Iese să vadă ce-î... Trage de moarte Vodă orî Mitropolitul... orî au înturat Turcii în ţară? ca să se facă priveghere; cînd îi noaptea aşă de scurtă... Cînd între în beserecă, găseşte pe dascalul Gheorghe cetînd la strana mică... toate celea pregătite pentru slujbă...

— Da ce-î, dascale?... întrebă popa mîerîndu-se.

— Ce să fie, părinte Costachi, am tocat pentru slujbă... şi fiind-că a-zî îi hrămuirea celor 45 de sfinţi mucenici de la Nişopolis.... am tras clopotul cel mare...

— Ce băghești breă? Bată-te crucea lui D-zeu, dar îs de abiea zece ceasuri de noapte.... Stinge lumînările măgariule, porcule.... Ptiu! bețivule!...

N'are ce face.... Trebuie să stingă, dacă-î poruncește proistosul.... Stinge și iese în urma popei. Când ieșea pe ușă, vede luna resărind... Iean uită-te părinte resare soarele.... A fi remas în urmă ceasornicul Sfinției-tale ...

— Boule! ți-s painjenii ochii?.... Nu vezi că-î luna?....

— Lunaaa !...

A doua zi când ieși popa în târg, mai mulți mahalagii îl tot întrebau ce feliu de priveghere a avut noaptea trecută.—Popa se înroșea de ciudă și de rușine ca un rac! Luă altă vorbă!... De când ȳeră ȳel popă, nu i se întâmplase una ca asta!...

Ca prin urechile acului a scăpat dascalul Gheorghe să nu fie dat a fară.

Alt-feliu nemică nu ȳeră de zis.—Numai lumea căută nod în papură....

După ce trăgea de polileu, se scoboră din clopotniță și se pregătea să cerceteze, dacă toate-s în regulă prin beserecă.... Se oprea puțin în locul unde se cetește apostolul... stă drept și serios, rotind numai ochii împrejur... de o dată vedeă vre-o luminare cu mucul prea mare, înaintea Maicei Domnului!... Răpede porneă să-o curețe... Dar picșoarele nu prea vroeau să-l asculte!... Stă ȳel cu capul spre Maica Domnului, dar picșoarele îl duceau horțis toemaî la strana mare!... Și, de nu l'ar fi oprit băeții cari țineau isonul, ar fi răsturnat cărțile!... Lumea ridea, cu toate că ȳeră în beserecă!... Dascalul Gheorghe se uită cam reu... lui nu-ȳ plăceau de-astea în beserecă!... Pornea din nou și ajungea la lumfnarea cu pricina... se pregătea să-ȳ ȳee mucul... cu degetele îmbălate, deschise pre cft trebuie, întindea încet mîna s'apuce mucul... dar mîna nu-l ascultă și trecea pe alătura!... Se uită și mai țintă și întindea din nou mîna... acuma trecea pe de ceea parte!... lumea rideă... dascalul Gheorghe scrișnea de ciudă!... Mai cercă de cîte-va orî, dar degeaba, parcă-ȳ făcut!... Lumea

ridea și mai tare... Popa se stropsea din ușa altariului... vedeă dascalul Gheorghe că trebuie să puie toată inima!... Intindea răpede și cu ciudă mîna, înșfacă mucul, stingea lumînarea și poticnindu-se, o scotea din sfeșnic... și ajungea cu lumînarea în mîna, tocmai lîngă strana mică, parcă o ducea poclon dascalului de acolò!... Lumea bufnea de ris... unii ieșau din beserecă... nu mai puteau!...

Cu mucările cele mari nu mai îmblă de mult, cînd ieră lume în beserecă. Pășise o pozna o dată, tocmai de hramul beserecei, de Sf. Arhanghelî. Ieră slujbă mare, slujea vlădica Chesarie. De demineată pîrdalnica de măsca îi scotea mințele bîetului dascăl... O udase iel de mai multe ori, da par-că puneă alătura... Tocmai cînd ieșise cu darurile, vră să ieie mucul de la o lumînare de sus din policandru... Iea mucările, cu băgare de samă, le întinde în sus, prinde lumînarea de pe la mijloc... de o dată, cum se uită în sus, îl pălește o ameteală, se poticnește, mucările se cumpenesc scot lumînarea din policandru. Mucările ajung peste pălăria unei cucoane... lumînarea în cap la un boieriu bătrîn.... Vlădica nu se mai poate stăpîni și strigă în gura mare.

— Ieși afară, măgariule!....

De atuneî s'a jurat dascalul Gheorghe să nu mai puie mîna pe mucări, cînd a fi lume în beserecă!....

Bărbatul madamei Zamfirei, murise de mult, .. nici nu ieră Nică de doi ani încă.—Noroc de fratele ieî, dascalul Gheorghe, că alt-feliu ciné știe ce-ar fi mai ajuns Nică!... Dascălul Gheorghe i-a slujit de tată lui Nică.—Dascălul l'a învățat cum să se poarte în lume, de la dînsul a avut pildă întru toate celea!—Dascalul Gheorghe l'a dat la școală, de a învățat a cetî și a scrie, și-apoi la meșteșug.—Il dăduse se îmvețe zugrăviea și a nume aveă gînd să l facă zugrav de icoane.—Zugrăviea o învățase și nici prea, înse darul nedeslipit de dînsa îl învățase de minune!... Ieșise zugrav de toate celea și de nemic!—Zugrăveă table pentru croitori, ciubotari, bărbieri, la nevoie zugrăveă și ostrețe!

Madama Zamfira ieră o băbușcă mărunțică, rătundă la față,

cu ochii rotunzi, cu bărbiea ascuțită și scoasă 'nnainte.—Nică ȳeră bucățică ruptă mă-sa! Așă rotund la față și roș, cum ȳeră, cu ochii mititei și rotunzi, cu bărbiea ascuțită, cu niște mustețe lungi și subțiri, cu o șleapcă de cele rusești, lată ca o plăcintă, în cap, te făcea să rizi cînd te uitaî la dînsul.... Mai ales că și ȳel ridea mai tot-de-a-una.

Trei zile lucră și o septămîna bea! La băut nime nu-l putea întrece! De-l întreceau mulți în zugrăvie, puțin îi păsă lui Nică!... De-ar fi auzit însecă-l întrece cine-vă în băutură, s'ar fi supărat: într'atîta își puneă ȳel toată cinstea!

ȳeră cunoscut ca bețiv de frunte în tot tîrgul.... și nu puținî închinătorî are Bacchus în Botoșani!

Multe beții de ale lui Nică a Zamfirei, au ramas vestite!... Cînd intră Nică într'o crîșmă, crîșmariul nu știea cum i-ar stă înaintea!.. Îi făcea cinste cum se face unuî general la inspecția unei armate! Știea crîșmariul că Nică vine numai în recunoaștere; de l'a mulțami pe dînsul, vine apoi cu toată ceata lui! Și să nu credeți că Nică aveă tovarăși de beție numai oameni de breasla lui! La beție se întovărășesc oameni de toate soțuriile, numai dacă pot bea bine, să nu facă de ris compania!... Nică aveă prietenî de beție, oameni de samă: ampioiați de la tribunal și de la primărie, dascăli și pisalți, ba chiar profesori și preoți!...

Cînd compania ȳeră mare și aveau gust de beție lungă, cumpărau un vas întreg de vin și s'apucau de băut în pivniță!... În două trei zile îl sugeau până'n drojdiî!... După asta, cei ce se mai țineau pe picioare, ieșeau, afară, tocmeau muzică, se sueau în birje și mergeau la pas prin tot tîrgul, bînd mereu!

După o beție năstrușnică, după care nu rămăsese în picioare de cît Nică și doi dascali, s'au hotărit să ȳeasă pe ulișă, să petreacă în favor, cum zicea Nică! S'au suit trustrei într'o birjă; muzica în altă birjă, înaintea. Schimbase vinul pe bere!... Un ciubăr de bere pus pe capra birjei și Nică bea cu șapca, în cîntecul muziceî!... Cînd și cînd cinstea și pe ceialalți... de nu vreau să beie, le turnă berea din cap!...

De-l întrebaî, cînd iera treaz, ce haz aveà sã beie cu șapca, Nicã îîi respundeà rizind :

— Apoî, aice-î gustul!...

Cînd aveà Nicã gust de bãut și nu-și gãseà tovarășî, atunci iera reu! N'aveà fricã sã nu remîe de rușine, nicî n'aveà cu cine sã se'ndemne. De obiceiû în asemenea împrejuuãri bea rom, ori rachiû și se chifligea îndatã! Veneà a casã cleiû! Madama Zamfira, cum îl vedeà, începeà a-l ocãri :

— Baaatã-te-ar urgiaa lui d-zeu, scîrbosule! Iear ai cheltuit pãrãlutele! Mai bine'îi suceam gîtul de mic!...

Nicã rideà și fãceà din ochiû. De zis nu mai ziceà nemicã!

La dascãlul de alãtura ședeau în gazdã, niște bãieți, cari învãțau la liceu. Nicã de multe ori cereà contururile de la figurî și cînd n'aveà de lucru, nicî parale de bãut, le treceà pe pînzã, și apoî le boieà! Greutatea pentru Nicã iera conturul; de boit ce mare lucru?!... Într'un ceas îîi gãteà un tablou!... Luase contururile mai multor domni romîni: Neagu Basarab, Radu Negru, Mihaiû Viteazul, Ștefan cel Mare și alți; îi zugravisè, cum știeà iel, și-î înșirase pe pãreți!... Pletosî și arãmiî, cu albul ochilor vãzîndu-se de departe, semãnaû a niște țigani cu cãldãrile în cap, mai ales cei ce ieraû cu coronã! Madama Zamfira se temeà de dînșii și neconținut rugã pe Nicã sã ieie țiganii ceia de pe pãreți!... Nicã stringeà din umere și ziceà rizind cu milã:—„Ce poate omul care nu știe carte!“....

Sã-î ieie de pe pãreți, nicî vorbã! Țineà la dînșii ca la ochii din cap!... Cea mai mare bncurie a lui Nicã a fost cînd a cãpãtat conturul lui Chesarie!... Aveà sã facã portretul unui vlãdicã!... La acesta și-a dat mai multã silințã... a potrivit multã vreme boielele... s'a învîrtit mai multe zile pe lîngã locuința vlãdicã și cînd îl vedeà prin ceardac se uîtã lung la dînsul... scoteà din buzunariû un petec de pînzã, cu probã de boieaua ce potrivise și se uîtã cînd la petec cînd la vlãdicã!.... Într'o zi l'a bãgat de samã preosfințitul și l'a întrebat rãstit și cum îî iera obiceiul:

— Ce te tot învîrtești, măi, pe acolo?!.....

— Sărut mînele, prea sfînte!..... Țea mă uit cum îs boite ostrețele Sfinției-Tale!...

— Hai, cară-te de aice!... Ce treabă ai cum îs boite?!

Nică se ducea rizind c'a amăgit pe vlădică!

În sfîrșit a gătit și portretul sfinției-sale! L'a făcut roș-arămiu la față, barba și pletele semănau cu un ștergariu alb, cam ponosit, cu care ar fi fost îmbrobodit; Țear potcapul părea o oală de spijă, unsuroasă, pusă cu gura în jos în cap!... Nică înse fi încîntat și ride de mă-sa că n'a putut cunoaște cine-î cel de pe portret...

Intr'o zi venise Nică Țear bat. Țeră Țearna și ger de tot. Madama Zamfira se dusese de a casă și încuiesea ușa. Nică întră la dascălul de alătura. Cînd întră băieții se uitară cu mîerare la dînsul; Țeră ce-vă curios... cînd mergea, foșnea parcă ar fi fost îmbrăcat cu rogojină!... Nu se puteau pricepe ce-î pricina!... Nică Țeră roș-vînat la față, mîinile îi Țerău cîocan, nicî nu putuse închide ușa. După ce s'a mai desmețit o leacă, scoase din buzunariu un șip și-l puse pe masă!... Pe urmă începî a vorbi cam înclit.

— Țeaca!... Mi-am... cumpărat lac... lac, da!....

— Da nu-î nemică în șip, d-nu Nică!....

— Zeu?!... Nu se poate!... l'am astupat doară Țeu singur!..

A ha! Țeaca și dopul tot în buzunariu!....

Lacul se vărsase tot!... Pantaloniî stecleau și se învîrtoșeseră, par'că Țerău de scoarță!... Nică vră să astupe șipul; dar pune dopul strîmb și cînd apasă, îl răstoarnă!.... Nică ride și dă din deget la șip!.... Îl muștră: „Te-ai îmbatat tălhariule! Ți-oîu da Țeu!... Stăi drept!... că te cîrpesc!... Iean uități-vă parcă-î un neamț bat!... Fafuhtîr tîltaibăr!...“ Și tot așa vre-un șfert de ceas a muștruluit șipul, dîndu-î palme, răsturnîndu-l și Țear îndreptîndu-l, vorbind nemțește și rizînd.

Pe urmă începî a se lăudă că are parale. Scoase punga să arete că are un galbăn! Dar mîinile nu-l slujesc bine, scapă punga

galbănul se duce de a dura!... De acū să vezi năcaz!... Cere un șfeșnic cu lumînare, să-și caute galbănul!... Pune șfeșnicul jos și începe a îmblă în brînci... De o dată i se pare că vede galbănul și ahotnic să-l apuce, se răpede prea cu toată inima, pierde cumpeneala și cade cu nasul de pămînt.... În cădere răstoarnă șfeșnicul și stinge lumînarea!... Băieții nu mai pot de ris!... Nică ridică și îel capul și ride.... Lumînarea căzuse din șfeșnic... Nică o ridică de jos și o așază bine la loc... Acuma cere chibrituri să o aprindă.... Scorțăește îel pe pantalonî, aprinde un chibrit și-l apropie de lumînarea... se mîntuie chibritul, frige degetele lui Nică, dar lumînarea nici gîndește.... Nică aprinde alt chibrit și tot degeaba, lumînarea nu se aprinde.... Nică se mînie, suduie... aprinde alt chibrit tot fără folos.... Pricina îeră că pusese lumînarea cu mucul în șfeșnic.... Jumătate de ceas a fosăit și a tot stricat la chibrituri, până ce topindu-se lumînarea, s'a făcut al doilea muc și s'a aprins.... Nică resuffă cu mulțumire că a izbîndit.... Băieții rideau cu lacrimi.... Cu lumînarea în mînă se învîrtea Nică pe jos și tot morăiea ce-vă neînțeles... își pîrlise părul și făcuse o putoare nesuferită: de pîrlit, de său topit și de de muc de lumînare.... La urmă căzū cu pieptul pe lumînare, o stinse și o zdrobi toată.... Nică, muruit, ostenit, ridică puțin capul și zise rizînd cu descurăjare:

— Iei! îți place?...

Băieții se vîrcoleau pe pat de ris. — De o sută de ori trecuse Nică pe lingă galbăn și nu-l văzuse. — De nu i l'ar fi dat un băiet, nu l'ar fi găsit nici până'n sară.

Madama Zamfira din una în alta; ajunsese că trăea reu de tot cu megieșii. Dascalii de o dată făceau haz; dar la urmă se molipsiseră și îei. Se sfădeau de a binele. Îi ziceau chiar în față:

— Oare cînd te a luă naiba, holera dracului!... Cucuveică... Nu destul l'am ținut în spate pe bețivanul ceala de frate-tu?... Amū mai șezi și tu de pomană și încă nu dai pace oamenilor....

— Baaată-v'ar urgia lui D-zeu scîrboșilor.... Cum vrafi să-mî mînceați capul!...

De la o vreme mai în toate zilele țerau jalbe la epitrop, cînd di'nt'r'o parte, cînd din alta. Madama Zamfira ajunsese să se jăluiească până și asupra lui Lupeiș, cînele dascalului Emandiș. Zicea că-l învață dascalul să-î fure lemnele de la trunchiș. Cînele țera șugubăț, nu-î vorbă; luă țel cîte-un lemn de la trunchiș și-l țîrtea după casa dascalului...

Sățul de atîtea comedii, cuconul Manolachi hotărî madamei Zamfire să părăsască odaea, zicînd că-î trebuie pentru dascalul Zahariea, care are copii și nu încapă într'o odaie numai. Nică fu silit să-și mute tablourile în altă mahală.

LEON GÎRBEA

Satire populare din Transilvania, din colecția
inedită a D-lui I. Pop Reteganul.

I.

Badiul mîeu s'a lăudat
C'ar fi putred de bogat.
Cum mă îea mă bagă'n curte,
Curtea-î plină de cucute;
Din curte mă bag în tindă,
Tinda-î fără nicî o grindă.
Din tindă mă bag în casă!
Casa-î fără nicî o masă!
Din casă mă suiū în pod,
Cucuruz nu-î nicî un strop;
Mă suiî în pod desculță,
Nu mă loviî de grăunță;
Ma suiî fără lumină.
Nu mă loviî de slănină.

Sîncel.

II.

Bărbată-î muîerea mea,
Bărbată-î un drac s'o îea;
Bărbată-î ca helealalte
Că nu își dă cînepa-n parte,
Și-o pune pe foc de arde.

Cînepa îei cea de vară
I-o tore vițeiî p'afară;
Iear cînepa cea de toamnă
Șede-n șură ca o doamnă,
Șoarecii în îea puează
Ca'ntr'o cetate cu pază.

Lunca Cerniș.

III.

Cu bărbatul cît un steag
Foamea dracului ce trag!
Da de foame ar fi ce-ar fi
Da n'am cu ce mă 'nvălî,
Și de foame mi-aș uită
Dar n'am cu ce mă 'ncălța.
Bărbate, bărbat drăguț,
Tot în gură mă săruți
Și la cizme nu te uiți
Că's potcovite cu cîlți *);
Dă'mî mai bine una-două
Și mî cumpără cizme nouă.
Și-mî dă una c'un ojog **)
Și-mî cumpără și cojoc!

Sîncel.

*) Cîlți-brebeni, o cînepă de calitate a doua, după fuior.

***) Ojog.

IV.

Cu nevasta băutoare
Să nu'tindîi grful la soare
Că duce-o mîerță'n crătintă:
„Buna ziua crîșmăriță,
Cîtă băntură dai
Pe fărînă de-un mălaiu?”
Iea'și bea țoalele chiar noi
Și opregul dinnapoî.

Valea Hațegului.

V.

Am un drăguț tare drag
Și-l poți pune și jurat
Și ciuhă din sus de sat;
Hei, sărac, drăguțul mîeu,
Că'l poți pune și birău (primar)
Și ciuhă din sus de tău (lac).

De pe Mareș.

VI.

Ieū mă duc, urftul vine
Tot alătura cu mine.
Toate frunzele îmi spun
De ăla c'a fi om bun;
Numa frunza macului
Zice să-lū dau dracului
Că are gard de nuțele
Și-i vai de zilele mele;
Și-mi are gardul cu spinî
Și-oî trăi între străinî.
Și străinul, mînce-l focul
Te îngălbenește ca socul,
Și străinul mînce-lū para,
Te face galbîn ca ceara.

Tătărlana.

VII.

Harnică-î muțerea mea,
Mire-să lumea de iewa,
Că lunî caier își punea
Marța-n furcă și-lū cota
Joî în tîrg mi se ducea
Și Vinerea se'ntorcea.
Sîmbătă rufe spăla
Duminecă le usca.
Popa toacă'n liturghie
Și iewa uscă la o iie:
Părinte sfințicia ta
Mai așteaptă cu toaca
Să mi se usce iiea!

Orlat.

XIII.

Frunță verde din iewegă,
Mai iubească dracul slugă;
A-zî e ici și mîni în țeară,
Vai, ce dragoste amară;
A-zî aici, mîne'n Sibiu
Vai, doamne, ce dar pustiu.
Pentru badea, car'mi drag,
Cîte aud și cîte trag,
Pentru care mi urft
Două, trei, și'mi pare mult!

Tătărlana.

IX.

Hop, hop, hop! mere de plop,
La noi sînt și nu se coc;
De-ar fi ziua vreme bună
S'ar coace noaptea pe lună;
Dară noaptea luă unu-î

C'a fugit între Săcuî
 Săcui s'au mîniat
 Şi toate verzi le-au mîncat.
De la Izvoarele Mareşului.

X.

Ici-î lelea cea frumoasă,
 Podu-î țese, podu-î coasă,
 Podu-î face și cămeșă;
 Cămeșa din brîu în sus
 Făcuta-î pe cucuruz;
 Cămeșa din brîu în jos
 Făcuta-î pe grîu frumos.
 Dar fuîorul cum l'a tors?
 Coborînd pe scară'n jos
 C'un blid mare de făină
 Și c'un dărăb de slănină

XI.

La căsuța cea de birne
 Toate fetele-s bătrîne
 Că s'o încrețit pe frunte
 Ca ciupercile din munte
 Și nu pot să se mărite
 Până mor coala 'nvălite.
 Ci aş jura cu jurători
 C'au purtat un car de florî
 Și până s'or mărita
 Înc'un car vor măi purtă.

Bistra.

XII.

Merg bărbați cu plugurile
 Muierile bat crîșmele.
 Vin bărbați cu plugu'n sat

Muierile zac în pat!
 Iel a casă că sosește
 Nu știe boii desprinde-ar
 Ori la popa duce s'ar?
 -- Lasă boii la focul
 Și pe popa la dracul
 Dar ȳea cofa de coadă
 Și te du p'acest părău
 Că-î găsi un făgădău;
 Umple cofa cu vin rasă
 Și te-ntoarn'napoi acasă
 Și o pune ici pe masă;
 Trage masa lîngă pat
 Cum ȳe data la beteag
 Și pune scara la pod
 ȳea găina de lîngă coș
 Și o curăță frumos
 Frige-mi-o nu mi-o pripi
 Doară m'oî tămădui.

Avrig

XIII.

Nevastă, dragă nevăstă,
 De ții urît bărbatul
 ȳea pămînt
 De la mormînt
 Și-î țipă în așternut
 Să se scoale surd și mut
 Să nu știe ce-ai făcut.
 Și tu-1 pune ștreangu'n gît
 Și'l du'n Miercurea la țîrg
 Și tu strigă'n gura mare:
 Că l'am adus de vîndare
 De l'aș da, pe ce l'aș da,
 Numai de l'aș lepădă;

Da l'aș da și pe cenușă
Numai să nu-l am la ușă.

Coșocna.

XIII.

Am un drăguț ca pe-un șap
Cînd mă duc în țearbă'l scap;
Mai am unul ca și-un ied,
Cînd mă duc în țearbă'l pierd;
O sărac drăguțul mîeu
Cînd îl veđi sara pe lună
Gîndești că-î un ghem de lînă,
Cînd îl vezi pe înserat
Gîndești că-î un miș ploat.

d'între Secuî.

XV.

Rele zile am ajuns, doamne,
Că fetele toate-s doamne,
Poartă laibăr de barșoane,
Părinții le mor de foame.
Luați sama, oameni buni,
Ce voiți spune nu-s minciuni:
Toată muta-î cu păuni,
Malaiu-î cu cinei zloți buni;
Toată muta-î împănată,
Mălaiu nu-i se suduî odată;
Apoi cupa de fasule
Și aceea-î cu trei pițule,
Mai trăește, măi omule!

Giurgești.

XVI.

Trecuî valea și un părău
Mă întlnuî cu socru mîeu,
Buna ziua, socru mîeu,
— Să trăești, ginere al mîeu

— Iea, ginere, fata mea
Căți dau șase boi cu iewa!
— Să-mi dai șasă catră șasă,
Fata ta n'o bag în casă;
Mie'mi trebuie lucrătoare,
Fata ta doarme 'n picioare;
Mie 'mi trebuie om de sapă,
Fata ta doarme de o caleă!

Lăpuș.

XVII.

Vai de mine mor de cald
Și n'am baltă să mă scald,
Ieste una pe de noi
Și-î plină de lătunoî,
Și una pe de diacul
In aceea șede dracul.

Toată fata

Sare balta,

Numai strîmbă

Scoate limba

Giurgești.

XIX.

Vecină, dragă vecină,
Ce gați la bărbat de cină?
Varză bună din grădină
Cu smîntănă din fîntînă
Inăcrită cu zer acru
Și 'ncă zice că nu-î plac
Dacă-î inimă de drac;
Dar drăguțul săracul
Mîncă puî fripti cu slănină
Și tot nu-mi bagă de vină,
Dacă-î inimă creștină

Bucium șeasa

PRICINA SOMNULUI

O mare parte din viață omul o trece dormind.

Astă formă de viață, numită *somn*, deosebită de *veghere*, ie mai scurtă ori mai îndelungă după vrista și starea sănătăței insului; așa starea de veghere la copii ie numai jumătate din viața lor, pe cînd cealaltă jumătate o petrec dormind; pe copii de țîță somnul îl învăluie mai mult încă: își petrec viața mîncînd și dormind; tot așa se întîmplă și cu inși cari au scăpat de vre-o boală (convalescenți); oamenii în vristă petrec o treime din viață dormind, bătrîni și mai puțin, somnul lor ie mai scurt și mai neliniștit.

Nevoiea organismului de a stă în repaus, de a se odihni nu poate fi înlăturată; fără somn și hrană viața lui s'ar stinge. Lipsa de somn în nopțile de nedormire, hărăzite petrecerilor, și munca peste măsură fără somnul trebuitoriū de refunnoire, slăbesc puterile rînd pe rînd pănă ce individul moare. Lipsa desăvîrșită de somn oprește funcțiunile centrelor nervoase intelectuale, dă naștere la turburări în funcțiunile organismului întreg, la delir și n urmă la moarte.

Somnul ie dar foarte însemnat în viața animalului. Cauzele cari îi dau naștere sînt încă departe de a fi lămurite și hoărîte de fiziologi.

Fie-care di'ntre noi se poate întrebă: „pentru ce ne ie somn? pentru ce dormim?“ *Leo Errera* raspunde la aceste întrebări prin o teorie nouă, prin o teorie care zice că somnul se datorește unei

otrăvirii a celulelor din centrele nervoase. Multe din faptele pe cari se sprijină sînt puternice și teoria lui pare să fie adevărată.

Iată pe scurt ce scrie în *Revue Scientifique* din 23 Iulie 1887:

Caracterul cel mai însemnat al somnului ie încetarea din timp în timp a activității centrelor nervoase superioare. Acest caracter a fost explicat adesea prin o anumită stare a circulației cerebrale. Unii autori credeau că în timpul somnului se face o grămădire mare de sînge în creeri (o congestie cerebrală) care sînge ar apăsa foarte centrele nervoase și decî ar opri funcționarea lor; alții credeau că ie o lipsă de sînge, o anemie cerebrală. Cercetările mai nouă sînt cu totul pentru părerea din urmă, în ajutorul căreia putem aminti încă *dormitarea, somnolența*, în urma pierderilor mari de sînge la cei riniți ori la cei operați și *somnul* produs de Fleming prin apăsare asupra carotidelor. Schimbările ce se petrec în circulația cerebrală stau în legătură cu starea de *somn* și de *veghere*. Dar aceste schimbări trebuie explicate la rîndul lor, decî iele nu sînt în de-ajuns pentru a întemeia o teorie despre somn.

Cînd s'a cunoscut însemnătatea oxigenului fără care țeseturile organismului nu pot trăi, atunci a venit o nouă explicație a somnului; se zicea că somnul se datorește unei absorbiri mai micî de oxigen, unei *anoxii* a creerului. Sîngele fiind purtătorul oxigenului la creeri, teoria aceasta poate explica somnolența urmarea unei anemii cerebrale; dară nu pricepem pentru ce somnul normal apare în răsîmpurî regulate, pentru ce cantitatea de oxigen primită de creeri s'ar micșurā la timpurî anumite și apoi din nou să creascā după cîte-vā ceasurî mai tîrziu.

Somnul nu-î singurul fenomen care se repetā regulat și oare cum ritmic în vieța organismului. Știm cu toții că mișcările respiratoriî și bătăile inimei se fac ritmic.

Ritmul respiratoriî se datorește cantității de oxigen și de acid carbonic (CO_2) în sînge. Cînd sîngele ie încărcat de oxigen, centrul nervos care ie a parte la respirație intrerupe pentru un timp activitatea sa. Dar încetul cu încetul țeseturile sorb oxii-

genul din sânge, dau înapoi acid carbonic și sângele schimbat ast-feliu ațită centrul respiratoriu. Atuncia se face o mișcare de respirație: o nouă cantitate de oxigen intră în sânge, acidul carbonic ie dat afară, lucrurile se află ca la început și schimbările de mai înainte încep iară-și. Dar aste schimbări în compoziția sîngelui dau naștere la mișcările trebuitoare spre a aduce iară-și echilibrul primitiv.

Obosala mușchiului prin muncă și căpătarea puterii de a se contractă după repaos sînt fenomene cari se asemănă mai bine cu senzația de osteneală și cu urmările bine făcătoare ale somnului. Cercetările lui J. Ranke, cari sînt de mai bine de două-zeci de ani, ne duc la încheere că obosala mușchiiului se datorește grămădirei substanțelor ce se nasc în timpul contracției lui, în deosebi acidului lactic. Cînd injectăm aceste substanțe „ostenitoare“, după cum le numește Ranke, într'un mușchiu proaspăt, mușchiul nu mai poate funcționa, ci ostenește; dacă prin spălare artificială le luăm sau dacă lăsăm timpul trebuitoru circulației sîngelui ca să le ducă și să le înlocuească prin alte materii, osteneală nu mai iese, mușchiul își capătă iară-și contractilitatea, iesel se trezește. Ranke presupunea că substanțele ostenitoare rîpesc partea de oxigen trebuitoare mușchiului. În această împrejurare, pricina ar fi o turburare în starea chemică a organului — otrăvirea trecătoare a mușchiiului — care-l silește să se odihnească până cînd fructele activității sale au fost îndepărtate și mușchiul împropătat.

Ar trebui să ne întrebăm dacă nu cum-vă s'ar putea explica somnul prin o otrăvire asemănătoare cu cea ce pricinuește ritmul respirației și cu cea care explică pentru ce mușchiul se ostenește. Heynsius și Durham, apoi Obermeister și Binz aveau această părere. Ceî din urmă cred că în timpul funcționării, se formează fără încetarea în creer materii netrebuitoare și că îngrămădirea lor aduce somnul; și că atunci sînt luate din creer de sângele care trece prin iesel. Care-s aceste produse? Obersteiner credea că ar fi un acid, avînd în vedere proprietățile chimice ale sub-

tanței cenușii a crierului și ale nervilor tetanizați. Aceasta țere și credința lui Heynsius, Durham și Binz.

Preyer a mărit această teorie și a pus-o în legătură strinsă cu teoria somnului prin lipsă de oxigen. Iel ajunge la aceea-și încheere la care a ajuns Ranke în privința mușchilor. După Preyer, funcționarea tuturor organelor dă naștere la produse ne-
trebuitoare, la substanțe numite *ponogene* (adică născute prin osteneală; *πόνος*, osteneală) cari se grămadesc în timpul vegheii și fiind foarte oxidabile absorb oxigenul care trebuie să hrănească ghinduriile, mușchii, creerii, ast-feliu că actele psihice și mișcările voluntare se sting: organismul adoarme.

Cînd ponogenele au fost nimicite încetul cu încetul prin oxidare, cele mai mici ațitări ale celulelor ganglionare ajung pentru a le pune în lucrare în fața oxigenului și organismul se deșteaptă.

Dîntre substanțele ponogene Preyer zice că rolul principal îl are acidul lactic care aduce somnul. Experiențele pe cari le-a făcut au fost încercate și de alții, dar rezultatele la cari au ajuns nu-s statornice nici la om nici la celelalte animale. Teoria lui în de obște n'a fost primită de fiziologiști.

* * *

Cîtă vreme nu s'a cunoscut nici un produs al organismului animal asemănătoriu cu alcaloizii somniferi din plante, a fost cu neputința să se esplice somnul după teoria aceasta. Asemenea alcaloizii adormitori există și chestiea somnul poate primi o nouă față. In organismul sanătos al omului se formează un șir de baze organice asemănătoare cu creatina, creatinina, xantina; aceste baze au fost extrase de A. Gautier din carnea mamiferelor și iel le-a mumit *leucomaine* (albuș de ou, *λευκομαξ*; pentru a aretă că ieau naștere din albuminoide și pentru a le deosebi de bazele cadaverice, de *ptomaine*). G. Pouchet și Bouchard au găsit alcaloizii în urina omului; Gautier a găsit în bale și de aice ajunge la încheerea că „animalele în starea normală dau naștere la alcaloizii în tocmai ca și vegetalele.“

Cari-s proprietățile fiziologice ale acestor leucomaine? Vedem

ușor proprietățile lor cercetînd lixidele scoase din organism: partea apoasă a stupitului „îe veninoasă orî adormitoare, cel puțin pentru păseri“; substanțele chimice, numite alcaloizi, din sucular muscular au o înfrurire mai mare orî mai mică asupra centrelor nervoase; căci dau naștere la somnolență, obosală și une orî la vărsăturî etc.

Ieată dar în năuntru organismului substanțe cari au proprietatea de a obosi și adormi organismul. Iele ne dau cea mai vie lumină pentru teoria somnului prin otrăvire (*teoria toxică a somnului*), teorie despre care vorbim.

* * *

Cînd un organism trăește, vieța lui stă în legătură cu distrugerea unei cătîmî oare-care de materie organică. Aceasta-î urmarea marelui principiu al lumii: conservarea energiei. Cînd mușchiul se contractă spre a face o mișcare, cînd voința și sensibilitatea se arată, cînd gîndim, cînd ghindura secretează,—substanța mușchiului, nervii, creierul, șesetura gîndirei se dezorganizază, se nemicește. Într'un felii vieța nu-î de cit o lungă ucidere de sine.

Animalul, ca să muncească, trebuie să ardă o parte din materia sa organică, după cum mașina cu vaporî arde cărbunele din care remăne materie netrebuitoare, cenușă, ponogene cari se formează necontentit și împiedecă umblarea mașinei; asemenea și în mașina viețuitoare aceste ponogene încarcă șeseturile luînd locul materiilor folositoare. Mai mult încă, iele sînt stricătoare și lucrează asupra fenomenelor vieții.

Mașina animală nu mai poate umblă, dacă nu se va curăți de *cenușă* și dacă nu-și va căpătă ieară-și hrană: *eliminarea ponogenelor* și *reînnoirea organică* sînt împrejurările fără cari organismul nu poate munci. Cînd activitatea îe mai mare, atunci se poate întîmplă ca eliminarea ponogenelor să fie mai încetă decît reînnoirea organică și organismul încăreat cu materiî netrebuitoare nu poate munci mai departe, până ce nu va fi curățit în timpul repausului. Ieată dar o întrerupere mai mult orî mai puțin regulată de activitate și de repaus cari trebuie să se urmeze

rînd pe rînd. Ast-feliu se înțelege ritmul în funcțiunile organismului.

Până acuma condițiile generale ne-au luminat nevoia repausului dar iese nu esplică mecanismul somnului. Somnul mai mult de cît neputința de a munci ie legat de substanța nervoasă. Nu orî-ce materie netrebuitoare din organism ie adormitoare ci trebuie:

să lucreze într'un chip special asupra celulelor nervoase, să intrerupă din timp în timp activitatea lor.

Cunoaștem substanțe cari au asemenea proprietăți? Negreșit: eterul, clorofomul, hidratul de cloral și mai ales alcaloizii narcotici: morfina, narceina, etc.

Iear di'ntre toate materiile organismului leucomainele au această proprietate pe care am aretat'o.

Cum lucrează leucomainele asupra celulelor nervoase? Lucrează de-a dreptul orî indirect numai răpind oxigenul trebuitorii celulelor? Ie greu de respuns astă-zi la această întrebare, dar cea di'ntăiu presupunere pare mult mai adevărată. Să luăm de pildă alcaloizii vegetali: nimeni nu va spune că morfina aduce somn pentru că răpește oxigenul trebuitorii organismului, de vreme ce un centigram de morfină (sare de morfină) cantitate destul de mare spre a adormi omul, are nevoie numai de două centigrame de oxigen pentru oxigenarea lui desăvîrșită, a opt-zecea parte din oxigenul ce inspirăm într'o minută. Nu știm încă doza trebuitoare din fie-care leucomaină pentru a da naștere oboselei și somnolenței de cari vorbește Gautier; dară negreșit nu poate fi mare. Cantitatea leucomainelor ie foarte mică în organismul normal și decî ie cu neputință de a crede că somnul ar veni din lipsa de oxigen pricinuită de leucomaine; decî teoria somnului prin anoxie (lipsă de oxigen) nu poate fi adevărată. Mai sînt și alte fapte protivnice teoriei acesteia peste cari putem trece.

Leucomainele, după cum se pare, lucrează direct asupra creierului. Rossbach a aflat că mai mulți alcaloizi vegetali (morfina, chinina, atropina, veratrina, strichuina) lucrează asupra materiilor

albuminoide, ca albuşul, serul sîngelui, sucul muscular şi le încheagă. Cheagul format cuprinde totdeauna o cantitate de alcaloid chiar după o spălare mai îndelungată; ori cum alcaloidul se uneşte chimiceşte cu materia albuminoidă (Rossbach). Claude Bernard credea că adormirea prin eter se datoreşte unui felii de închegări a substanţei nervoase; pe de altă parte obosala musculară se datoreşte lucrării directe a acidului lactic asupra muşchiului şi nu se datoreşte lipsei de oxigen răpit de acidul lactic (Ranke); căci sînt substanţe, ca fosfatul acid de sodiu ($\text{PhO}^4\text{Na}^2\text{H}$), cari nu se unesc cu oxigenul şi totu-şi osteneşc muşchiul ca şi acidul lactic. Aceste fapte ne arată că şi leucomainele trebuie să lucreze direct asupra celulelor, asupra centrelor nervoase.

Maî sînt încă păreri în privinţa somnului, dar n'au temeşuri mai însemnate ca să intrăm în dezbaterea lor.

Inriurirea ponogenelor asupra creierului trebuie să fie cuprinsă în următoarele cuvinte: nici anoxie, nici anemie, ci otrăvire (intoxicaţie) directă.

* * *

O teorie despre somn trebuie să ne lămurească legătura *normală* între următoarele trei lucruri: munca, osteneala şi somnul. Ie lesne să vedem că teoria toxică arată această legătură.

În ori ce muncă, fie musculară fie cerebrală, se nasc materii netrebuitoare. Aceste materii îngrămădindu-se, munca se face din ce în ce mai cu greu: sîntem oboşiţi. Apoi cu timpul materiile netrebuitoare şi di'ntre dînsese mai cu samă leucomainele otrăvesc centrele nervoase superioare (ca şi morfina) într'atîta că îele înce-tează de a mai lucra: ni-î somn. Ieată cum se petrec fenomenele în cite-vă cuvinte. Dară multe împrejurări pe cari trebuie să le amintim se adaogă pe lîngă cele aretate.

Maî întăi, animalul se luptă neconţinut împotriva otrăvirii care îl ameninţă. Caută să scape de materiile netrebuitoare; circulaţia le duce cu sine, respiraţia şi secreţiunile le dau afară din organism, maîl se pare că nemiceşte o parte. Cu cît munca îe mai mare cu atîta aceste funcţiuni se fac mai active, sîngele circulează

mai răpede, ștergînd și spălînd organele, respirația grăbită dă afară acidul carbonic, adesea urina dată afară iese în cîtîme mai mare; animalul asudă, recorîndu-și organismul, dînd afară o cantitate mică de materie netrebuitoare precum iese ureea și creatinina. Aceste curățiri pe mai multe căi ajută pentru un timp activitatea noastră, dar nu pentru totdeauna. Pentru ce?

Cînd în urma unei munci peste măsură unele din organe au nemicit toate materiile folositoare și s'au încărcat cu ponogene, aceste organe, până ce vor fi refăcute, nu mai pot lucra. Dară nici o dată în împrejurările ordinare nu ajungem până la ast-feliu de osteneală peste măsură și iese chiar îndoielnic să ajungem vre o dată, pentru-că senzația de osteneală ne oprește mai înainte de a ajunge la cele din urmă margini ale ostenealei fizice.

Ponogenele nu lucrează numai asupra organelor în cari au luat naștere, dar și asupra capetelor nervilor ce vin la aceste organe și asupra centrelor nervoase înseși. Potrivit cu întreita înriuriri a ponogenelor și cuvîntul *osteneală* are trei însemnări deosebite. În adevăr trebuie să deosebim osteneala adevărată, care iese a fibrelor musculare ale brațului și care se măsoară prin slăbirea excitabilității, cînd mușchiul se contractează foarte greu; osteneală subiectivă locală ce o simțim în brațul ostentit, și senzația de osteneală sau de un feliu de lene (*lassitude*) care se arată în plăcerea de a dormi. După ce am ridicat mai mult timp o greutate, simțim osteneală mare în braț, dar nici de cum nevoie de a dormi, dar putem cădea de somn fără a simți vre-o osteneală mare locală. Dîntre aceste două senzații una iese periferică, cealaltă centrală. Osteneala centrală are mai multă însemnătate pentru noi și trebuie să-i studiem mai de aproape cauza.

Activitatea cerebrală, așa cum ni se arată în starea de trezie, atîrnă de reacțiunile chimice, de descărcări cari iese naștere în această materie explozibilă, în protoplazma celulelor nervoase ale scoarței cenușii. Intre ponogenele cari iese naștere neîncetat în deosebitele organe ce lucrează sînt și materiile adormitoare, compuși narcotici, asemănători cu alcaloizii. După cum se vede, aceste corpuri au

țim încătușăși. Aice unele centre de mișcare (motorii) dorm, pe cînd unele centre intelectuale ȳerau treze. In somnambulism se petrec lucrurile d'impotrivă, avem centre motorii treze și centre intelectuale adormite.

Noi credem că lucrarea adormitoare a ponogenelor ȳe îndreptată chȳar asupra centrelor nervoase, dar nu cum zice Preyer că ar răpi numai oxigenul trebuitoriū acelor centre. Motivele noastre le-am aretat în urmă. Totu-și oxidarea leucomainelor, unirea lor cu oxigenul o avem de asemenea în vedere, dar în loc de a fi pricina somnului, ȳea ȳeste oprirea lui după explicarea noastră

Dacă grămădirea unei doze oare-care de leucomaină în celulele gauglionare dă naștere la osteneală, apoi la somn; trezirea normală însoțită de căpătarea puterilor trebuie să fie pricinuită de nemicirea acestor leucomaine. Fost'au ȳele numai răpite de curentul circulatoriū orȳ au fost nemicite? Se pot întimplă amîndouă cazurile.

Fiind că ȳe cu puțină ca leucomainele să fie chemicește ținute în centrele nervoase ca și alcaloizii în experiența lui Rossbach, sîngele nu le poate luă cu sine prin spălare; dar leucomainele se pot ușor combina cu oxigenul (a căruȳ putere de oxidare se mărește încă în organismul animal), decȳ sînt atinse și arse încet încet. Această oxidare se face fără îndoeală încetisor. Se face oare numai în timpul somnului? Din partea mea nu văd nici o pricină, pentru ce să fie așa. Ingrămădirea leucomainelor în starea de trezie nu dovedește că nemicirea lor nu se face. Aceasta ne arată numai că nemicirea și eliminarea lor din organism se face în cȳtimȳ mai micȳ de cȳt ȳeau naștere, lucru foarte lesne de crezut. Oare într'o frunză nu vedem în acela-și timp nașterea, mistuirea și călătoria amidonului? Ziua sub înriurirea luminei nașterea amidonului întrece celelalte două fenomene, în cȳt ȳel se adună neconținȳ; noaptea mistuirea și călătoria fȳși urmează calea singure, în cȳt amidonul dispare. Sachs a dovedit că ȳea naștere într'un ceas cu soare mai de două orȳ atȳta amidon cȳt se topește într'un ceas de noapte. Aceea și socoteală se poate face

țim încătușăși. Aice unele centre de mișcare (motorii) dorm, pe cînd unele centre intelectuale ȳerau treze. In somnambulism se petrec lucrurile d'impotrivă, avem centre motorii treze și centre intelectuale adormite.

Noi credem că lucrarea adormitoare a ponogenelor ȳe îndreptată chȳar asupra centrelor nervoase, dar nu cum zice Preyer că ar răpi numai oxigenul trebuitoriū acelor centre. Motivele noastre le-am aretat în urmă. Totu-și oxidarea leucomainelor, unirea lor cu oxigenul o avem de asemenea în vedere, dar în loc de a fi pricina somnului, ȳea ȳeste oprirea lui după explicarea noastră

Dacă grămădirea unei doze oare-care de leucomaină în celulele gauglionare dă naștere la osteneală, apoi la somn; trezirea normală însoțită de căpătarea puterilor trebuie să fie pricinuită de nemicirea acestor leucomaine. Fost'au ȳele numai răpite de curentul circulatoriū orȳ au fost nemicite? Se pot întimplă amîndouă cazurile.

Fiind că ȳe cu puțină ca leucomainele să fie chemicește ținute în centrele nervoase ca și alcaloizii în experiența lui Rossbach, sîngele nu le poate luă cu sine prin spălare; dar leucomainele se pot ușor combina cu oxigenul (a căruȳ putere de oxidare se mărește încă în organismul animal), decȳ sînt atinse și arse încet încet. Această oxidare se face fără îndoeală încetișor. Se face oare numai în timpul somnului? Din partea mea nu văd nici o pricină, pentru ce să fie așa. Ingrămădirea leucomainelor în starea de trezie nu dovedește că nemicirea lor nu se face. Aceasta ne arată numai că nemicirea și eliminarea lor din organism se face în cȳtimȳ mai micȳ de cȳt ȳeau naștere, lucru foarte lesne de crezut. Oare într'o frunză nu vedem în acela-și timp nașterea, mistuirea și călătoria amidonului? Ziua sub înriurirea luminei nașterea amidonului întrece celelalte două fenomene, în cȳt ȳel se adună neconținȳ; noaptea mistuirea și călătoria fȳși urmează calea singure, în cȳt amidonul dispare. Sachs a dovedit că ȳea naștere într'un ceas cu soare mai de două orȳ atȳta amidon cȳt se topește într'un ceas de noapte. Aceea și socoteală se poate face

și în privința leucomainelor. În starea de trezie activitatea organelor dă naștere neconținut la cantități noi; în timpul somnului nașterea lor, dacă nu încetează cu desăvârșire, cel puțin se fac leucomaine în cantități foarte mici, pentru că mușchii sînt în repaus, pulsul iese micșurat, mai multe secrețiuni scad, respirația se dămolește, creierul nu lucrează. Într'un om adult normal care ar dormi timp de opt oare după șei-spre zece de trezie, ponogenele ar lua naștere în mijlociu în timpul treziei o dată și jumătate mai răpede de cît se oxidează și se eliminază. Aceste le spunem numai ca să dăm o idee că lucrurile se petrec cam așa.

Fiind că nu avem nici o dovadă că produsele cari se nasc din oxidarea leucomainelor ar avea și dînosele o afinitate specială pentru protoplasma substanței cenușii, ne explicăm ușor pentru ce iese sînt luate de curentul circulatoriului.

Celula nervoasă iese deci spălată, iese se face țieară-și simțitoare la impresiunile din afară și o ațitare mică ajunge să o deștepte. Dar nu-î numai ațita.

În timpul somnului nu se face numai eliminarea materiilor ponogene. Această eliminare iese numai o parte a fenomenelor și ceealaltă parte iese *reparația organică*, recăpătarea puterilor pierdute în timpul treziei, pe lîngă curățire mai avem și înnoirea organismului. O dată ce leucomainele au năvălit și paralizat celulele corticale, organismul întreg a scăpat de sub tirănia creierului și fie-care țesetură se poate reînnoi pe încetul prin hrănire. Înțelegem acum pentru ce ne sculăm demineța fără să mai simțim osteneală și încă imputerniciți pentru o muncă nouă. Somnul, chiar artificial, poate să folosască. Cine doarme mînîncă.

Cantitatea leucomainelor cuprinse în organism iese fără îndoeală supusă la schimbări, iese crește ori scade după fenomenele cari le dau naștere și fenomenele ce dau afară materiile netrebuitoare sînt mai puternice. Vedem dar că sporirea muncei va putea să micșureze osteneala, dacă astă muncă ajută în același timp oxidarea și darea afară a materiilor netrebuitoare. Poate că asta

ie pricina pentru care munca în aerul liber ie așa de igienică*).

Alte ori ni se pare că sîntem mai puțin osteniți de cît sîntem în realitate. Cu cît ne învâluie o obosală mare celulele care ieseau parte la perceperea conștientă sînt atinse la rîndul lor, conștiința se întunecă din ce în ce mai mult și osteneala, luată numai ca senzație simțită de individ, poate fi mai mică în urma unei munci peste măsură. S'ar putea întîmpla di'mprotivă că la începutul repaosului departe de a ne odihni, osteneala subiectivă să se mărească. Ast-feliu de fenomene au altă explicație, pentru care vom spune cîte-va cuvinte.

* * *

Nu ne mai îndoim că unele descompuneri chimice ale moleculelor protoplazmei nervoase dau naștere activității cerebrale, și, după cele spuse de noi somnul se datorește unei reacțiuni chimice ce se petrece între protoplasmă și leucomaine. Dar în puterea principiilor de mecanică iese mai greu de a da o formă anumită de vibrații unui corp, care vibrează într'alt chip. Ținîndu-se în marginile chimiei fiziologice, Nægeli a dovedit că în timpul cînd o fermentație are loc într'un mijloc oare-care, altă fermentație nu se poate face în același timp și în același loc. Dacă trecem această noțiune și la celulele ganglionare, o sumedenie de fapte ni se lămuresc într'o clipă. În viața normală nu simțim nici o obosală în cea mai mare parte din zi, pentru că protoplazma cerebrală se apără prin activitatea sa însăși de ponogene și numai cătră sară, cînd armata ponogenelor a sporit îngrozitoriu, centrele nervoase încep a slăbi. Până la un timp ne putem lupta împotriva oboselei, ne hodinim. Așîțările mai vii și felurite întîrzie somnul; liniștea, monotonia, neclintirea, uritul, tăcerea îl aduc mai răpede. Indată ce celulele nervoase sînt învinse de dușman și activitatea lor se dămolește, leucomainele capătă putere și mai mare, mai întăiu vine osteneala; această osteneală ni se arată ca o luptă între activitatea protoplazmei și năvălirea materiilor

*) *Bouchard* spune ca puterea otrăvitoare a urinelor scade în vremea muncii musculară în aer liber, precum și în aer apăsat.

netrebuitoare și somnul ȳe biruința pentru un timp cîștigată de materiile netrebuitoare asupra protoplazmei.

Cele spuse ne dau cheea unui fenomen ce s'ar putea la ȳntărea privire aduce ȳn potriua teoriei noastre. Ieată-l: deși formarea materiilor adormitoare (narcotice) are loc ȳn tot timpul zilei, trecerea de la trezie la somn ȳe de obicei ȳ răpede. Zorile zilei noastre de muncă sȳnt scurte.

Asta ne duce la o chestie gingașă și pușin studiată: adȳncimea somnului.

ȳn teoria noastră adȳncimea somnului va trebui să fie proporțională, ȳn fie-care moment, cu numărul moleculelor centrelor corticale ce se află ȳn combinație cu leucomainele. La ȳnceputul somnului totul ușurează venirea leucomainelor cari sȳnt ȳn cantitate mare ȳn organism și celulele cerebrale cari nu lucrează le deschid calea. Ast-feliu somnul ajunge răpede din ce ȳn ce mai adȳnc. ȳn curȳnd somnul atinge marginile cele mai mari de adȳncime și toată cȳtimea de leucomaine ce a mai ramas ȳn organism se combină. Dar nemicirea și eliminarea leucomainelor se face ȳn acela-și timp, mai cu samă că materia cenușie ajută oxidația. O parte din leucomaine va fi neconținut nemicitȳ ȳn creeri, și adȳncimea somnului va scădeă cu o răpejune descrescătoare, fiind că oxidația atinge cantități din ce ȳn ce mai mici de leucomaine.

Experiența se potrivește pe deplin cu deducerile noastre. Kohlschütter a determinat din jumătate de oră ȳn jumătate de oră adȳncimea somnului la acela-și ȳns cu ajutoriul unui sunet. Sunețul trebuie să aȳbă o ȳntensitate anumitȳ pentru ca să deștepte din somn pe acel individ. Cu toate greșele ce se pot face, rezultatele la cari a ajuns Exner se pot privi ca bune. ȳntensitatea somnului crește de-odată ȳn timpul celui dȳntăiu ceas, apoi scade mai ȳntăiu destul de răpede și pe urmă tot mai ȳncet pănă la trezie. Kohlschütter a format o curbă ca să arete aceste variații. Și noi vedem că forma acestei curbe remȳne aceea-și ori care ar fi adȳncimea absolută a somnului. Iea se potrivește de

asemenea cu somnul venit din o ușoară otrăvire cu alcool ca și cu somnul normal.

Făcînd o presupunere în privința cîtîmei de leucomaine care se unește cu oxigenul în fie-care moment, cu teoria noastră ajungem la o curbă de acela-și felii.

Observația lui Brener pe care o poate face fie-care asupra sa însu-și îe bine să o amintim: noi adormim adesea trecînd prin stări mai mult ori mai puțin însemnate de conștiință și de înconștiință. Fenomenul pare mai ușor de explicat. Tocmai în momentul cînd pierdem conștiința de împrejurimile noastre, cea mai mică dămolire în grămădirea leucomainelor la creeri va face ca protoplasma să se curățe mai ușor de o cantitate destul de mare de narcotic și să apară îeară-și starea de conștiință; dar grămădirea își urmează calea, conștiința se stînge și tot așa pînă ce stăpînirea somnului ne-a învăluit cu desăvîrșire.

Voiî să vă aret în scurt cîte-vă fapte, a căror explicație o poate da teoria toxică.

Ori ce muncă prea mare a organismului trebuie să deie naștere la obosală și să ne facă să simțim o nevoie mai mare de a dormi. Oare nu se petrece acela-și lucru în timpul creșterii copilului și cîta vreme o femeie îe îngreunată? Poate aceleia-și cauze se datorește și somnul ce le vine unora îndată după masă, de oare ce atunci există o muncă covîrșitoare digestivă.

Emoțiile vii trebuie să deie naștere la materii netrebuitoare ca și munca mușchilor ori silințele intelectuale. O durere mare, o mare bucurie pot obosi organismul mai mult chîar cît o muncă grea. Nu cum-vă oare lacrimile curgînd îeau cu dînsele în cantități mici materii stricătoare și obositoare produse în țesături în timpul durerii, fricii și emoției?

Să mai să vorbesc de acum și ca botanist. Fiziologia vegetală îeste o fiziologie dămoolă așa-zicînd: fenomenele vieții plantelor sînt mai puțin vioaie de cît la animale. Plantele au timpul să se curățe rînd pe rînd de ponogenele cari au luat naștere. Această eliminare îe cu atît mai lesne de făcut cu cît ce-

lula vegetală are în lăuntru vacuolei sale centrale un feliu de cloacă, ude poate lepădă tot ce o supără, de oare ce între sucul celular și protoplasmă se află o pătură despărțitoare. Dar la plantele cari au mișcări răpezi, asemănătoare celor de la animale, fenomenul oboselei apare cu toate formele sale obișnuite. Așa de pildă la Sensitivă.

Materiile netrebuitoare vieții celulare sînt stricătoare atît plantei cît și animalului. Cînd se formează spori, mixomicelii dau afară toate necurătenile din lăuntru protoplazmei lor: fire văroase, pigment etc. La multe alte plante protoplasma unor celule iese din învălitoare, lăsînd în locul iei sucul celular împreună cu substanțele topite în iei; corpul protoplazmic înnoată cît-vă timp sub formă de zoospor, se învâlește cu o nouă membrană și germinează. Spermatozoizii vegetalelor adesea leapădă înainte de fecundație o beșicuță care cuprinde materiile netrebuitoare solide și licide. Ast-feliu de lepădare a unei părți din celulă în general se întîmplă la elementele sexuale bărbătești și femecești, și aceasta trebuie să fie un feliu de curățire.

Ieu cred că tot în același chip trebuie să înțelegem în regnul animal globulele polare ale ouălor; aceasta părere negreșit ie mai adevărată de cît a lui Minot care credea că fenomenul de care vorbim trebuie să fie înțeles în modul următoriu: partea bărbătească dă afară o celulă presupusă hermafrodită.

Afară de fecundație plantele ne mai înfătoșază asemenea fapte. Alge mari marine, numite laminare, capătă în fie-care an o frunză nouă la baza celei vechi, pe cînd aceasta se usucă și cade. Mi se pare că nu s'a dat pînă acuma o explicație biologică pentru căderea frunzelor toamna. Nu se pare lucru limpede că frunzele se curăță ast-feliu de produsele netolositoare, stricătoare, și cari le supără, produse îngrămădite în timpul verei? Din acest punct de vedere arborii cu frunze căzătoare au ajuns în climatele noastre la o adaptație mai perfectă de cît arborii cu frunze necăzătoare: pentru cei di'ntăiu se înnoesc și întineresc în fie-care an organele asimilației clorofiliene, pe cînd cei din urmă

sînt siliți a da naștere la materii a numite prin cari lumina străbate mai greu, numai pentru a se feri de greutateți în anotimpurile rele.

Dacă iese adevărată teoria noastră despre somn, atunci venim la întrebarea dacă nu cum-vă se află materii cari să nemicească ponogenele noastre adormitoare, niște *ponolyte* așa zicînd, cari să se poată împotrivi la acțiunea ostenitoare a materiilor născute în timpul muncii. O soluție de morfină iese somn închis în șip; avea-vom cînd-văși *trezire* pusă în steele? De ce nu? Grützner și Gscheidlen au dovedit că substanțe reducătoare se formează în mușchiu din pricina muncii și că din potrivă oxidanți ca permanganatul de potasiu în soluție slabă, după cum spune Kronecker, ar da mușchiului obosit proprietatea de a se contracta și puterea. Știm asemenea că leucomainele sînt oxidabile și fără îndoială le putem nemici prin ajutorul oxidanților. Oftatul, acea inspirație adîncă a omului ostenit, ar avea oare de scop să înlesnească absorbirea unei cttimi mai mari de oxigen?

Pe lîngă oxidante s'ar putea descoperi adevărate antidote pentru leucomainele narcotice, de pildă alcaloizi antagoniști acestor materii, după cum atropina iese antagonistă pilocarpinei. Cafeaua deșteaptă creierul, și coca amorțește foamea și obosala, se zice, pe timp de mai multe zile. Întră și acestea în numărul celor de sus? Înse un produs farmaceutic care ar izbuti să alunge osteneala nu însemnează că ar face în acela-și timp și reînnoirea organică, recăpătarea puterilor ca în urma unui somn bun.

Nu trebuie să explicăm totul prin ajutorul leucomainelor, după cum spune Guérin: „după ce am abuzat de microbi, măcar să nu dăm în hăngașul ptomainelor“. Dacă Selmi a prevăzut marea însemnătate a alcaloizilor animalii în medicina legală, dacă Bouchard, Gautier și alții ne-au aretat rolul lor în nașterea boalelor, acțiunea lor folositoare în fiziologia normală rămîne în întregime de studiat. Iată un subiect care prezice descoperiri numeroase. Chiar prevedem că beția de muncă, beția de victorie, beția de iubire ar înceta de a mai fi niște metafore și s'ar

putea datori acțiunii toxice a feliuritelor materii otrăvitoare asupra centrelor nervoase. Nădăjduesc a fi aretat că obosala ar fi în adevăratul înțeles al cuvîntului o otrăvire, al cărei antidot normal ie somnul. Cine mai știe dacă multe acte fiziologice (respirația, bătăile inimii,) etc. nu atrîna ca și somnul de corpuri specifice cari lucrează orî asupra centrelor nervoase orî asupra organelor periferice? Ritmul organic s'ar datori atunci la aceea că un act fiziologic anumit dă naștere la substanțe de acele cari sînt în stare a produce actul contrariu, după cum scoborirea pendulului dă naștere la energia trebuitoare ca să-l ridice îeară-și. O lucrare nouă a lui Zuntz și Geppert spune că afară de oxigenul și acidul carbonic din sînge mai ie o substanță particulară și necunoscută, produsă prin munca mușchilor, substanță a cărei activitate normală ie regularea mișcărilor respiratoare.

* * *

Ca să sfîrșim cu teoria noastră despre somn să o spunem în cîte-vă cuvinte.

Activitatea tuturor țeseturilor (înnainte de toate a celor două mai active cari sînt țesutura nervoasă și țesutura musculară) dă naștere la corpuri mai mult orî mai puțin asemănătoare alcaloizilor, la leucomaine.

Aceste leucomaine sînt obositoare și narcotice.

Deci leucomainele acestea trebuie cu timpul să aducă obosala și somnul.

La deșteptare, dacă organismul s'a odihnit, însamnă că au dispărut acele corpuri.

Deci iele se nemicesc și se eliminează în timpul somnului normal care dă puterile organismului.

Cele spuse nu pot fi înninse prin logică, remîne dar ca experiențele directe să arete probe unde noi aducem argumente. Dozarea leucomainelor, cercetarea lor în creeri, studiul mai complet al proprietăților fiziologice sînt cele di'ntăiū probleme ce avem de rezolvat.

Putem să ne întrebăm dacă în adevăr leucomainele lui Gau-

tier se apropie atât de mult de ptomaine și de alcaloizii proprii ziși, după cât crede acest autoriu. Astă apropiere poate fi mai mare ori mai mică și părerile noastre sînt deosebite, deosebirea înse țe o chestie de grad. În urma cercetărilor se pare stabilită formarea generală de materii bazice în ființele viețuitoare și proprietățile adormitoare (narcotice) ale acestor materii. Ieată dar dovezile de la cari pleacă teoria toxică a somnului, așa cum o înțelegem noi.

Acuma dacă ne punem întrebarea: „Pentru ce dormim?“ Vom avea cel puțin mîngîierea să respondem: „Pentru că se formează în noi materii adormitoare“*).

ȘTEFAN VASILIU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*) Faptele sînt din articolul citat al lui Leo Errera, aice am prescurtat articolul lui din „Revue scientifique“

Noaptea.

Ie noapte, liniște ; de mult
S'a stins lumina sereî,
Din fundul inimei ascult
Descîntecul durerii

Și sufletu'mî înduioșat
Zădarnic vede'n ceață
Un chip frumos, făr' de păcat
Dar fără de vieață,

Căci toate'n umbra nopților
Sînt fără de ființă
Și greu se alin' atîta dor
Și-atîta suferință.

GH. MIHAILESCU.

CETITUL ȘI SCRISUL*)

cum s'a învățat și se învață a scrie și a ceti.

1). *Până la veacul al 18-lea.*

Popoarele selbatece nu știu nici a ceti nici a scrie. Oamenii își împărtășesc cugetările numai prin schime și prin grai. Nefsemnata lor comoară de experiențe, de fapte vrednice de ținut minte, de păreri și de reguli de purtare se păstrează în minte și se trece de la părinți la copii prin grai; nu se simte nevoie de literatură scrisă. Această stare care o vedem acuma la popoarele necivilizate a fost într'o vreme și la popoarele civilizate. Pe vremea lui Homer, de pildă, Grecul află povestirile strămoșilor săi numai ascultându-le de la bătrâni și mai ales de la *rapsozi* cari călătoreau pretutindenea și știeau mulțime de povești și de cîntece pe de-a rostul; la Romani în vremea veche nu se cunoșteă scrisoarea, tot asemenea iera la Germani pe vremea lui Tacitus.

Născocirea scrisului, adîncită în noaptea timpurilor, și mai ales născocirea tiparului, au adus mari schimbări, și în bine și în reu, în viața culturală a popoarelor. Înțelepciunea s'a retras în parte din legăturile între oameni și din viața publică în cărți

---

*) *Dr Friedrich Dittes*, Director des Pädagogiums in Wien, *Schule der Pädagogik*, traducere de la pag. 608—636. Cartea a fost tipărită la Leipsig în anul 1876.

și în școale; ast-feliu se pierdă viociunea, plasticitatea, realismul și roadele lor nefîntîrziate, înțelepciunea s'a prefăcut adesea în vorbe deprinse pe de a rostul, în speculație deșartă, în sectarism, în credință în autorități. Ast-feliu se făcū deosebire foarte mare între cărturarî și necărturarî. Înainte de toate s'a slăbit înriurirea ce au vorbitoriul și ascultătoriul unul asupra altuia, înriurire foarte de folos pentru poeții vechi cari „fărmăcau prin vorba lor norodul ce-î ascultă“, cum zice *Schiller* și a căroră vreme o descrie acest poet modern ast-feliu: „La flacăra cîntului se aprindeau simțirile ascultătoriului, din simțirea ascultătoriului își hrăneă poetul flacăra“.

Totu-și nu putem învieă vremurile trecute și, de-am și putea, n'am fi aplecați a lăsa din mînă euceririle culturei. Foloasele ce ne aduce scrisul sînt nemăsurat de mari și relele lui pot fi înlăturate. Orî ce lucru bun și folositoriū omenirei poate fi întrebunțat și spre paguba ieî; dar de acoloa nu urmează că trebuie să-l respingem, ci trebuie numai să-l întrebunțăm cu înțelepciune. Cum ar fi putut să se dezvolte toate științele noastre, cum s'ar fi întemeiat cultura de a-zî, dacă experiența și cugetările popoarelor și generațiilor trecătoare ar fi trebuit să se păstreze numai în memoria oamenilor și să se propoveduească numai prin graiū? Ar fi fost asemenea cultură cu puțință fără cărți în cari sînt scrise toate acestea în cuvinte mute, dar lămurite? În potriva împietririi științei ne apără popularizarea ieî prin scieri ușoare de înțeles; în potriva învățaturii moarte din cărți ne apără conferințele publice, societățile, teatrele, și mai ales învățătura bună, intuitivă, din școalele noastre populare în cari se dă învățătura de-a dreptul de la om la om și cartea nu stă ca un părete între cetitoriū și învățatoriū: cărțile nu trebuie să nemicească învățătura de-a dreptul căpătată prin experiență și cugetare, de asemenea nu trebuie să nemicească învățătura prin auz; cărțile trebuie să ajute cultura fără a izgoni mijloacele mai vechi de cîntinsele. Cine se mai îndoește acuma de folosul ce aduce cunoștința scrierei și a cetirei pentru orî cine? Lea ne deschide como-

rile spiritului și ne înveselește ceasurile de repaos. Și cînd ne gîndim numai la literatura zilnică, la veștile și cunoștințele ce ni le aduce, pricepem cît trebuie să-i lipsască unuia care nu știe ceti. Tot ast-feliu și scrisul a ajuns neapărat trebuitoriu pentru a face cunoscute ideile noastre, pentru a ne ușura memoria de mulțime de sarcini și pentru a putea ține în regulă orî-ce întreprindere. Cine nu știe a scrie rămîne vecinic atîrnătoriu de alții în privința intelectuală.

Din asemenea socotinți s'a născut părerea că datorica cea mai de căpetenie a școalelor populare iese de a învăța pe copii scrisul și cetitul. Ba chiar și în vechime aflăm pretutindenea, acolo unde erau școli, în China și India, în Atena și Roma, scrisul și cetitul privite ca temeliea învățătorei și așa le privim și astăzi. Pretutindenea și pururea s'a cerut ca să învețe copiii la școală cel puțin a ceti, dacă nu și a scrie. Și tot deauna s'au îngrijit învățătorii pentru a perfecționa cît mai mult tocmai metodele pentru deprinsul scrierei și cetirei. Cu cît se respîndea mai mult nevoia de învățatură elementară, cu atîta mai cu stăruință au căutat unii și alții metode cari să ducă la scop cît mai răpede și mai ușor.

Cea mai veche metodă de cetit iese pe cît știm *silabizarea*. Copiii la Atena și la Roma învățau întâiu literele și numele lor în șir alfabetic, apoi le uneau în silabe și cuvinte. Cele di'ntăiu încercări de scris se făceau cătînd să imiteze literele ce li se desemnau pe năsip orî pe table ceruite; până se deprindeau copiii, învățătorii le purtau îei singuri mîna, de îeră nevoie. Față cu copiii de a-zî acei de atunci aveau mai puțin de învățat, fiind că îeră numai un feliu de serisoare, în timp ce ai noștri au pe lîngă literele de tipariu, și litere de mîna, apoi pe lîngă acestea la Germani mai sînt și două alfabetice: cel latinesc și cel gotic. Din spusele lui Quintilian și ale altera știm că pentru a învăța mai ușor a ceti aveau și litere de fildeș orî de lemn, obiceiul care s'a păstrat la noi și până a-zî.

În veacul de mijloc metoda nu mai făcî nici un pas; di'ntre

mirenii puținii învățau a cetii și încă mai puținii a scrie; scrisul îi socoteau unii foarte greu lucru, alții drept o artă tainică, o vrăjitorie. Când spre sfârșitul veacului de mijloc începă a înflori burghezimea, în legătură cu meșteșugurile și cu cîntecele se dezvoltă scrisul și cetitul; dar se învăță tot ca din vechime. Ast-feliu pe vremea lui Luther singura metodă întrebuintată ieră tot numai silabitul (slovenirea). Dar chiar de pe atunci se simțea cît de nefirească și de plictisitoare iese această metodă și un contemporan al lui Luther, *Valentin Ickelsamer*, a făcut încercare de-a îndreptă și îmbunătăți învățămîntul elementar. Iel spuneă că nu trebuie să învățăm cuvintele din alfabet, ci alfabetul din cuvinte. De aceea desfacerea cuvintelor în silabe și a silabelor în sunete trebuie să fie începutul învățătorei cetitului și scrisului. Școlariul să iese aminte să afe în cuvintele rostite sunetele, și ca pildă pune cuvîntul „Hans“. Semnele sunetelor (literile) (V. I. deosebește cu băgare de samă numele literei de sunetul iei) trebuie învățate mai pe urmă, și anume întăiū ale vocalelor, apoi ale consonanțelor curgătoare (mitstymmer) (c (t), z, f, h, l, m, n, r, s, w, x) apoi ale mutelor (b, p, d, t, k, g). Apoi îndeamnă să trecem la cetit propoziții întregi, dar cuvintele de mai multe silabe le scrieă despărțite în silabe. Acoleă zice: „Îndată ce a învățat cine-vă ast-feliū literile, să înceapă a cetii... Dar să cetească și să numească literile așa încît să nu poposască în lăuntru unuī cuvînt și să nu rostească o literă până ce nu va cunoaște pe cea ce urmează și să le lege una de alta cum îs legate verigele unuī lanțug“*). *Valentin Ickelsamer* a descoperit cu 300 de ani înainte de *Olivier* și de *Jacotot* această metodă. Dar oamenii de-atunci nu l'au înțeles, metoda lui nu s'a respîndit, în curînd a fost uitată cu desăvîrșire și alții (*Olivier*, *Jacotot*) au descoperit'o din nou în veacul nostru.

După Luther silabirea a ramas domnitoare în școlii mai

*) Cartea lui *Valentin* aveă 40 de foi și se pare că a fost tipărită la 1537 în Nürnberg; ieră intitulată *Gramatică germană* etc. Un exemplar se află în biblioteca grafului de la *Wernigerode*.

mult de două sute de ani, deși în această perioadă n'au lipsit încercări de-a îmbunătăți metoda. Într'o circulară de la Köthen, anul 1620 (pe vremea lui Raticnius) se spune în privința învățătorei în clasele începătoare: „După ce s'a sfârșit rugăciunea și morala, trebuie să arete învățătorul literile timp de un șfert de ceas, mai întâiu vocalele, cum is zugrăvite și să le rostească lămurit și tare. În șfertul ce urmează să vorbească mai prietenește cu copiii, punindu-le întrebări cunoscute, și să-î îndemne a-î răspunde pentru ca ast-feliu să le formeze pronunția; convorbirile prietenoase trebuie să se vrîsteze cu aretarea literilor. După ce pot cunoaște literile pe tabelă și în cărți și au ajuns la vrîsta de șese ani, pot în *clasa a doua* să cunoască și mai bine literile scriindu-le și în sfârșit încep a ceti prin silabire“. Decî scopul clasei întăiea ăeste următoriu: 1) cunoașterea literilor pe tablă și apoi în carte, 2) să-î deprindă pe copii a vorbi și pronunța bine. (Pe lîngă acestea rugăciuni și morală). În *clasa a doua* vedem că aveau de făcut următoarele: „Trebuie să se facă începutul învățătorei limbei materne, decî a cetitului și a scrisului, între acestea cel din urmă pentru ca să ajute cetitul. De aceea învățătoreiu să înceapă cu literile cele mai ușoare și mai tîrziu să ajungă la alfabet!! etc. Apoi vine cetirea și scrierea silabelor și în sfârșit se începe tot în *clasa a doua* a ceti în cartea întăiea a lui Moise“. Acest mers ăe în adevăr minunat, ăel ajută cetirea prin exerciții de vorbire; nu se ține de alfabet, ci începe cu vocalele și apoi ajunge pe rînd la consoane; de asemenea la scris începe de la literile cele ușoare; în *clasa a doua* se leagă scrisul cu cetitul; lecția se ăea întăiu pe tabelă și apoi în carte. Decî se apropiaseră de metodele mai nouă, dar nu de-ajuns. În *clasa* întăiu numai ceteau fără să scrie, și a nume alfabetul de tipariu nu cel de mînă; ungerea literilor cu cridă avea de scop numai să arete scolarilor forma literilor; cele trei trepte: învățarea tuturor buchelor, cetirea silabelor și a cuvintelor ăerau cu totul despărțite una de alta; deosebirea între sunet și literă (semnul sunetului) nu se ținea în samă.

Ieste vrednic de luat aminte, că în *Orbis pictus* al lui *Comenius* vedem literile în șirul alfabetic, dar lângă fie-care o figură care trebuie să ne amintească vre un sunet *natural* potrivit cu al literei. Lângă fie-care figură iese scris ce-vă și litera iese simbolizată; „Cioara cîrîie a a A a, oaiea behăește bee Bb, cosașul țîrîe ci ci Cc (cet. *ț*), copilul plînge eee Ee, vîntul suflă fi fi Ff, gîsca găgăește ga ga Gg, gura suflă ha ha Hh, și așa mai departe. Fără îndoială *Comenius* vroeă să facă scrisul și cetitul mai ușor și mai firesc, să le puie'n legătură cu imagini reale, și poate avea de gînd să analizeze sunetele din cuvinte, cel puțin pare a fi presimțit asemenea metodă. Nu știm de cunoștea progresele pomenite în urmă ca făcute de pedagogii de la *Köthen*.

Din *Locke* cităm numai următoarele: „Pe dată ce copilul poate vorbi, iese timp să înceapă a scrie și a ceti“. Dar cetitul și scrisul nu trebuie să fie o treabă serioasă pentru copii, ci un *joc*. „Putem întrebuiți jucării și cuburi însemnate cu litere, pentru a-i face să învețe alfabetul jucîndu-se. De pildă pe un solid cu 32 de fețe ori mai bine cu 24 sau 25 și pe unele din iese să lipim *a*, pe altele *b*, pe altele *c* și pe altele *d*. Așî vroi ca să se facă începutul numai cu aceste patru litere, ori chiar numai cu două de-o dată și după ce le va cunoaște copilul să mai punem altele, până ce vom ajunge să fie pe fie-care față o literă deosebită... Cunosce un bărbat foarte luminat, care pe cele șese fețe ale unui cub a lipit cele șese vocale (englezește *y* iese vocală deosebită) și pe fețele altor trei cuburi a lipit cele optspre-zece consoane și a făcut un joc pentru copii, acela cîștigă care di'nt'r'o aruncătură formă mai multe cuvinte pe aceste patru cuburi. Băiatul lui cel mai mare se jucă foarte cu gust ast-feliu și silabiză, fără să-l silească ori să-l îndemne cine-vă prin amenințări“. Scrisul, după *Locke*, ar trebui început numai după ce copilul știe a ceti. Nu găsim la acest pedagog nici un progres în metoda elementară. Jocurile propuse de *Locke* le-a dus și mai departe *Basedow*, care vroeă să învețe pe copii alfabetul prin ajutorul unor litere de aluat, pe cari le dădea ca răsplată

celor mai silitori; Locke dădea ca resplată cireșe, mere, etc.

Se vede de acolo la ce mijloace artificiale ba chiar vătă-mătoare au fost nevoiți să alerge, numai pentru că nu aveau o metodă firească și pe lângă acestea începeau scrisul și cetitul cu copii prea mică.

2). *Veacul al opt-spre-zecelea și până la Graser.*

Veacul al 17-lea n'a adus nici o prefacere însemnată în metoda de a învăța a ceti și scrie; veacul al 18-lea se deosebi prin lupta înverșunată împotriva silabirei, dar veacul al 19-lea a adus adevărată schimbare adâncă în învățămîntul elementar. Ar folosi puțin profesorului practică, dacă am înșiră aici titlurile scrierilor publicate în potrive silabirei, de la 1700 în coace cu atîta mai mult cu cît aceste cărți nici nu se mai află. Vedem înse că toate cer ca școlarii după ce vor fi învățat literele, „fără să-și mai bată capul cu silabitul“, să treacă de-a dreptul la cetit. Cei mai însemnați învățători cunoșteau foarte bine cît de nefiresc lucru iese silabirea. Ast-feliu *le* no scriere publicată la 1735 sub titlul de „Metodă de cetire, prin care se dă 'ntr'o parte silabirea cea atît de urgisită“. Autorul se iscălește Nachsinner, într'un loc zice: „cînd vrem să cetim „hoch“ slovenim *ha o țe ha, hoch*; se rostește de două ori *ha* și în cuvînt nu-î nici un singur *a*. Nu-î lucru cîndat cînd slovenești „spielen“ să cetești es pe *i e = spi*, el e en=*len*, spielen? Prin asemenea mijloace negreșit că poate cine-vă să fie dezgustat de învățatură“.*)

Cît de supărați erau pe slovenit se vede de pe următoarele vorbe ale lui Samuel *Heinicke*: „Slovenitul îi al doilea păcat după cel strămoșesc, ba chiar mai mare de cît aceala; războaiele, cîuma și procesele împotriva vrăjitoarelor n'au cășunat atîta reu cît slovenitul“. Din acestea trebuie să înțelegem că pe vremea aceea metoda de-a învăța a scrie și a ceti era foarte grea, foarte

*) Ce să mai zicem de slovenirea noastră, pe cînd aveam încă buchile chirilice! Pentru ca să cetești *mal* trebuia să zici *meslete az liude = mal!* Anî de zile se pierdeau cu slovenitul. Nu-î cuvînt, îi destul de frumos și cu literile latine *ghem = ge ha e em, cap = ce a pe etc.*

nesuferită și foarte puțin folositoare. Dar dușmanii silabirei nu prea știeau îei singuri ce să puie în loc. Cunoșteau reul, dar nu aveau un leac potrivit. Presimțeau întru cât-vă metoda lui Jacotot, dar nu și-o puteau bine lămuri. Ca urmare a certeii din tot veacul al 18-lea vedem pe la sfirșitul acestuî veac un feliu de silabire ușurată; copiii învățau întâiî vocalele, apoi treceau la cetit silabele fără a li se mai spune numele consoanelor. *Rudolphi* (mort la 1798), cunoscut ca traducătoriî al scrierei pedagogice a lui Locke, caracterizază ast-feliu această metodă în volumul al 9-lea din revista „Revision“ a lui Campe: „a) se spun copilului vocalele a e i o u și ä ö ü; b) consoanele nu le numeau. Școlariul are de știut numai ce înriurire au îele asupra vocalelor și cu vremea vor scoate îei singuri ideea ce sînt consoanele în adevăr. Să le dea vre un nume consoanelor nu numai că-î nefolositoriî, dar și chîiar vătă-mătoriî. c) Decî după vocale să li se deie să învețe silabele: *ba, be, bi, bo, bu, bû* etc. apoi silabele *ab, eb, ib, ob, ub, üb, etc.* pe urmă *bad, dab* etc. în care se află o vocală între două consoane. Și tot ast-feliu se merge înainte până la silabele compuse, treptat, treptat“. *Campe* spune că îel a întrebuintat aceste reguli și altele de acest feliu în scrierea sa „Metodă nouă pentru a învăța pe copii a scrie și a ceti“ (1777). Mai departe în ușurarea metodei a mers *Gedike*, (mort la 1803), de asemenea colaboratoriî la revista „Revision“ a lui Campe. *Gedike* a scos la 1798 o carte intitulată: „Carte pentru cele di'ntăiî exerciții de cetire fără alfabet și fără slovenire“, în care nu se află nici litere singure, nici silabe fără înșeles, ci se începe cetirea chîiar de o dată cu vorbe de cîte o singură silabă. *Gedike* vroea să înceapă copiii a ceti numai după ce se vor fi exercitat destul cu intuișia, cu vorbitul și cu cugetatul, chîiar dacă ar trebui de așteptat până la zece ani. „Atunci nu vor cheltui nici a zecea parte din timpul ce-l cheltuesc acuma pentru a se deprinde a ceti și a scrie, zicea îel. Atunci am putea să ne mfntuim de toate fibecele și de toate meșteșugurile și jucăriile ce s'au născocit în vremea din urmă pentru a ușurā învășămîntul scrierei și al cetirei. Dar cel

mai mare folos ar fi că ar începe copiii a ceti și a scrie chiar de la început *pricepînd ce fac*. Până acolo a ajuns învățămîntul elementar în veacul al 18-lea. *Stephani* a făcut un pas îndăret, cînd a adus îear obiceiul de a ceti silabe fără de înțeles. Dar lipsește cu desăvîrșire veacului al 18-lea, legătura între începutul scrierei și al cetirei.

În cei di'ntăiū zece ani ai veacului al XIX-lea trei oameni însemnați au avut mare nume ca îmbunătățitori ai metodei elementare pentru scris și cetit: unul a fost cunoscutul *Stephani*, din Bavaria, al doilea filantropul *Olivier* (mort la 1815 în Viena) și al treilea *J. F. A. Krug*, care și-a cîștigat nume ca profesor într'o școală din Leipzig, pe urmă a fost director de școală la Zittau, apoi în Dresda (a murit la 1843). Pe lîngă acești trei bărbați mai cearcă și alții a îmbunătăți învățămîntul elementar, a nume *Tillich*, *Zeller*, *Pöhlmann* și *Pestalozzi*; dar în privința chestiei de care vorbim n'au produs nimic mai de samă ori original. *Tillich* călcă în urmele lui *Olivier*, *Zeller* în ale lui *Krug*, *Pöhlmann* și *Pestalozzi* rămîn tot cu silabitul, dar cată a-l face mai plăcut, legînd con-vorbiri despre lucruri plastice cu silabitul. Mai întăiū deprindeau pe copii a silabizi după auz și mai apoi cu literile pe cari le despărțeau în grupe și le dădeau să le învețe pe rînd; mai întrebuițau litere mobile (așa zisa mașină de cetit), care se află și la *Basedow*. Dar cei trei pedagogi, di'ntăiū pomeniți au lucrat cu desăvîrșire neatîrnat unul de altul și sînt ca născocitori ai *metodei sunetelor* mult mai însemnați.

Olivier cerea mai întăiū de toate o pregătire ghibace și sistematică a vorbei copilului; îel cerea ca școlarii să înceapă cu cetitul numai după ce prin multă vorbire vor fi putut rosti fără cusur toate sunetele. Cu aceste deprinderi de vorbire legă îel și analize: propozițiunile le desfăcea în vorbe, vorbele în silabe și silabele în sunete. Apoi după ce cunoșteau copii toate sunetele și se deprindeau bine cu di'nsele începea a le areta *semnele* sunetelor, mai întăiū vocalele, pe urmă consoanele în legătură cu vocalele. Ieste de luat a minte că *Olivier* nu rostea consoanele curat ci pe

toate cu un *e* slab la urmă: *be, de, fe, he, etc.* Iel credea că trebuie să nu se mai facă deosebire între vocale și consoane, de oare ce consoanele, după dînsul, sînt sunete tot așa de neatîrnate ca și vocalele. Decî stînd la mijlocul drumului spre adevăr, pîerdû gloria de a da numele său metodei sunetelor. Mai trebuie să spunem că Olivier întrebuiță tăblițe, pe care îerau zugrăvite lucruri al căror nume cuprindeau consoane, ast-feliu numele *Taube, Tulpe, Weide* etc. îî slujeau pentru a face exerciții asupra consoanelor *b, p, d, t, etc.* Metoda lui Olivier îera bună negreșit, dar între altele scumpetea materialului didactic trebuincîos pentru dînsa a împiedecat'o de-a se întinde.

Metoda lui *Krug* îera și mai înflecită de cît a lui Olivier; de aceea în practică trebui să cadă, dar nu i se poate tăgădui agerimea și puterea educătoare. Și *Krug* începea cu exerciții pentru a dezvoltă auzul și organele vorbirei. Apoi urmau cele trei trepte prin cari ajungea la deprinderea complectă a cetirei: Facerea tonurilor (adecă rostirea *vocalelor*), formarea articulărilor (adecă a consoanelor), în sfîrșit unirea consoanelor cu vocalele în silabe, a silabelor în cuvinte și a cuvintelor în propoziții. La vocale se aretă și se învăță *chipul cum stă gura la rostitul lor*: ascuțită la *u*, rotundă la *o*, deschisă în sus la *a*, lărgită la *e*. Consoanele le împărțeă în explosive, sunătoare, sunete curate și suflări, și apoi mai deosebeă: labiale (și anume una aspră *p, pp* și alta moale *b, bb*) dentale (una aspră *t, th, tt, dt* și alta moale *d, dd*), palatale (aspră *k, c, ck, ch* și moale *g, gg*), apoi nasale (labialul *m*, dentalul *n*, palatalul *ng* și *nk*), pe urmă curgătoarele (*w, v*), suflările (*f, ff, v, ph*), șuerătoarele (*s, sz, ss, st, sp*) și sch (*ș*), pe urmă limbalul (*ch, g*), guturalul *h* și *i* (*j*). Pentru exercitarea cu toate acestea se comandă: „poziția a doua, gura rotundă; poziția a treia deschisă; buza de jos lipită de cea de sus; de loc aîer prin gură; apăsați aîerul“ etc.

Niemeyer spune cu drept cuvînt următoarele despre metoda lui *Krug*: „îmî pare cea mai grea, mai de grabă o experiență artificială ageră de cît un lucru de folos, un lucru

bun pentru școalele populare“. Totu-și Olivier și Krug prin lucrările lor au aretat toate elementele vorbirii și au făcut să nu se mai amestece literile cu sunetele, cum zice și Niemeyer în următoarele: „Se vede lămurit că *numele literilor* sînt neîndemî-natece și că ar fi mult mai bine să le numim cu *sunetul* ce au în adevăr în limbă. Căci cu cît un nume de *semn* ie mai aproape de această cerință cu atîta ie mai firesc. La numele literilor din alfabetul nostru trebuie să lepădăm cîte ce-vă cînd di'nnaite, cînd din urmă, pînă să ne remîe sunetul adevărat. Nedeștiinția acestor nume se vede la silabit: de pildă: *vau e er es ce ha u el de u en ghe* (Verschuldung), *Es ce ha em e er zet* (Schmerz)“.

În sfîrșit prin tot ce încercaseră alți pedagogi, parte înaintea de Stephani parte în vremea lui, metoda acestuia a putut fi înțeleasă și din pricină că iese foarte simplă birui pe-a lui Olivier și pe-a lui Krug. Stephani trebuie privit ca adevăratul născocitoriu al metodei adevărat sintetice și întemeiată pe sunete. Iel cerea ca fie-care sunet să fie rostit singur fără nici un adaus; Iel începea fără ocoluri de-a dreptul cu sunetele și cu semnele lor, și alcătuea ast-feliu un șir regulat de exerciții unind sunet cu sunet, silabă cu silabă și cuvînt cu cuvînt. Literile (pe cari le înșiră așa: a, e, i, o, u, ä, ö, ü; ei, ai, au, äu, (eu); j, w, m, n, l, r; h, k, d, t, b, p; f (v), s, sch, z, p, ch). O dată cu literile cele mici dădea și pe cele mari. După cunoașterea și rostirea literilor venea cetitul de silabe simple, apoi de cuvinte simple etc. Această metodă plăcu foarte mult și spuneau despre dînsa, „că prin ȳea copiii se făceau stăpîni pe organele vorbirii, învătau a rosti curat și bine toate sunetele limbei și că simt neîmpiedecați de numele literilor șiși pot areta puterile. Învață a se ajuta singuri pe sine îndată ce-au apucat a cunoaște sunetele și le-au aflat că-s elementele cuvintelor“. Ostenitoare și plicticoasă ȳeră și această metodă, fiind că ținea pe copii prea în de lung la litere și la sunete izolate și pentru că nu stătea nici într'o legătură cu scrisul. O îmbunătățire a fost întru cît-vă

că începură cu cetitul silabelor, pe dată ce cunoșteau copiii câte-vă consoane precum și prin aceea că lăsan alfabetul cel mare până după ce sfinșeau de învățat pe cel mic. In potriua celelalalte lipse a adus leac *Graser*.

3). *De la Graser până în zilele noastre.*

Graser a născocit metoda *scripto-legă*, adecă învățatul cetirei prin scriere. Metoda țe cu vre-o zece ani mai nouă de cît a sunețelor; în Franția se încercase această metodă cu o sută de ani înainte, dar nu se prinsese. Fiind că Graser și Krug țineau mare socoteală de poziția gurei de aceea s'a numit metoda lor după acest caracter. După un șir de exerciții în privința intuiției obiectelor și a desemnării lor, în privința vorbirei și a analizării ției (Exerciții pentru „ochiū și mînă“, pentru „ureche și gură“) Graser pășea la înfătoșarea sunețelor prin semne, și privea literile ca zugrăvirii ale pozițiunei gurei în vremea rostirei sunețului și pentru a împlini mai bine această idee, dădea di'ntru'nțăiū o scrisoare asemănătoare cu cea latină. De alt-feliū copiii nu trebuie să silabească nici să rostească sunețele despărțit, ci școlariul trebuie să rostească numai *cuvinte întregi* (di'ntru'nțăiū ușoare), să le desfacă în elemente, să vadă cîte sînt de-acestea, apoi să le înfătoșeze pe fie-care în scris și decî să audă, să cugete, să scrie și să cetească. Întăiū lucră cu litere mici și mai tîrziu cu litere mari, și numai după ce învățase ast-feliū copilul a ceti scriind, venea rîndul alfabetului de tipariū, cu care făcea exerciții asemănîndu-l cu cel de mînă. Teoria poziției gurei și „scrisoarea elementară“ a lui Graser n'au fost primite și țierau nepractice; dar esențialul, adecă metoda *scriptolegă*, desăvîrșită de mulțime de pedagogi (Harnisch, Diesterweg, Scholz, Lüben etc.), s'a păstrat până astă-zî, parte ca metodă *scriptolegă curată*, parte ca o modificare a acesteia întru atîta în cît alături cu literile de mînă se arată și cele de tipariū.

In sfinșit avem de aretat metoda lui *Jacotot*. Jacotot nici nu slovenește, nici nu spune sunețele. Nu întrebuițază nici un abecedariū; după părerea lui se poate începe cu orî-ce carte, al

cărei cuprins îl poate lesne pricepe copilul. Iel întrebuință pe Telemaque, profesorul cetește cu glas tare și lămurit propoziția întâia și arată fie-care cuvînt; copii rostesc fie-care vorbă tare și învață propoziția de rost. Apoi învățătorul rostește fie-care cuvînt în deosebî, în șirul din carte și pe sărite, și copiii trebuie să le arete și ȳe. După ce s'a sfîrșit acest exercițiu și se poate face ușor, începe desfacerea cuvintelor în silabe. Învățătorul rostește propoziția silabă cu silabă și le arată rînd pe rînd, copii le rostesc și ȳe; apoi învățătorul numește silabele și copiii le arată; pe urmă le arată învățătorul și copii le rostesc. Apoi vine desfacerea silabelor în sunete și exerciții ca și cu silabele. Scopul lui Jacotot ȳeră de a ajunge să facă pe copii să cetească propoziția fără greș, apoi să cunoască toate cuvintele din propoziție, toate silabele din cuvinte și toate sunetele din silabe. Pe urmă lucră tot așa cu a doua propoziție și școlariul trebuie să spună mai întâi de nu cum-vă se află în aceasta cuvinte cari au mai fost în propoziția întâia, de asemenea întreabă despre silabe și despre sunete și decî învață numai cea ce nu-ȳ în propoziția întâia. După ce a trecut ast-feliu cel mult două fețe școlariul poate ceti aproape orȳ-ce. O dată cu cetitul se învață și *scrisul*. Indată ce-a desfăcut propoziția întâia în sunete, învață copilul și a le scrie; apoi le unește (scriind) în silabe și în cuvinte etc. decî după analiză vine sinteza. Pe urmă seriu propoziții întregi pe de-a rostul, ast-feliu învață tot o dată și *ortografia*.

Această metodă analitică și sintetică, pe care Jacotot a întrebuințat-o foarte cu mare izbîndă în practică, a făcut-o cunoscută într'o carte care la 1830 a fost tradusă în limba nemțască de Braubach, și de atunci s'a pornit o ceartă inversunată în privința acestei metode nouă. În Germania a urmat după metoda lui Jacotot un învățătoriu din Breslau, *Karl Seltzsam*, pe la 1840. Seltzsam întrebuință o tăbliță atîrnată pe părete și pe care ȳeră tipărită o istorisire ușoară și scurtă. Ieată cum ne descrie ȳel însu-șȳ metoda sa: „Istoria *Jucăriile dăruite* cuprinde, vorba lui Jacotot, numai fapte potrivite cu mintea copiilor micȳ. Învățăto-

riul poate, prin urmare, fără altă pregătire, începe cu propoziția întâia: „*Franț, Franț, vină de grabă la mine*“. O cetește încet și lămurit și arată cu un bețișor cuvânt după cuvânt. Școlarii cetesc și îei propoziția câte unul și apoi o dată cu toții; învățătorul arată cuvintele pe rând și pe sărite și școlarii le cetesc, învățătorul spune câte un cuvânt și școlarii îl arată. Di'ntru'ntăiū cuvintele după loc și după șir, al câtelea vin; dar încet încet găsim adevărindu-se cele spuse, dacă luăm propoziția în șirul următorii: „Așa strigă o dată Karl la Franț“; în aceasta școlarii or să găssască vorba *Franț* îei singuri pentru că forma îei le-a făcut întipărire caracteristică în propoziția întâia. Pentru că în fraza germană citată mai sus toate cuvintele sînt *de cîte o silabă*, se înțelege că di'ntru'nsa n'au să poată căpăta idee despre *silabă*. Asta idee vor pricepe-o cînd vor întîlni cuvinte de cîte mai multe silabe. După aceste exerciții trece de-a dreptul la *sunete*. Învățătorul spune copiilor toate sunetele de-a rîndul, aretîndu-le semnele, pe urmă învățătorul arată semnele și copiii spun sunetul și vice-versa, di'ntru'ntăiū în șir apoi pe sărite“. Despre *scris* Seltz-sam zice: „Școlarii din clasa cea mai inferioară încep învățatura cu scrisul bucașilor date pentru cetit, după ce s'au exercitat a trage liniî pe plăcile lor în felurite direcții. Învățătorul îi adună înaintea tabloului spînzurat pe părete, pe care sînt trase liniile trebuitoare la scris. Le scrie cuvîntul *Franț*, îei îl desfac în *sunete*, și învățătorul le arată *semnele*. Pe urmă îi exercitează la scris cuvîntul întreg. După ce sfîrșesc de scris propoziția întâia, nu-î exercitează numai cu crida la tabelă, ci unul scrie la tabelă, Year ceialalți stau la locuri și scriu pe plăci. După ce au scris mai multe rînduri, învățătorul pune clasa întreagă de le cetește și apoi pe câte un copil singur, apoi desface propoziția în cuvinte, cuvintele în silabe și silabele în sunete. Prin asemenea exerciții mixte de scriere și cetire se ajunge în jumătate de an a avea școlari care pot scrie orî-ce propoziție ușoară li s'ar dicta, și chiar despre ortografie au noțiunî bunișoare“.

Le deplin dovedit că Seltzsam a căpătat rezultate însemnate.

Totu-și metoda lui Jacotot, pentru că o credeau prea grea, suferi o prefacere, *Krämer* un profesor din Leipzig o făcu. Acesta întemeie prin practica sa și prin o scriere publicată la 1844 („Despre un metod cu totul nou de învățat“) așa zisa *metodă a cuvintelor normale*. *Vogel* directorul școlii din Leipzig luă metoda lui *Krämer* și o respîndi prin o carte elementară. „Întăiea carte a copilului“ și de aceea metoda cuvintelor normale, mai ie cunoscută sub numele de metoda lui *Vogel*. După dînsa lucră la 1848 *Thomas* (învățătoriu la Möchern lîngă Leipzig) scrierea sa „Tablouri din vîitea I“. *Böhme* în Berlin, *Kehr* și *Schlimbach* în Gotha, *Klauwell* în Leipzig și alții o respîndiră prin practică, prin abecedare, prin scrieri metodice. De la 1870 s'a introdus și în Austria și a nume de cătră *Franz Mair*, *Frühwirth* și *Fellner*, mai întăiu în Viena. Metoda o presupunem cunoscută; dar acei pentru cari îi nou pot să o afle pe larg din abecedarele și povețele celor citați mai sus („Cel întăiu an de școală“ de *Klauwell*; „Învățarea limbei germane în anul întăiu de școală“ de *Kehr*: „Povățuitoriū practic“ de *Frühwirth*, *Fellner* și *Ernst* etc.) Trebuie de notat că metoda cuvintelor normale merge tot pe calea aretată de *Jacotot* și *Seltzsam*; se deosebește numai pentru că nu începe cu fraze întregi, ci cu cuvinte (*Hut*, *Fisch*, *Ast*, etc), cu acestea se fac exercițiile intuitive și începuturi de desemn. Unii din apărătorii acestei metode (de pildă *Kehr*) pentru a ușura munca școlarilor lucrează de-o cam dată numai cu literile mici de mîna, (decî după metoda scriptolegă); cei mai mulți înse dau de-o dată și literile de tipariū, pentru că după experiența lor copiii învață de-o dată amîndouă alfabetele, și pentru că socot că ast-feliū se face o variație binefăcătoare în învățatură și că au atuncî destulă vreme pentru exercițiile *de scris*. Alegerea vorbelor normale ie lăsată în voiea învățătorului, numai trebuie de luat samă că ntr'însele luate la un loc să se întilnească toate sunetele limbei, și să fie cuvinte ușoare de înțeles pentru copii, și să numească lucruri materiale pe cari copii să le poată desemna și să fie și pentru intuiție. *Ieu înse nu mă unesc cu cererile cele două*

din urmă pentru că socot că nu se poate face d'într'o dată atâtea lucruri. Să mai spunem că unii s'au încercat a aplică metoda lui Jacotot, luînd ca temelie învățătura *propozițiilor nelegate între dînsele*. Astă încercare n'a avut înse vre o izbîndă mai însemnată.

4). *Cetitul și scrisul în clasa elementară*. Cunoaștem în de ajuns formele de până a-zi ale acestui învățămînt, vine acum întrebarea: pentru care din metodele pomenite să ne hotărîm. În potriva metodei *slovenitului* s'au făcut următoarele întimpinări: 1). Iea *îngreue* și *încetenează* învățătura cetitului, prin acea că vîră între sunetele ce se află cu adevărat în cuvinte alte sunete străine; 2). Nu face pe copil să gîndească de feliu, ci se îndreptează numai la memoria lui; 3). Ieste foarte plictisitoare, adevărat chin, pentru învățători și pentru copii.

Aceste întimpinări sînt fără îndoială întemeiate. Bine înțeles înseiele sînt îndreptate nu în potriva slovenitului, ci în potriva întrebunțării lui la începutul învățătura. Și ceialalți născocitori de metode mai bune n'au lepădat silabitul; Ței vroeau să-l întrebunțeze mai tîrziu după ce copii vor fi sfîrșit cursul elementar al cetitului, ca mijloc pentru a întări cunoștințele ortografice. Și așa Țe bine în adevăr. Negreșit nu s'a dovedit că silabirea Țe metoda *cea mai bună* pentru a deprinde ortografia, nu s'a dovedit că-i mai bună de cît metoda sunetelor; dar din pricină că nu putem roști bine consoanele fără vre un sprijin vocal, sîntem nevoiți a întrebunțea silabirea.

Metoda curat prin sunete a lui Stephani Țeră pentru începători mai firească de cît slovenirea, căci în cuvinte se aud *sunete* și nu numele literilor; lăsînd de-o cam dată la o parte numele, Stephani *ușura* învățarea cetitului pentru copii și ajungea mai Țute la țel, făcînd de alt-feliu și pe copii să cugete și singuri și decî împrăștiind plictiseala învățămîntului elementar. Din pricina mersului Ței curat sintetic și din pricina simplităței, această metodă putea fi aplicată și înțeleasă de învățătorii ceî mai slabi chîar. Dar fiind lipsită de elementele educătoare ale lui Oliyier

și Krug, ținînd pe copii vreme îndelungată la sunete și la silabe cari nu însemnau nemică, apoi nefind cetitul pus în legătură cu scrisul, metoda aceasta a trebuit să fie părăsită.

Foloasele metodei lui Graser și ale metodei lui Jacotot sînt așa de covârșitoare, în cît astăzi toți pedagogii s'au hotărît orî pentru una orî pentru alta. Aceste metode samănă între dînsese mult mai mult de cît vor să ne spuie partizanii exclusiviști ai uneia orî ai alteia. Amîndouă lucrează analitic și sintetic, amîndouă stăruie ca de la început chiar copilul să înțeleagă ce scrie orî cetește, să vadă că vorbele sînt un număr de sunete lipite împreună și că sunetele sînt elementele vorbelor, decî amîndouă lucrează cu sunetele și nu cu numele literelor; amîndouă pun scrisul și cetitul în strînsă legătură, împing pe copil la activitate intelectuală neatîrnată, mai ales cu scrisul, și fac ast-feliu învățătura variată și neplictisitoare pentru învățătorii și pentru copil. Metoda lui Graser, metoda scripto-legă, ie mai sistematică, merge mai cu plan de la simplu la compus și prin această însușire, precum și fiind că începe de-o dată numai cu literile de mîna, ie mai ușoară atît pentru copii cît și pentru învățătorii. Metoda lui Jacotot ie mai îndrăzneată și mai concretă; poate fi începută și ieă numai cu litere de mîna și dă mai mult material pentru învățămîntul *intuitiv* de cît metoda lui Graser. Totu-și, cum am spus, ie mai bine de nu amestecat învățămîntul intuitiv cu cestălalt. *Elementele* limbei scrise și vorbite trebuie să le facă și una și alta cunoscute și să facă exerciții cu dînsese. Nu trebuie de întimpinat că asemenea exerciții nu formează spiritul; căci orî ce ghibăcie tehnică nu se poate căpăta fără exerciții bune și îndelungate, și după cum la piano se găsece lucrul foarte la locul lor exercițiile făcute pentru deprinderea degetelor, tot ast-feliu și în clasa elementară trebuie să se facă exerciții cu desfacerea cuvintelor în silabe și a silabelor în sunete și mai tîrziu chiar și cu slovenirea. Toată chestiea ieste să facem pe copil să lucreze cu plăcere și stăruință. De alt-feliu cred că învățătorii trebuie să

aibă voie de-a întrebuința orî-care din aceste două metode mai nouă și a nume orî-care din varietățile lor ar pofti.

Poate învățătorul să înceapă cu o propoziție întreagă orî numai cu un alfabet (dar atunci neapărat cu cel de mîină), dar poate începe cu două și chîiar cu patru (de tipariu mare și mic, de mîină mare și mic); poate face un șir de exerciții *pregătitoare* înainte de a începe cu adevărat scrisul și cetitul (dar nu *prea* multe și nu *artificiale*), dar poate începe chîiar din ziua întăiea cu scrisul și cetitul (cum face Klauwell etc.) și din toate acestea nu are nime dreptul să-l învinuească pe învățătoriu orî să-l ridice la ceriu cu laude. Toate aceste feliori de procedare sînt întrebuințate de pedagogi bunî și poate și alte feliori încă. Apoi cred că nici nu-î de dorit să *prea* uniformizăm învățămîntul elementar. Numai trebuie să nu trec cu vederea că învățătorii cari se cred datorî a începe ne apărat cu *i* sub cuvînt că așa cere metoda, *sînt prea pedanți*; experiența arată că școlarii merg bine și cu alte metode mai puțin sistematice și că învață fără nici o greutate a scrie și a ceti și litere *mari*, fără să fi gătit alfabetul cel mic. Atîta putem sfătui pe învățătorî să-și iewa de model pe vre-o unul din pedagogii mai însemnați, să-l înțeleagă bine cu de a măruntul, apoi să-și prefacă metoda potrivit cu individualitatea și cu experiența sa personală.

Cînd trebuie să înceapă învățarea scrierei și cetirei? Pripirea acestei învățăturî, cum vroeau Locke și Basedow, iewe nefolositoare și vătămătoare. Dar să o îndepărtăm până în anul al doilea, al treilea orî al patrulea, de asemenea iewe greșală. *Rousseau* cel di ntăiu ceru această amîinare; alîi pedagogi, de pildă Gedike, Türk și Graszman vorbiră tot în acest chip, deși nu mergeau atît de departe ca *Rousseau*. Dacă-î vorba de metodele *vechi*, așa de omoritoare pentru mintea copiilor, pedagogii citați au dreptate, vroind să nu supue la asemenea chin copilași de la 6 la 8 anî. Dar astă-zî nu mai merge cu argumentele acestora și cei ce se sprijină pe autoritatea lui *Rousseau* etc. fac un anahronism și dovedesc că nu cunosc metodele de astă-zî. *Knausz*

(în cartea sa publicată la 1861 ed. III sub titlul „Anul întâiș școlar fără a învăța cetitul și scrisul“), caută a dovedi că scrisul și cetitul în anul întâiș de școală iese un chin și pentru copii și pentru învățătorii, că aduce stricăciuni la minte și la trup copiilor și că iese vremea ce ar putea fi întrebuințată cu alte lucruri mai folositoare; dar nu se gîndește că tocmai în cele ce vrea iesel să învețe pe copii sînt multe lucruri nefolositoare și unele chiar stricătoare pentru copii. Ceii ce-au stat adesea prin școalele noastre elementare în cari se aplică pedagogia modernă și metodele nouă, știu negreșit că întimpinările ce se făceau *mai de mult* împotriva timpului, cînd trebuie de început scrisul și cetitul nu mai au nici un temei astăzi. Copiții noștri la vrîsta de șese ani învață fără greutate și fără vre-o stricăciune a ceti și a scrie, ba chiar învață cu plăcere și capătă ast-feliu mijloace minunate pentru a se dezvoltă mai departe. Un an sau doi de școală fără cetit și fără scris ar fi plictisitoriu și pentru învățătorii și pentru copii. Se poate face și intuiție și în aceeași vreme se poate învăța scrisul și cetitul. Pentru ce să se amîne până în anul al nouălea un lucru ce se poate face foarte bine și ușor în al șeptelea ?

Deci noi socotim că lucrurile ce trebuie să le deprindă copii în anul întâiș sînt: cunoașterea sigură a sunetelor și rostirea lor corectă, cunoașterea literelor de mîna și de tipariu; să poată ceti, firește încet dar bine, bucăți de mîna și de tipariu, să poată scrie ceteș cu litere ordinare nu numai după bucăți scrise de mîna, ci și după tipariu, după dictare și din memorie. Gradul ghibăciei în aceste lucruri nu poate fi așa de mare într'o clasă elementară.

5). *Cetirea în celelalte clase.*

Pe cît de mult s'au îngrijit și se îngrijesc învățătorii de cele întâiș începuturi de învățat a scrie și a ceti, pe atîta au lăsat în părăsire cetitul în celelalte clase. În multe școlii primare, în gimnazie și școalele reale și în școalele pregătitoare de învățătorii se află de abiea doi trei școlari cari să știe ceti bine. Se pare că profesorii cred că un lucru așa de ușor se face de la sine, numai dacă a apucat copilul să știe alfabetul; și apoi mai scot că

au atîtea și atîtea științi de predat în cît nu le mai rămîne timp să se îndeletnicească și cu cetitul. Ie foarte de plîns, căci unul din cele mai mari foloase ce pot avea copiii din școală iese să știe a ceti bine. Și cu drept zice *Diesterweg*: „Chipul cum știu ceti copiii într'o școală ne dă mijloc de-a judecă despre starea generală a școlaei. Căci cetitul nu-î o ghibăcie izolată, care n'ar sta în legătură cu viața intelectuală și cultura generală, ci trebuie privit ca un rezultat al culturai întregi“. Deci învățătorul trebuie să întrebuinteze pentru cetit tot atîta vreme ca și pentru alte celea. Să nu fie de părerea învățătorilor vechi cari socoteau că vremea în care școlarii seriu și cetesc ie pentru învățători ceas de repaos. Ieu socot că'n clasa a doua trebuie de dat un ceas pe zi pentru cetit, în celelalte trei până la patru pe săptămîna, iar în clasele de sus cîte două ceasuri pe săptămîna, ie vorba de ceasuri *a nume* pentru cetit, dar trebuie să se mai cetească și pentru a face exerciții de gramatică și pentru alte scopuri.

În clasa a doua pe lîngă exercitarea cu cetitul scrierei germane, mai trebuie să înceapă a ceti și cu litere latinești; la sfîrșitul anului *al treilea* școlarii trebuie să poată ceti amîndouă feliturile de litere sigur și destul de curent, deci să fi învins greutățile mecanice. Ieată ce se cere mai ales: să rostească sunetele fără de înriuririle dialectelor locale; să aibă ideie lămurită și adevărată de cuvinte în cît să nu puie sau să lase sunete, și să nu schimbe șirul literelor, să nu cetească neregulat, biblfiit, șovăitoriu, cînd mai iute cînd mai încet, ci tocmai ca'n vorbirea liniștită. Pentru a deprinde pe copii cu această tehnică, trebuie profesorului multă rebdare și stăruință, trebuie să facă foarte mult *exerciții* de cetire cu copiii, să-și dea toată silința pentru a face pe copii să-și îndrepte greșalele făcute, fără a le spune cum, bine înțeles afără de atunci cînd au nevoie de model de pronunțare ori de întonare; școlarii slabî la cetit să cetească mai adesea de cît cei ghibaci și mai cîte mult, bucășile cetite de mai multe ori de cîte un copil singur, trebuie cetite mai apoi în cor.

Pe lîngă cetirea mecanică mai iese cetirea logică și cea

estetică. Despre cea mecanică spunem că trebuie deprinsă în clasele de la început; celelalte două feliuri, după gradul dezvoltării minții și a sentimentelor copiilor mai ales în clasele de mijloc și în cele din urmă. Dar chiar din început nu trebuie să cetească școlarii nemică ne înțeles, trebuie să accentueze cum cere înțelesul, să se ferească de sunete reu sunătoare și să nu se deprindă cu acel cetit dezgustătoriu așa de cunoscut prin școli. Pentru a ceti logic trebuie să înțelegi ce cetești și să pui repaozele tocmai unde le arată semnele punctuației precum și să accentuezi silabele și cuvintele cari trebuie să fie accentuate. Deci bucățile de cetit trebuie să fie totdeauna potrivite cu inteligența copiilor. Bucățile de cetit trebuie lămurite parte înaintea de cetit, parte în vremea cetirei; tot atunci trebuie de explicat cuvintele și formele de propoziție necunoscute încă de copii, Ieste greșală a pune pe școlari să cetească fie-care câte-vă rînduri; ast-feliu nu-i cu puțință să priceapă bucata întreagă; mai bine iese să cetească unul singur toată bucata, o dată sau mai de multe ori.

Cetirea frumoasă se întemează pe înțelegerea bucăței de cetit întru cât ie vorba de tonul ieii sentimental și decii ie de ținut în samă mai ales la bucățile poetice și la proza oratorică. Expriarea acestor sentimente se face prin elementele muzicale ale limbei, prin mijloace ritmice, melodice și dinamice. Aceste mijloace sînt un *tempo* mai răpede sau mai domol, înțierea sau dămolierea lui, pauze mai lungi sau mai scurte, apoi *innălțimea* tonului, *ridicarea* sau *coborîrea* glasului, în sfîrșit *puterea* rostirei, *forte* și *piano*, întărirea sau slăbirea glasului. Intrebuintarea tuturor acestor mijloace muzicale trebuie să fie feliurită după feliul bucăței de cetit. O bucată istorică, științifică sau geografică o vom ceti mai liniștit de cît o descriere înflăcărată, un monolog, în care se arată cele mai feliurite sentimente și hotăriri, alt-feliu vom ceti un cîntec vesel și alt-feliu o elegie ori un cîntec de îngropare, un imn solemn, un cîntec de războiu, o rugăciune etc. Lucrul de căpetenie iese, să facem pe școlari să simtă cele ce se află în bucata de cetit; alt-feliu vor ceti ori fără expresie ori cu expres-

sie *artificială* (afectată), cu o expresie care va constă numai din lucruri exterioare, de pildă vor întrebuința un ton plîngătoriu ori vor ceti cu patos umflat: cînd vor strigă cu furie, cînd abiea vor șopti sau murmură etc. Profesorul decî trebuie să mai aibă grijă a nu lăsa pe copii să se îndepărteze de la natural și să le dea model cetindu-le singur bucăți. Mai trebuie și o *carte bună pentru cetit*, o carte care să cuprindă numai bucăți alese și potrivite cu puterea copiilor. Dar tot o dată bucățile trebuie să fie în privința formei și a cuprinsului *foarte feliurite*, adică să fie modele de tot felul de proză și de poezie, pentru ca să se poată deprinde copiii *cu tot felul* de cetire. Ast-feliu de carte ajută și pentru a învăța limba și pentru studiul naturei. Din fericeire avem, de cînd se șeau ca modele cărțile de cetire ale lui *Lüben* și *Nacke*, mulțime de cărți bune pentru clasele școalelor elementare.

Ceaurile de cetire nu pot fi nici o dată plictisitoare, dacă învățătorul le face cu interes, cu băgare de samă și cu deșteptăciune. De obicei îl le va începe cu o cuvîntare despre faptele ce au să fie atinse; cînd și cînd înse va pune să se cetească și cîte-o bucată fără de pregătire, mai ales în clasele din urmă, pentru a-și face ideile despre starea culturei copiilor și pentru a-î împinge să înțeleagă singuri o bucată de cetire, cu scop de a-î face să poată mai tîrziu să se dezvolte mai departe prin cetit. Lămuriri pe scurt despre unele cuvinte, cîte-vă întrebări în privința cuprinsului și a particularităților limbistice ale bucăței de cetit trebuie semănate în vremea cetirei, pentru a aduce variație și pentru a alungă monotonia. Ieste vătămătoriu obiceiul bucățelirea prea mare și cercetarea prea amănunțită, dar pentru a pricepe copiii cuprinsul trebuie de dat multă osteneală.

6). *Despre predarea scrisului.*

Despre acest lucru putem să vorbim pe scurt. Cel ce-a învățat îel singur regulat a scrie, va ști să învețe și pe alții. Ne mărgenim decî la punctele de căpetenie, cari după noi trebuie luate în samă la învățămîntul scrierei în școalele primare.

1). Școlarii să aibă totdeauna material bun pentru scris, în

clasa elementară plumburi de placă lungi, bine ascuțite, placa nu prea mică, linietă și cu burețel, apoi mai târziu penițe bune, cerneală bună și hârtie albă netedă și nu prea subțire. Ie mai bine să aibă toți copiii caiete la felii. În anul întâiu școlar nu trebuie să serie cu cerneală; nu-î nici o grabă.

2). Învățătorul să ție sama ca școlarii să stea stea totdeauna cum trebuie și să ție condeiu bine. Aceste lucruri sînt trebuitoare atît pentru a putea căpăta scrisoare bună cît și pentru sănătate. Mai ales ochii trebuie să nu stea prea aproape de caiet (depărtarea normală ție 25 de centimetre), pîeptul și spinarea să nu fie vătămăte prin starea strîmbă orî gheboasă. Dacă nu poate un copil din vre o pricină serie *cu dreapta*, să serie cu *stînga*; spun acest lucru numai pentru că mi s'a întîmplat să vād un profesor care-și închipuea că asemenea abatere de la regula obișnuită nu trebuie de făcut. Administrația școalelor are de îngrijit să fie bănci cum se cade.

3). Nici o dată nu trebuie să dureze exercițiile cu scrisul un ceas neîntrerupt, ci învățătorul va amestecă la mijloc lămuriri și exerciții gimnastice. Astea sînt trebuitoare pentru a nu se produce plictisală, cît și pentru a nu strică sănătatea copiilor.

4). Predarea scrisului să se facă clasei înfregi. Partea de căpetenie țieste ca învățătorul să serie la tabelă și să dea lămurrile cuvenite. Modelele de caligrafie de pe cari lucrau mai de mult copiii nu se mai întrebunțază acuma în școalele cele bune. țieste folositoriu lucru înse dacă în caietele de scris sînt modele bune, căci ast-feliu se dă sprijin învățămîntului căpătat de la profesor. Trebuie de cercetat de-a măruntul scrisoarea fie-cărui copil și de dat fie-cărui sfaturile trebuitoare; ceasurile de scris să nu fie ceasuri de repaos pentru învățători.

5). În școalele elementare trebuie să se învețe numai scrisoarea germană și cea latinească (engleză). Nu-î de nici un folos să se serie în școalele elementare gotic, batard, rond etc.; nu-î vorba de scos caligrafi specialiști și trebuie să cruțăm timpul. Chiar și scrisoarea germană ar trebui să lipsască, dacă s'ar între-

buință și la noi ca la toate popoarele culte numai literile latinești. În școalele de fete ie nevoie și de alte alfabete înflorite pentru lucrul de mână și treaba în bătoareii iese să le predee.

6). În clasele începătoare liniile sînt foarte de nevoie, dar încet încet trebuie să se deprindă școlarii a scrie și fără linii.

7). Scrisul în *tact* iese foarte folositorii și disciplinătorii. Dă siguranță mînei și putere, înfrină pe cei prea grabnici, silește pe cei molăi, însuflește toată clasa, o ține împreună și oprește mulțime de zăbavă. Dar acest felii de scris nu trebuie prelungit ceasurii întregii. În clasele mai de sus trebuie de lăsat mai mare slobozenie individualității și deci scrisul în *tact* nu-î la locul său. Mai potrivit îi în clasa a doua, a treia și a patra, unde trebuie să se facă exercitarea cea mai serioasă cu elementele.

8). Predarea scrisului trebuie să se prelungească în toate clasele școalelor elementare. În clasa întâiea ie legat cu cetitul, în a doua, a treia și a patra trebuie să i se dea cîte trei ceasurii pe săptămîna, în a cincea și a șesea cîte două, în a șeptea și a opta cîte unul. Ie foarte mare greșală a părăsi cu totul predarea caligrafiei în clasele superioare, cum fac unii. Căci deși se cere să-și scrie bine temele, ie folositorii pentru tinerimea nestatornică, a i se mai da în ceasurii anume, deși puține, modele bune după cari să scrie cît vor putea mai bine și ast-felii să nu pierdă gustul pentru formele frumoase.

9). În anul al doilea și al treilea trebuie de lucrat numai la scrierea germană și a nume după șirul de la simplu la compus (i, n, e, u, ti, m, f); în anul al patrulea trebuie de scris și latinește alături cu nemțește. În celelalte clase trebuie de făcut pe rînd exerciții cu amîndouă feliiurile de scrisoare.

traducere de

IOAN NĂDEJDE

Cîntece populare din Munteniea

Nea Stan al Bratei

Din Joia, Joi marilor
Din Vinerea Paștelui,
Stan al Bratei s'a sculat,
Cincizeci de voinici a strîns
Cincizeci fără cinci
Sava-î patruzecîcinci
Arim-baş nume avea
La muma Golii plecã:
„— Buna ziua muma Golii
Te știi din țara Moldovii“,
„— Mulțumescu-ți Stan al Bratei,
Fecioru mătușii mii
De la malu Dunării“,
— „De-ai știi noi la ce-am venit,
Să-ți croim o rochie nouă
Rochie nouă în patru foi,
Golia să meargă cu noi“.
— „D'aș ști, rochie n'aș purta
Pe Golia nu vi l'oiu da.
Am tors cu furca'n sat,
Și-am dat Golii de-a mîncat,
Și-am tors cu furca în cerșit,
Și pe Golia l'am crescut,
Și-am pus gînd la Dumnezeu
Pe Golia să-l însor eu,
Să-mi aducă noră'n casă,

Să-mi facă turtă pe vatră
 Să-mi puie nepoți la masă“,
 Dar Golia cînd îmi auzia
 În sus că s'ardica
 Și din gură așa-mî grăia:
 „N'auz maică orî ce zici;
 Eu nu remîi de voînici“,
 Săbioara-mî încingea,
 Cu voinicii îmi plecă,
 Mă-sa că mi-și grăia,
 „Du-te Golîo, dragu mamii,
 În codru cum îi intra
 Potira neagră nemțească
 Picerele să-ți sgîrcească,
 Mînele să se usuce“,
 Cum în codru eî intra,
 Potira mi-i întîlnia
 Și pe toți că mi-i prindea,
 Cot la cot că mi-î legă,
 Numai Stan că-mî scăpă,
 Pe toți la împaratu că mi-i ducea
 Și la moartè mi-i dădea,
 „Dar fata împăratului:
 Pe toți mi-î omorâ
 Numai lui Golia
 Drumul să dea,
 Că mi-i Golia tinerel,
 Mult e'nalt și frumușel,
 Par'că-i tras prin inel“.

Notă. Auzit de la Safta a lui Constandin din București.

MAMA ȘI POIETUL

(după Nekrasof)

Zburdalnicii sînt copiii, veselii de ale lor nebunatace jocuri. Mama mahnită, dusă pe gînduri, mereu îi tot privește. La ce v'ați născut oare făpturi nenorocite? Ce vă așteaptă în vîieață? Oh! soarta nemiloasă știmă, nu cerne asupra-vă de cît năcazuri miî și miî.

La ce vi-î bună vîieața? In astă lume țesută de nedreptăți de veți iubi dreptatea, amară soartă veți aveă. Moartea nu v'ar fi oare mai prielnică? Acolôn năcazuri nu'ți suferi, liniște nepiz-muită veți aveă . . . . .

O, maică, maică, iubirea ta pentru îei mare-î; dar lasă-î. Și dacă nevoile pun stavilă fericirei și de nedreptatea le aține calea și de vor fi mucenicî ai adevărului, tot nu căină a lor soartă.

Maî bine îndeamnă-î, povățuește-î chîiar, spune-le de pe a-cuma: că într'un veac de mișelie, nemic mai dornic, nemic mai înnalt, nemic mai sfînt de cît o cunună de spinî, cunună de mu-cenic, primită pentru că adevărul au sprijinit, dreptatea au iubit.

SOFIEA NĂDEJDE.

M A M A !

Iuți, nevăzute-î zbor mînele, coasă tot coasă lunecînd ochii dornic, cu priviri jalnice la copilașii veseli, nesimțitorî de ale lumii valurî, neîncercați de ale ței grijî.

O săritură, un țipet, un cîntec, li-î nesfîrșită bucurie.

Mamei tot mai tare și mai tare i se stringe inima de-a lor veselie. Să le zică oare gîndește ȳea : „Copii, ce atîta bucurie, de sară n'avem destulă pîne . . . Priviți hăinuța abîea să ține petec de petec ; alta nouă nu-î încă sorocită“.

Un oftat jalnic scoate mama, copiii nu bagă'n samă, nu'nteleg încă limba oftărilor.

„De ce, se gîndește mama, prunciea le-ași mai învenină. Destul aleargă în ropot nevoile cît de cît să-î prindă ; acu-și un an, acu-și doi, acu-și trei ; nici urmă de veselie nu va remînea pe fețele lor veștede'nainte de vreme. Fiți veseli, dragii mamei, fiți voioși ; de ce nu vă pot înmii bucuriea ? !“

Și mama oftînd dregea mereu hăinuța ruptă !

SOFIEA NĂDEJDE